

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

OBSAHOVÁ A STRUKTURÁLNÍ ANALÝZA ČESKÝCH UČEBNIC DĚJEPISU.

Diplomová práce

Studijní program: N7504 – Učitelství pro střední školy
Studijní obory: 7503T023 – Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
7504T243 – Učitelství českého jazyka a literatury
Autor práce: **Bc. Martina Musilová**
Vedoucí práce: **Mgr. Václav Ulvr**

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Martina Musilová
Osobní číslo: P11000864
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obory: Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
Učitelství českého jazyka a literatury
Název tématu: Obsahová a strukturální analýza českých učebnic dějepisu.
Zadávající katedra: Katedra historie

Zásady pro vypracování:

Cíl:

Posluchačka provede analýzu současných dějepisných učebnic z hlediska didaktické vybavenosti, obsahu a obtížnosti výkladového textu. Posluchačka porovná obsah a obtížnost učebnicových řad a zrealizuje výzkum využití učebnic na vybraných školách.

Metody:

komparace, empirický výzkum

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

- BENEŠ, Zdeněk. Didaktika dějepisu. In Manuál Encyklopedie českých dějin. HŮ AV ČR, Praha, 2003.
- JULÍNEK, Stanislav, et al. Základy oborové didaktiky dějepisu. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3495-5.
- JULÍNEK, Stanislav. Úvod do teorie a praxe výuky dějepisu. Brno: PdF, 1996. ISBN 80-210-1225-0.
- KNECHT, Petr, JANÍK, Tomáš. Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu. 1. vyd. Brno : Paido, 2008. ISBN 978-80-7315-174-4.
- LABISCHOVÁ, Denisa, GRACOVÁ, Blažena. Příručka ke studiu didaktiky dějepisu. 1. vyd. Ostrava: FF OU, 2008. ISBN 978-80-7368-584-3.
- MAŇÁK, Josef, KNECHT, Petr. Hodnocení učebnic. 1. vyd. Brno : Paido, 2007. ISBN 978-80-7315- 148-4.
- PRŮCHA, JAN. Studijní příručka: Teorie, tvorba a hodnocení učebnic. 2. vyd. Praha : Ústřední ústav pro vzdělávání pedagogických pracovníků, 1989.
- PRŮCHA, JAN. Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média :Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky. 1. vyd. Brno : Paido, 1998. ISBN 80 - 85931 - 49 - 4.

Vedoucí diplomové práce:

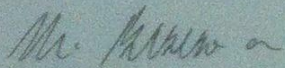
Mgr. Václav Ulvr
Katedra historie

Datum zadání diplomové práce:

27. dubna 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

26. dubna 2013

doc. RNDr. Miroslav Brzdan, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jaroslav Pátek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 27. dubna 2012

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala Mgr. Václavu Ulvrovi za odborné vedení, podporu a poskytnutí cenných rad při vytváření této práce.

Anotace

Diplomová práce se zabývá školními učebnicovými řadami dějepisu pro 2. stupeň základních škol z hlediska jejich didaktické vybavenosti, míry obtížnosti textu a obsahové správnosti. Cílem práce bylo zjistit kvalitu současných učebnic dějepisu a podrobit je analýze výše uvedených komponentů, které jsou pro text učebnic klíčové. Při analýze učebnic bylo využito metodologického postupu Jana Průchy, který se jako jeden z mála autorů touto problematikou zabýval. Výsledky práce mohou být využity pedagogy i jejich žáky a pomoci jim tak s vhodným výběrem učebnice dějepisu.

Práce vychází z provedeného dotazníkového šetření, které mi posloužilo při výběru nejpoužívanějších učebnic dějepisu. V první části se věnuji teoretickému podkladu pro měření daných parametrů učebnice, kterým se zabývám v druhé - praktické části práce. Praktická část je zaměřena na realizaci výzkumu, je zde uveden přehled všech měření a jejich výsledků, které jsou interpretovány na pozadí grafů a tabulek. V závěru práce se věnuji celkovému zhodnocení a komparaci zkoumaných učebnic.

Klíčová slova

Učebnice, analýza učebnic, komparace učebnic, didaktická vybavenost, obtížnost textu, obsahová správnost, dotazník

Annotation

The diploma thesis deals with the history textbooks for elementary schools in terms of didactic equipment, complex text difficulty and content correctness of the textbooks. The aim of this thesis was to find out the quality of contemporary textbooks in connection with the mentioned constituents. Jan Prucha's writings were chosen as a basis for our thesis, because he was the only one who was interested in this topic. The results of the thesis can be used by the teachers or their students to help them with their choice of the best history textbook.

The thesis is written on the basis of the questionnaire which helped me with the sample of the most widely used history textbooks. I discuss the theoretical background of the main parameters in the former part of the thesis. The practical part is focused on the overall evaluation which is interpreted on the basis of the graphs and charts. The conclusion deals with the final evaluation and comparative of the chosen textbooks.

Keywords

Textbook, analysis of the textbooks, comparison of the textbooks, didactic equipment, complex text difficulty, content correctness, questionnaire

Obsah

Úvod.....	10
1. Teorie učebnice.....	12
1.1 Pojem učebnice	12
1.2 Funkce učebnice	15
1.3 Struktura učebnice	18
2. Výzkum.....	22
2.1 Výzkum učebnic v zahraničí.....	22
2.2 Výzkum učebnic u nás	24
3. Metody používané ve výzkumu učebnic	27
3.1 Proč se učebnice zkoumají.....	28
3.2 Co se na učebnicích zkoumá.....	29
3.3 Jak se učebnice zkoumají.....	31
4. Obsahová analýza učebnicových řad v rámci RVP ZV.....	33
4.1 Metodický postup obsahové analýzy učebnic	34
4.2 Detailní specifikace učiva	36
4.3 Výpočet hodnoty (Os) - obsahové správnosti.....	37
5. Didaktická vybavenost učebnic	38
5.1 Měření didaktické vybavenosti učebnic	38
6. Analýza obtížnosti textu	42
6.1 Syntaktická obtížnost.....	43
6.2 Sémantická obtížnost	44
7. Praktická část	46
7.1 Vymezení použitých metod výzkumu	47
7.2 Výzkumný problém	48
8. Měření a analýza didaktické vybavenosti učebnic dějepisu	49
8.1 Měření a analýza didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 6. ročník základní školy	50
8.2 Měření a analýza didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 7. ročník základní školy	54
8.3 Měření a analýza didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 8. ročník základní školy	60
8.4 Měření a analýza didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 8. ročník základní školy	63
9. Učebnice dějepisu pro všechny ročníky v rámci analýzy obtížnosti textu	69
9.1 Zhodnocení naměřeného počtu vět a slov.....	69

9.2 Zhodnocení míry syntaktické obtížnosti (T_s)	71
9.3 Zhodnocení míry sémantické obtížnosti	76
9.4 Stupeň odbornosti i a h	80
9.5 Celková míra obtížnosti textu	83
10. Obsahová analýza textu	86
11. Závěrečné zhodnocení praktické části	94
12. Dotazníkové šetření	96
12.1 Výsledky šetření	96
Závěr	102
Literatura.....	103
Elektronické dokumenty a zdroje	108
Seznam tabulek	109
Seznam grafů	111
Seznam vyobrazení	113
Seznam příloh	114
Přílohy.....	116

Seznam použitých zkratk

RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
SPN	Státní pedagogické nakladatelství
UNESCO	Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu
UP	Univerzita Palackého

Úvod

Klasické tištěné učebnice byly, jsou a budou nepostradatelnou součástí lidské edukace. Patří odjakživa k důležitým školním materiálům a jejich funkce je nepopíratelná. Učebnice předkládají svým uživatelům vědně-transformovaný text určený pro potřeby edukace daného ročníku či stupně školy. Je nutno podotknout, že od dob, kdy první učebnice spatřily světlo světa, došlo ke značné proměně těchto textů zejména po jejich grafické stránce. Dnešní nabídka je opravdu pestrá, otázkou ale zůstává, zda dostačující. Na trhu můžeme nalézt mnoho učebních materiálů, které svým pestrým obalem lákají ke koupi. V současnosti se stále více rozmáhá jejich elektronická podoba, kterou nám přinesl technologický pokrok několika posledních let. Učebních materiálů, které může žák i učitel ve výuce využít je ovšem daleko více, stále ale platí, že funkce klasické tištěné učebnice vzhledem k povaze cílů výuky dějepisu na základních školách je ve výuce nenahraditelná.

Téma diplomové práce bylo zvoleno záměrně. Prvotním impulzem byl velký zájem o tuto problematiku. Dalším stimulem byla vlastní pedagogická zkušenost práce s učebnicemi a zároveň i velká zvědavost analyzovat učebnice jiné a poskytnout tak široké veřejnosti srovnání nejpoužívanějších učebnic dějepisu. Cílem této práce je tedy podrobit vzorek dějepisných učebnic analýze z obsahové a strukturální perspektivy.

Učebnice patří k nejstarším zdrojům ve výuce. Vychází z ní nejen pedagog, který ji používá při své přípravě na hodinu, ale jsou to hlavně žáci, kterým pomáhá objasnit mnoho nejasností a stimuluje je v učení. Především již zmíněná vlastní zkušenost mě zavedla až sem - k vytvoření této práce. Učebnice jako informační tepna edukačního procesu je stále aktuální i přes množství dostupných didaktických materiálů, kterých mohou dnešní pedagogové využívat. Na druhou stranu je nutné stimulovat žáky všemi dostupnými materiály a cestami tak, abychom co nejvíce zefektivnili edukační proces samotný.

Na současném trhu nalezneme mnoho učebnic dějepisu od různých nakladatelství, proto je velmi obtížné najít tu vyhovující, která by byla přijatelná nejen pro žáky, ale také pro učitele. Většina knih má lákavý obal, obsahuje mnoho obrázků a má přijatelný text, ale je to právě ona, která osloví žáky a bude je motivovat v zájmu o daný předmět? A podle jakých kritérií máme tedy učebnici vybírat?

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V první části se zaměřím na vymezení pojmu učebnice na její funkce a strukturu, ale také na výzkum učebnic. Nedílnou součástí teoretické části je i objasnění obsahové analýzy, obtížnosti textu a didaktické vybavenosti učebnice, která mi pomůže při zhodnocení její struktury. Cílem teoretické části je tedy vytvořit určitý pojmový základ, který bude sloužit jako podklad pro praktickou část diplomové práce.

V praktické části se zaměřím na několik řad dějepisných učebnic. Zkoumány budou učebnice od nakladatelství: *Fraus*, *Nová škola a SPN* od 6. do 9. ročníků. Při analýze bude využita metoda kvantitativního výzkumu tak, abych zjistila, zda v daných učebnicích naleznu všechny nezbytné parametry. Výsledky měření budou pro větší přehlednost zaznamenány do tabulek a grafů, které budou komentovány na pozadí teorie učebnice zpracované v rámci šetření Jana Průchy. V rámci kvantitativního výzkumu zaměřím svou pozornost na tři zásadní parametry kvality učebního textu: didaktickou vybavenost, míru obtížnosti textu a v neposlední řadě na obsahovou správnost daných učebnic.

Cílem výzkumu bylo zmapovat nejpoužívanější řady učebnic dějepisu a podrobit je analýze. K určení učebnic, které jsou nejvíce využívány, jsem použila metodu dotazníkového šetření, která je zpracovaná v závěru práce. Přínos této práce spatřuji především v závěrech, shrnutích a vyhodnocení výsledků výzkumu učebnic dějepisu pro základní školy. Ty mohou pomoci nejen učitelům a žákům, ale i široké veřejnosti při výběru dané učebnice. Musíme tak dbát především na to, abychom nevybírali učebnice dle prvního dojmu, ale rozhodovali se uvážlivě, jelikož tento krok může být zásadním pro motivaci našich studentů po celý jejich život.

1. Teorie učebnice

1.1 Pojem učebnice

Je poměrně obtížné vytvořit definici učebnice, která by zahrnovala všechny podstatné rysy. Obecně můžeme považovat za učebnice takové knihy, které byly cíleně vytvořeny pro učení a vyučování. Odborníci, kteří se věnují učebnicím, nejsou v pohledech na učebnice jednotní. Například podle E. Vanecka (1995)¹ musí učebnice vyhovovat následujícím kritériím: jsou v souladu s kurikulárními dokumenty, prezentace učiva je didakticky promyšlená, vedou žáka k dalšímu učení pomocí pokynů a aparátů řídících žákovo učení aj. V odborné literatuře se setkáváme s různými definicemi pojmu učebnice, proto je velmi obtížné vybrat takovou, která by co nejvýstižněji objasnila tento pojem. Je velmi důležité si tedy na začátku vysvětlit, v jakém slova smyslu si budeme tento pojem vykládat. Níže tedy uvedu pro představu některé definice učebnic:

„učebnice ... vychází z obsahové normy učebních osnov a vymezuje a konkretizuje obsah a rozsah učiva daného vyučovacího předmětu v daném postupném ročníku.“²

„Učebnice: Prostředek vyučování a učení v knižní formě, ve které jsou určitá odborná témata a okruhy daného předmětu metodicky uspořádány a didakticky ztvárněny tak, že umožňuje učení...“ (Meyers Kleines Lexikon – Pädagogik, 1988, s. 259, citováno z J. Průcha, 1998)

„Školní učebnice ... představují učební text přizpůsobený specifickým potřebám žáků podle typu školy, určitého vyučovacího předmětu a ročníku.“ (V. Švec, 2003, s. 67)

„Druh knižní publikace uzpůsobené k didaktické komunikaci svým obsahem a strukturou. Má řadu typů, z nichž nejrozšířenější je školní učebnice. Ta funguje 1. jako prvek kurikula, tj. prezentuje výsek plánovaného obsahu vzdělání; 2. jako didaktický prostředek, tj. je informačním zdrojem pro žáky a učitele, řídí a stimuluje učení žáků.“ (Pedagogický slovník, 2003, s. 258)

¹VANECEK, Erich. Zur Frage der Verständlichkeit und Lernbarkeit von Schulbüchern. In: OLECHOWSKI, Rafal, ed. *SCHULBUCHFORSCHUNG*. Frankfurt am Main: Peter Lang, Europäischer Verlag der Wissenschaften, 1995. ISBN 978-3-631-46378-9, S. 195–215.

²WAHLA, Arnošt. *Strukturní složky učebnic geografie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1983. S. 12.

„Školní učebnice je nejdůležitější učební pomůckou pro žáky i učitele. Poskytuje základní zdroj informací ve výuce jednotlivých předmětů. Napomáhá usměrnit vyučovací proces.“ (T. Tolmáčiová, 2000, s. 78)

Dle J. Průchy jsou tyto definice nepochybně správné, ale ne vždy vystihují její podstatné rysy. Na každou učebnici musíme nahlížet komplexněji, od jejího obecného zařazení k jejím specifickým vlastnostem. Vymezení tohoto pojmu pak příměrně závisí na tom, v jakém systému na ni budeme nahlížet. Podle J. Průchy existují tři základní pojetí učebnice: *učebnice jako kurikulární projekt, didaktický prostředek a školní didaktický text*.³

Nyní si jednotlivá pojetí rozebereme podrobněji:

- **učebnice v rámci kurikula**

V nejobecnějším slova smyslu může být učebnice považována za součást kurikulárních projektů. Kurikulum je zde chápáno jako obsah vzdělávání a existuje v několika základních formách, a to kurikulum zamýšlené, realizované a dosažené.

Nyní se budu zabývat tím, jaké postavení má učebnice v tomto systému. Učebnice je chápána jako kurikulární materiál, který interpretuje obsah projektového kurikula a předkládá ho způsobem, který je vhodný pro edukační proces samotný. Postavení učebnice velmi názorně ilustruje model kurikula, který byl zpracován Mezinárodní asociací pro hodnocení vzdělávacích výsledků a dále vytvořen se záměrem postihnout postavení učebnice v rámci všech forem kurikula. Učebnice jako součást kurikula hrají klíčovou roli, jelikož jsou zprostředkovateli mezi záměry školského systému a jejich realizací ve třídách. Učebnicové texty jsou psány tak, aby sloužily jak učitelům, tak žákům a především jako spojnice mezi ideami prezentovanými v zamýšleném kurikulu a zcela protichůdným světem škol a tříd.⁴

Důležité je říci, že každá učebnice musí svým obsahem korespondovat s obsahy, které jsou stanoveny kurikulárními dokumenty, např. musí respektovat jejich hodnotové orientace atd.

³ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-49-4. S. 13.

⁴ SIKOROVÁ, Zuzana. *Hodnocení a výběr učebnic v praxi*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007. ISBN 978-80-7368-412-6. S. 13, 14.

- **učebnice jako didaktický prostředek**

Učebnice nemohou být posuzovány pouze co do obsahu a cílů, ale je nutno přihlížet i k jejich dílčím vlastnostem z oblasti didaktických prostředků. Termín *didaktický prostředek* nám označuje soubor všech materiálních předmětů fungujících v procesu edukace. V dnešní době je běžnou praxí využívat multimediální podpory běžných učebnic ve formě různých CD-Romů či počítačových verzí učebnic. Přestože jsou tyto učebnice atraktivní pro žáky i jejich učitele, mají ty tištěné oproti učebnicím mediálním stále několik nesporných výhod. Za tyto výhody považujeme např. přenositelnost, snadnou manipulaci, finanční dostupnost a především nevyžadují technickou podporu, elektrické či internetové připojení.

- **učebnice jako druh školních didaktických textů**

Školní publikace je jedním z mnoha druhů didaktických textů a je zpravidla konstruována jako kniha. Můžeme tedy říci, že učebnice je jednou ze součástí souboru školních didaktických textů, tzv. takových, které jsou vytvářeny pro výukové účely.

Nejčastěji se setkáváme s následujícími didaktickými texty:

- učebnice
- cvičebnice
- slabikáře
- čítanky
- sborníky
- sbírky
- slovníky
- atlasy
- zpěvníky⁵

Z tohoto výčtu je zřejmé, že učebnice jako taková je doprovázena množstvím dalších didaktických textů. Velmi častou praxí je dnes používání pracovního sešitu jako doplňujícího materiálu k učebnici. Jednotlivá nakladatelství publikují ucelené řady navazujících učebnic pro daný předmět nebo obor. Školní učebnice musí obsahovat aparát řídící učení a především musí být přizpůsobeny věku a schopnostem žáků. Dále obsahují základní informace zpravidla z oblasti vědy a spíše méně obsahují speciální a detailní poznatky. (Průcha, 1998)

⁵ PRŮCHA, Jan., pozn. 3, s. 16, 17.

1.2 Funkce učebnice

V současnosti je základní a hlavní funkce učebnice její úloha motivovat žáky k učení. Žáci mají okolo sebe mnoho informačních zdrojů, a pokud je jejich učebnice nudná a nezajímavá, nejsou ochotni se z ní učit. Naopak učebnice, které jsou něčím zajímavé, vzbuzují v žácích zvědavost a zájem o daný předmět. Proto je velmi důležité, aby autor učebnic měl neustále na paměti všechny základní didaktické funkce, které by měla učebnice obsahovat. V odborných publikacích nalezneme mnoho definic, které učebnici berou jako prostředek řízení výchovně vzdělávacího procesu. Na paměti musíme mít, jak sám uvádí J. Maňák (1994, s. 80–81), že většina učebnic nemůže plnit tuto funkci, protože nejsou kvalitně zpracovány. J. Průcha chápe funkci učebnice jako určitou roli nebo též jako „*předpokládaný účel, který má tento didaktický prostředek plnit v reálném edukačním procesu.*“⁶

Učebnice se vyznačuje řadou funkcí, které J. Průcha rozděluje podle vztahu k žákům a pedagogům, kteří tuto učebnici využívají.

1. **Funkce učebnice pro žáky:** učebnice jsou studnou informací, které se žáci učí, osvojují si nejen poznatky, ale také dovednosti, hodnoty, normy, postoje aj.
2. **Funkce učebnice pro učitele:** učebnice jsou pro učitele pomůckou, která jim pomáhá při plánování obsahu učiva aj.⁷

Na základě těchto funkcí učebnici chápeme jako žakovu pomůcku, která mu pomáhá při učení daného předmětu. Co se týče vztahu k učiteli, chápeme učebnici jako jeho hlavní prostředek ve výuce.

Dělením didaktických funkcí se zabývalo mnoho autorů, avšak nejspíše nejprehlednější přehled ukazuje taxonomie D. D. Zujeva (1986)⁸:

- a) **informační funkce:** je základním zdrojem informací, tvoří obsah vzdělávání v určitém předmětu
- b) **systematizační:** rozděluje učivo dle specifického systému, tzn. do jednotlivých ročníků a stupňů školy
- c) **transformační:** slouží ke zjednodušení a lepší pochopitelnosti odborných informací z určitého vědního oboru pro žáky

⁶ PRŮCHA, Jan., pozn. 3, s. 19.

⁷ PRŮCHA, Jan., pozn. 3, s. 19.

⁸ ZUJEV, Dmitrij Dmitrijevič. *Ako tvorit učebnice*. Bratislava: SPN, 1986. S. 59.

- d) **zpevňovací a kontrolní:** učebnice umožňuje žákům upevňování a osvojování poznatků pod vedením učitele
- e) **sebevzdělávací:** stimuluje žáky k celoživotnímu učení, podporuje jejich samostatné uvažování a vytváří učební motivaci
- f) **integrační:** učebnice stimuluje chápání žáků a integraci informací, jež žáci získávají z jiných pramenů
- g) **koordinační:** učebnice poskytuje prostor pro koordinaci při využívání rozličných didaktických prostředků
- h) **výchovná:** pomáhá k dotváření určitých rysů osobnosti žáků

Výše zmíněné funkce nejsou pouze pro žáky, kterým je učebnice určena. Ale jsou také pro učitele, kterým pomáhá realizovat svoje vyučování. D. D. Zujev chápe tyto funkce jako celek, který se v dané učebnici může realizovat v různé intenzitě a odlišném rozsahu. Z toho nám vyplývá, že míra zastoupení jednotlivých funkcí není vždy v učebnicích totožná.

Učebnice dějepisu zahrnuje určitou didaktickou strukturu, která se snaží, aby byla co nejoptimálněji přijata žáky. M. Valenta ve své knize *Koncepce a tvorba učebnic* uvádí základní výchovně vzdělávací funkce z hlediska cílů, které jsou určeny přímo učebnicím dějepisu (zpracováno podle V. Čapka, 1976):

- a) informativní
- b) metodologickou
- c) formativní

Informativní funkce vyplývající z obsahu učiva má hlavní postavení v učebnicích dějepisu. Podstatou této funkce je sdělování informací z oblasti historických fakt, soudů, úsudků apod. Postup sdělování disponuje s hotovými soudy a úsudky, příčinami a následky a též zasahuje ne toliko racionálně, ale i emocionálně volní sféru žáka. M. Valenta si zde pokládá otázku, jakou cestou se k těmto závěrům došlo, jak se můžeme s jistotou domnívat, že se události doopravdy udály tak, jak jsou zaneseny v informaci. Na základě těchto otázek uvádím další funkci, která s tímto úzce souvisí.

Metodologická funkce se snaží najít odpověď na otázku, jak historická věda došla ke svým závěrům. Proto je nutné vybavit žáky takovými dovednostmi, aby byli schopni při vyhledávání historických informací používat techniky nejprve jednodušší a poté složitější. Vyšší úroveň této funkce v učebnicích dějepisu je systém úkolů, které

vedou především k osvojování učiva z různých zdrojů. Nejvyšším výrazem uvedené metodologicky zpracované učebnice dějepisu jsou texty, které vycházejí z problémového výsledku části látky, které programují určené učivo. Učebnice má za cíl předat žákům výchozí informace, navodit určitý problém a dále jen řídit samostatnou práci žáků. Tato úroveň je určena pro intaktní děti, nevyhovující by byla pro mentálně postižené žáky, jejichž schopnosti jak řídicí, tak transformační vykazují výrazný deficit.

Poslední funkce je formativní, která skladbou historického materiálu působí na osobnostní rysy žáků. Studenti se pak učí metodám, jak si vědomosti nabyté z učebnice osvojit.

Existuje řada přehledů taxonomií funkcí učebnic, které obsahují podobné prvky jako klasifikace D. D. Zujeva. Níže se uvedeme některé systémy ostatních autorů.

W. Eisenhuth, G. Schulze a H. Strietzel (1977) vymezuje pět funkcí učebnic:

- a) funkce informační (sdělovací)
- b) funkce řídicí
- c) funkce stimulační
- d) funkce racionalizační
- e) funkce výchovná

Funkce učebnice podle Horáka (1981)

- a) transformační a konstrukční
- b) metodologická
- c) stimulační a motivační
- d) řídicí a regulační
- e) diagnostická
- f) axiologická
- g) hodnotící
- h) integrační a koordinační
- i) interakční
- j) výchovná

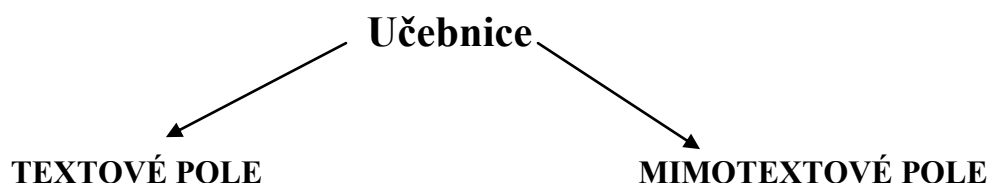
Zmíněné funkce učebnice nejsou jen teoretickou otázkou, jedná se o jakýsi podklad pro evaluační analýzy, kterými lze vyhodnocovat didaktickou vybavenost učebnic. Proto je velmi důležité, aby autoři, kteří tvoří učebnice, měli na zřeteli jednotlivé funkce učebnice.

1.3 Struktura učebnice

V této kapitole si můžeme položit otázku: Jak je vůbec učebnice strukturována? Každá učebnice má typické komponenty, které tvoří její strukturu a jsou nositelem jednotlivých funkcí učebnice. Tyto komponenty je možno v jakémkoli textu identifikovat, a tak učebnici analyzovat. Můžeme tedy říci, že učebnice je strukturovaný a funkčně uzpůsobený systém.

„Základem je tu pojetí, podle kterého je učebnice hierarchicky členěným systémem, jehož jednotlivé části (komponenty) plní ve vzájemné propojenosti a s využitím specifických vyjadřovacích prostředků různé funkce učebnice. Tyto komponenty je možno v učebnici identifikovat, exaktně analyzovat a tak učebnici celkově vyhodnocovat.“⁹

Strukturu učebnice můžeme vyjádřit následujícím modelem:

Obrázek č. 1 **Struktura učebnice**¹⁰

Tento pohled lze upřesnit definicí podle D. D. Zujeva (1986, s. 95):

„Strukturním komponentem školní učebnice je určitý blok prvků, který je v těsném vzájemném vztahu s jinými komponenty učebnice (s nimiž v souhrnu vytváří celistvý systém, má přesně vymezenou formu a své funkce realizuje pomocí svých vlastních prostředků).“¹¹

Pojetí funkčně strukturální analýzy učebnice podle Zujeva obsahuje:

1. vyčlenění souboru strukturních komponentů učebnice
2. charakteristiku a vyložení jednotlivých strukturních komponentů, jejich vzájemných vztahů, výrazových prostředků a specifických funkcí

⁹ PRŮCHA, Jan., pozn. 3, s. 21.

¹⁰ SIKOROVÁ, Zuzana., pozn. 4, s. 26.

¹¹ PRŮCHA, Jan., pozn. 3, s. 21.

V 70. letech 20. století J. Doleček, M. Řešátka a Z. Skoupil (1975) vypracovali klasifikaci strukturních komponentů textové složky učebnice, které objasnili na základě jejich funkcí. Vytvořili 7 textových komponentů.

Tabulka 1

Klasifikace strukturních komponentů textové složky učebnice

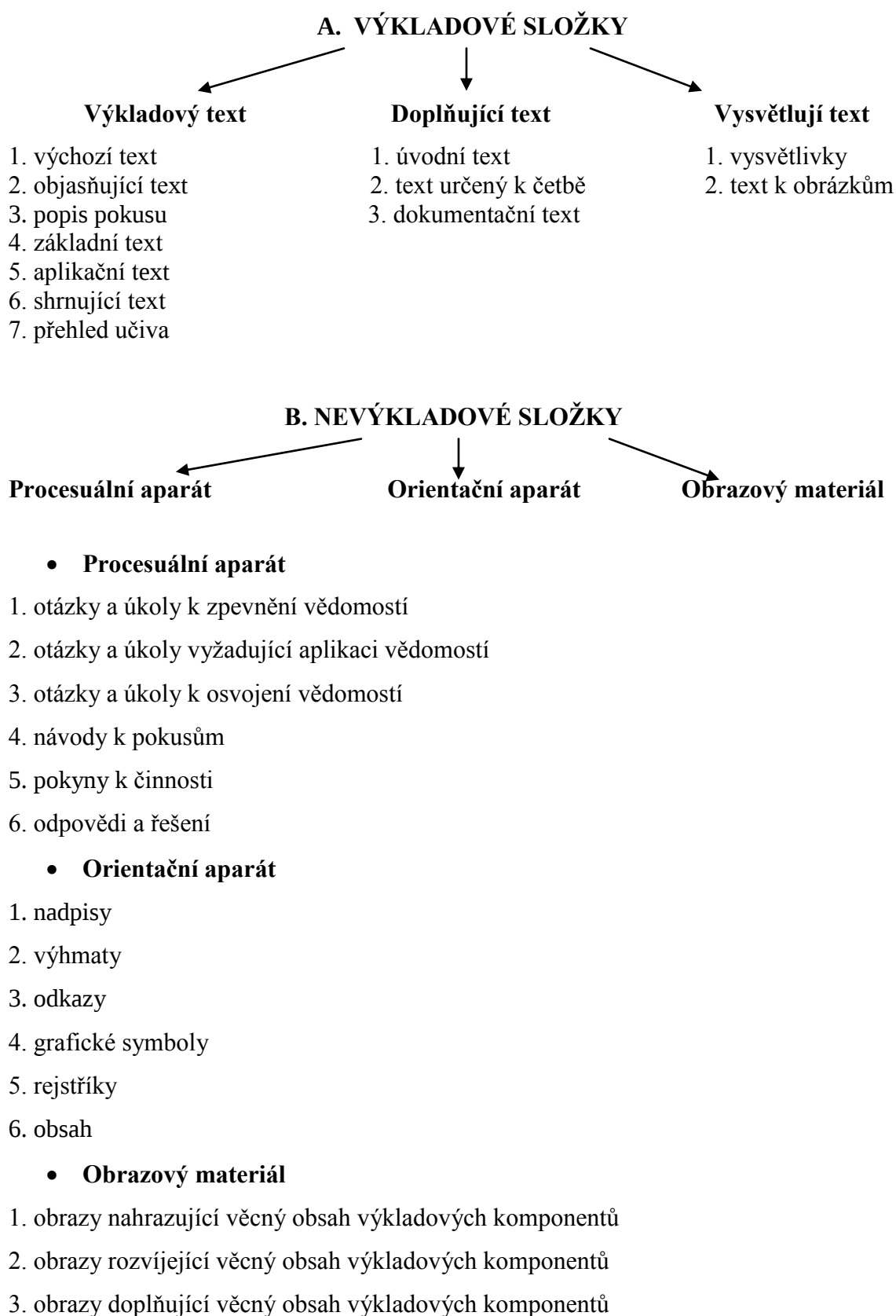
<u>Textový komponent</u>	<u>Funkce komponentu</u>
Motivační text	v učebnici slouží jako úvod do učiva, k zodpovězení otázky: <i>Proč se dané učivo učíme?</i> jako návaznost na látku předchozí.
Výkladový text	je potřebný pro předávání poznatků, faktů, teorií atd.
Regulační text	text směřuje k zájmu pro aktivitu žáka při čtení textu učebnice
Ukázky a příklady	autoři funkci nedefinovali
Cvičení	žáci jsou vedeni touto funkcí k opakování určité činnosti a k získávání určitých dovedností aj.
Otázky	opět se jedná o aktivizující funkci podobně jako v komponentu 5
Prostředky zpětné vazby	vedou k získávání informací o postupu učení ¹²

J. Průcha ve své knize *Studijní příručka: Teorie, tvorba a hodnocení učebnic* představil model struktury pro učebnici fyziky od M. Bednařika (1981), který pracuje s jemnější taxonomií, tj. rozlišuje u jednotlivých komponentů ještě strukturní prvky, které tvoří určitý komponent.

¹² DOLEČEK, Jan, ŘEŠÁTKO, Miloš, SKOUPIL, Zdeněk. *Teorie tvorby a hodnocení učebnic pro odborné školství*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1975. S. 27.

Obrázek č. 2

Bednaříkův model struktury učebnic (1981)¹³

¹³ PRŮCHA, Jan. *Studijní příručka: Teorie, tvorba a hodnocení učebnic*. Praha: ÚÚVPP, 1989. S. 18.

V tomto modelu M. Bednařík podrobně vymezil každý z uvedených 15 prvků výkladové složky a 18 prvků nevýkladové složky, a to z hlediska své funkce a náplně.

J. Průcha (1989, s. 49) představil V. Michovského klasifikaci strukturních komponentů učebnice v následujícím modelu:

1. Aparát prezentace učiva

V učebnicích plní informační funkci prostřednictvím různých výrazových a slovních prostředků:

A) prezentace učiva slovní formou

- výkladový text a jeho součásti (6 strukturních komponentů)
- pomocné doplňkové texty (6 strukturních komponentů)
- pomocné vysvětlující prvky (3 strukturní komponenty)

B) prezentace učiva názorovou formou

- prezentace názornou formou realistickou (7 strukturních komponentů)
- prezentace názornou formou symbolickou (7 strukturních komponentů)

2. Aparát řídicí osvojování učiva

Tento aparát obsahuje 7 komponentů a přispívá k plnění funkce formativní, metodologické a organizační v učebnici svými specifickými prostředky.

3. Aparát orientační

Vyznačuje se 6 strukturními komponenty, které žákům pomáhají při orientaci v jejich práci s učebnicí.

Dále J. Průcha říká, že strukturální a funkční analýza učebnic má dvojí účelovost:

- V první řadě se jejím prostřednictvím utváří a obohacuje teorie učebnic a dále se poskytuje základ pro empirické zkoumání učebnic.
- Analýza má závažný smysl aplikační, přináší nám informace, které jsou využitelné pro vědecky založenou tvorbu a hodnocení učebnic, tyto poznatky výstižně konstatoval V. Michovský:

„Objasnění funkcí učebnice, a to jak didaktických, tak i organizačních, a objasnění základních strukturních komponent učebnice poskytuje věcný podklad pro stanovení metodologie, kterou lze uplatnit při tvorbě učebnic, při jejich posuzování a při jejich redakčním zpracování“. (Michovský, 1980, s. 59)

2. Výzkum

2.1 Výzkum učebnic v zahraničí

Při hodnocení učebnic je nezbytné čerpat informace ze závěrů vědeckých výzkumů. V evropských zemích se výzkumu učebnic věnuje velká pozornost. Důvodem je tradiční zájem pedagogů o kurikulární a didaktickou problematiku. V sousedním Slovensku se tým vědců zaměřil na analýzu textů učebnic a byla provedena analýza procesů učení z textu. V roce 1969 se technikou pro měření obtížnosti textu zabýval J. Mistrík, která byla aplikována na učebnice. (Mistrík, 1969; Průcha, 1984). Textu se též věnoval P. Gavora (1992 a). Ve své knize *Žiak a text* zveřejnil své empirické nálezy o faktorech ovlivňující učení studentů z textu. Dále se analýzou o vlivu obtížnosti textů učebnic na přetěžování žáků základních škol věnovala psychologka D. Kusá (1985, 1989).

V evropských zemích existuje mnoho vědeckých pracovišť zabývajících se výzkumem učebnic např. Německo. Zde se výzkumy provádějí v několika speciálních pracovištích, a to při instituci *Georg-Eckert-Institut für internationale Schulbuchforschung*, která působí již od 50. let v Braunschweigu. Jedná se o speciální ústav zabývající se mezinárodní komparativní analýzou učebnic dějepisu, zeměpisu, občanské výchovy, ekologické výchovy aj. Přípravuje různé výzkumné programy se zaměřením na srovnávání učebnic dvou a více zemí, také pořádá mezinárodní semináře expertů a pyšní se rozsáhlou knihovnou učebnic a výzkumných zpráv o nich. V 90. letech prioritou tohoto ústavu dominovala témata týkající se obsahových aspektů učebnic nebo vyjadřování vazeb k jiným zemím a národům v učebnicích určité země. Cílem je zde odstraňovat nacionální předsudky a neúměrnou preferenci určitého etnika. Ústav publikuje časopis *Internationale Schulbuchforschung – International Textbook research*, nebo knižní edici *Studien zur Internationalen Schulbuchforschung*. (Průcha, 1998)

Dalšími významnými německými středisky pro výzkum jsou Zentrum für Schulbuchforschung v Köthenu, kde vznikaly koncepce a analýzy pro výzkum učebnic, nebo dále pracoviště Deutsches Institut für Fernstudien zaměřující se na výzkum učení z textu.

Vedle německých pracovišť se intenzívně rozvíjí teorie a výzkum učebnic ve skandinávských zemích, a to ve Švédsku, kde je hlavním pracovištěm Institute for Educational Text Research, které se zaměřuje na metodologii analýzy učebnic pod

vedením S. Selandera nebo v Norsku, kde byla vydána nejrozsáhlejší monografie o teorii učebnic pod názvem *Textbooks in the Kaleidoscope: A Critical Survey of Literature and Research on Educational Text*.

Velmi významné místo ve výzkumu učebnic zaujímá Estonsko, kde se nachází pedagogické centrum na univerzitě v Tartu pod vedením J. A. Mikka zabývajících se analýzou učebnic.

Nesmíme opomíjet ani Rusko, kde jsou stále pozoruhodné výzkumné metody a výsledky. V Moskvě pracoval v 70. a 80. letech 20. století výzkumný tým při nakladatelství Prosveščenije zabývajících se teorií a analýzou učebnic. Toto nakladatelství vydávalo monografické práce nebo knižní sborníky *Problemy školnou učebnika*. Další ruští vědci např. Doblajev nebo Sochor vyvíjeli originální koncepce a metody pro analýzu vlivu textových parametrů na zpracování vzdělávacího obsahu žáky.

S velkým počtem výzkumných činností týkajících se učebnic se můžeme setkat i ve Francii, kde působí speciální centrum pro informace o školních učebnicích Société pour l'Information sur les Manuels Scolaires. V Paříži na Institute National de Recherche Pédagogique je od r. 1980 uskutečňován rozsáhlý projekt nazvaný Emmanuelle, což je v podstatě databáze zahrnující údaje o všech francouzských učebnicích publikovaných od r. 1789 do současnosti.

Samostatné národní centrum Japan Textbook Research Center sídlící v Japonsku je největší pracoviště zabývajících se výzkumem učebnic na světě. Tato instituce realizuje řadu projektů věnujících se výzkumu funkcí učebnic, použití barev v učebnicích pro slabozraké děti nebo se zabývá vztahy mezi tištěnými učebnicemi a audiovizuálními technologiemi.

V neposlední řadě se rozsáhlým výzkumem školních učebnic zabývá USA. Důraz je kladen na empirické analýzy měřící různé vlastnosti textů učebnic nebo na analýzy obsahu amerických učebnic. Američtí odborníci se snaží o to, aby učebnice umožňovala žákům získat kvalitní vzdělání srovnatelné jak v evropských, tak japonských školách. Usilují o to, aby texty učebnic dodržovaly práva etnických, náboženských, rasových a jiných minorit.

Učebnice se nezkoumají v jednotlivých zemích odděleně, ale naopak mají společnou mezinárodní koordinační a informační základnu, která nese název International Association for Research on Textbooks and Educational Media (Mezinárodní asociace pro výzkum učebnic a edukačních médií). Toto středisko pořádá každý druhý rok

mezinárodní konference, které se zabývají různými okruhy jako kvalita a výběr edukačních textů nebo analýza obrazové složky edukačních textů

Další významnou institucí je UNESCO (International Textbook Research Network), Mezinárodní síť UNESCO pro výzkum učebnic. Jejím účelem je podpora výměny informací o výzkumu učebnic v různých zemích nebo plánování či zahajování výzkumných projektů. (zpracováno dle J. Průcha, 1998, s. 31–36).

2.2 Výzkum učebnic u nás

Než se budeme věnovat výzkumu v současnosti, je nutno vrátit se do dob Československa a věnovat pozornost základům výzkumu.

Ve 20. a 30. letech se výzkumem učebnic zabývala česká pedagogika a pedagogická psychologie. Do této doby můžeme řadit analýzy Václava Příhody, jejichž účelem bylo vymezení optimálního lexikálního fondu pro didaktické texty, nebo studie dalších českých pedagogů a psychologů, jako J. Langra nebo J. Váni, kteří vymezili rozsah učiva ve fyzice. V 70. letech na Příhodovy práce navázala L. Monatová analýzou přírodovědných pojmů. Velký rozvoj výzkumu učebnic nastal v 80. letech díky zřízení Střediska pro teorii tvorby učebnic při Státním pedagogickém nakladatelství v Praze. Tato instituce vydávala práce jako *Teorie učebnic*, kde nalezneme monografické práce a sborníky statí. Také vznikaly teoretické práce o učebnicích v rámci některých předmětových didaktik, např. díla V. Čapka (1976), A. Wahly (1983), E. Hájkové (1986), M. Bednaříka (1981) aj. O tyto výzkumné práce se zajímalo ministerstvo školství a také Státní pedagogické nakladatelství. Tyto výzkumné poznatky byly využívány pro účely schvalování a hodnocení rukopisů učebnic. Zejména se hodnotila obtížnost textů učebnic, které byly kritizovány kvůli velkému množství odborných pojmů nebo nadbytečných detailních informací.

Změna nastala po roce 1990, kdy se čeští pedagogové od výzkumu vzdálili. Všechny učebnice jak na základních, tak na středních školách byly nahrazeny novými publikacemi a byl tak vytvořen velký trh učebnic. Dle slov J. Průchy (1997, s. 38) „byla ponechána tomuto vývoji velká míra živelnost a pedagogický výzkum se analýzami učebnic nezabývá. A protože schvalovací procedury učebnic ministerstva školství jsou dosti benevolentní, tvorba a vyhodnocování nových učebnic není založena na exaktních metodách a poznatcích.“

Z dalších významných prací pedagogiky československé lze jmenovat obsáhlý rozbor Z. Nováka (1968) zaměřený na vlastivědu a dějepis pro pátý až devátý ročník

základní školy. V tomto rozboru se zaměřil na využití některých parametrů učiva. V těchto výzkumech dospěl k závěru, že učebnice jsou nahodilé a některé prvky zcela opomíjené.

Bohužel v České republice neexistuje žádné výzkumné pracoviště či tým, který by se zaměřoval na teorii a výzkum učebnic. Práce, které se zabývají teorií či zkoumáním učebnic, vznikají u nás ojediněle a většinou se jedná spíše o individuální zájem některých odborníků. V první řadě musíme zmínit docenta, který se zabývá analýzami učebnic, M. Pluskala působícího na katedře geografie Přírodovědecké fakulty UP v Olomouci. Své práce zaměřil na učebnice zeměpisu pro základní a střední školy a zaměřil se na měření obtížnosti textu.

Odborník J. Průcha (1992) se zaměřuje na to, jak je v současných českých učebnicích začleněna tzv. *evropská dimenze*, provádí empirické analýzy. V těchto studiích se zaměřuje na to, co se žáci českých škol dozvídají ze svých učebnic o evropských zemích, o jejich kultuře, historii, a jak si žák může tímto prostřednictvím vytvářet postoje „evropanství“.

Dále se této problematice věnuje profesor V. Čapek, odborník pro didaktiku dějepisu a také spoluautor některých učebnic dějepisu. V roce 1976 vytvořil metody pro empirické analýzy obsahu dějepisných učebnic. Dále byla výzkumníkem vytvořena stať *Teorie a výzkum učebnic dějepisu* (1995), která se zaměřuje na přehled o koncepcích učebnic dějepisu uplatňujících se ve světě a zmiňuje některé projekty alternativních učebnic. Pozoruhodná práce D. Čaněka (1996) *Národ, národnost, menšiny a rasismus* se zaměřuje na analýzu pěti učebnic dějepisu, které byly vydány v listopadu 1989. Autor zjistil, že v jejich obsahu se nacházejí některé nepřesné výklady, které mohou vést k nežádoucím postojům žáků. Rovněž se učebnicemi dějepisu zabýval historik Z. Beneš (1995, 1997), který se zaměřil na interpretování historických událostí v „historickém textu“. K teorii učení přispěl svou studií o učení z obrazových materiálů J. Mareš (1995) a A. Petřková (1994), ověřující metodiku pro posuzování dovednosti učit se z textu. Hodnocením učebnic se dále zabývala L. Hloušková (2001), která zpracovala obsahovou analýzu učebnice jako didaktického a historického textu. Dále se učebnicemi zabýval M. Valenta (1997), který se zaměřil na koncepci a tvorbu učebnic, a Z. Sikorová (2002) ve své práci analyzovala výběr učebnic z pohledu současných učitelů učebnic.

V nynějších letech působí v Centru pedagogického výzkumu Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně skupina pro výzkum učebnic. V čele tohoto

uskupení stojí prof. Josef Maňák. Tento tým se zaměřuje na učebnice pro základní školy.

3. Metody používané ve výzkumu učebnic

Chceme-li analyzovat učebnice, je třeba vymezit, co vše se na učebnicích zjišťuje. V této kapitole se budu zabývat tím, proč učebnice analyzovat, co lze na nich studovat a jak je lze zkoumat.

V první řadě je nutné vysvětlit, co znamená výzkumná metoda. Podle slov J. Maňáka je výzkumná metoda „*speciální systematický postup k shromáždění faktů, systém záměrných poznávacích postupů, exploračních operací a myšlenkových úkonů vedoucích k objasnění sledované problematiky. Rozlišují se dvě velké skupiny výzkumných metod, a to metody kvantitativní a kvalitativní.*“¹⁴

Nyní se podívejme na definici jiného odborníka, J. Pelikána (1998, s. 95), který charakterizuje metodu jako *obecný metodologický nástroj k získání a zpracování dat, vymezující širší a komplexnější úhel pohledu na šetřenou problematiku*. J. Pelikán tyto metody rozdělil na metody empirického výzkumu, teoretické analýzy a historicko-srovnávacího výzkumu.

Metodami se zabýval i A. Wahla, který rozčlenil metody výzkumu učebnic následovně:

- metody analýzy učebnic z hlediska struktury, obsahu a struktury
- metody výzkumu učebnic při jejich používání v procesu vyučování a učení
- metody testování učebnic
- metody srovnávání učebnic – tj. srovnávání kvantitativních a kvalitativních parametrů sady učebnic jednoho předmětu, mezinárodní srovnávání.¹⁵

I v této oblasti můžeme vidět, že různí odborníci se na danou problematiku dívají nejednotně.

Rozsáhlejší klasifikaci týkající se výzkumu učebnic uvádí Jan Průcha:

1. Podle účelovosti výzkumu

- analýzy za účelem vědecké explanace (základní výzkum)
- analýzy za účelem praktických aplikací
- analýzy za účelem normativním

2. Podle předmětu výzkumu

- analýzy vlastností (parametrů, struktury, obsahu) samotné učebnice
- analýzy fungování učebnic (včetně postojů uživatelů učebnic)

¹⁴ MAŇÁK, Josef., ŠVEC, Štefan, ŠVEC, Vlastimil, *Slovník pedagogické metodologie*. 1. Vyd. Brno: Paido, 2005, ISBN 80-7315-102-2. S. 113.

¹⁵ WAHLA, Arnošt., pozn. 2, S. 14.

- analýzy vzdělávacích výsledků a efektů učebnic
- analýzy ekonomických a politických aspektů učebnic.

3. Podle použitých metod výzkumu

- metody kvantitativní
- metody strukturální
- metody obsahové analýzy
- metody dotazování (dotazníky a rozhovory)
- metody testovací
- metody experimentální
- metody komparativní.¹⁶

Této klasifikaci budu věnovat větší pozornost. Nejprve se zaměřím na záležitosti týkající se účelovosti výzkumu učebnic, to znamená, proč se učebnice vůbec zkoumají, dále se soustředím na to, co se na učebnicích zkoumá, a poté jak se učebnice zkoumají. K tomu nám pomohou jednotlivé metody.

3.1 Proč se učebnice zkoumají

Za jakým účelem dochází k analýze učebnic? V první řadě se jedná o společenské požadavky kladené na tvorbu a vydávání učebnic, a to ze stran rodičů dětí školního věku, vzdělávajících se dospělých, pedagogů, širší veřejnosti aj. Právě tyto skupiny mají největší zájem na tom, aby učebnice dosahovala co nejlepších kvalit. Tento přístup je podle J. Průchy (1998) vyjadřován zvláště ve vztahu k posuzování nově vzniklých učebnic. Dále uvádí tzv. analýzy způsobilosti, které poskytují podklady k vyhodnocování toho, která učebnice je vhodná k plnění svých očekávaných funkcí v reálných edukačních procesech. J. Průcha též uvádí definici:

„Analýzy způsobilosti jsou všechny empirické a teoretické výzkumy, z nichž vznikají spolehlivá zjištění o účelné přiměřenosti učebnic a jiných školních knih, návody a podněty k zdokonalování jejich obsahového, didakticko-metodického a umělecko-typografického ztvárnění“ (Arbeitsstandpunkte, 1982, s. 117)¹⁷

Tento přístup je používán i dnes, např. v USA, a to pod názvem „*technologický přístup*“. V tomto přístupu jde o snahu, aby výsledky výzkumu byly využity pro praktická řešení. Jan Průcha (1998) jej definuje jako „*konstruování a hodnocení*

¹⁶ PRŮCHA, Jan., pozn. 3, s. 40.

¹⁷ PRŮCHA, Jan., pozn. 3, s. 42.

učebnic, které je nutno zakládat na exaktních vědeckých základech, s použitím objektivních metod a kritérií.“ V podstatě se jedná o to, aby zjištěné výsledky při výzkumu učebnic byly formulovány v podobě konkrétních doporučení, návodů, použitelných kritérií, měřicích nástrojů aj. Podobný postup použil v analýzách českých učebnic J. Průcha, který zjišťoval různé parametry učebnic, vytvořil určité normy, kterým by měly vyhovovat nové učebnici za účelem lepší přístupnosti pro žáky. Obdobný postup použil estonský odborník J. Mikk (1981, 1995), který provedl analýzu textu učebnic za účelem zjištění jejich parametrů, a také vypracoval konkrétní doporučení pro jejich optimalizaci v oblasti parametrů, které vykazovaly nepříznivé hodnoty.

3.2 Co se na učebnicích zkoumá

Předmětem výzkumu učebnic jsou:

1. Vlastnosti učebnic

- komunikativní
- obsahové
- ergonomické (Průcha, 1989, s. 39)

2. Fungování učebnic

- přímo v učení a vyučování
- názory a postoje uživatelů k učebnicím

3. Výsledky a efekty učebnic

- změny ve vědění subjektů
- změny v postojových, hodnotových aj. vlastnostech subjektů

4. Predikace a fungování učebnic

5. Modifikace parametrů učebnic (Průcha, 1998, s. 43)

Dle Průchy (1998) tyto „*vlastnosti spoluurčují, jak učebnice fungují v reálných edukačních procesech, k jakým výsledkům a efektům vedou a jaké predikace z nich jsou vyvozovány. Uvedené vlastnosti lze zjišťovat, popisovat, analyzovat, ale také interpretovat vzhledem k praktickým důsledkům (predikce o předpokládaném fungování učebnic) a konečně modifikovat (upravovat k žádoucím hodnotám). Vyjádříme-li tyto*

vlastnosti v kvantitativní podobě a zavedeme-li do jejich analýzy procedury měření, nazýváme je parametry učebnic. “¹⁸

V prvé řadě se zaměřím na tři uvedené vlastnosti, která má v sobě zastoupena každá učebnice.

a) Komunikativní parametry

Odrážejí vlastnosti vyjadřovacích prostředků učebnice, které určují sdělitelnost jejího obsahu pro žáky. Jedná se o vlastnosti dané verbálními prostředky, to znamená jazykové a stylové charakteristiky textu, a dále neverbálními prostředky textu (grafy, schémata, fotografie aj.). Analýza komunikačních parametrů je nejprozkoumanější oblastí empirického výzkumu, a to nejen u nás, ale i v zahraničí. Tato analýza je nejen důležitá z hlediska didaktických prostředků, ale i prakticky využitelná. „*Ze zjištění o komunikačních parametrech učebnice lze vytvářet poznatky o obtížnosti učebnice, to je obtížnost ve smyslu sdělitelnosti učiva prezentovaného textem učebnice.*“¹⁹ U těchto vlastností je nutné poznamenat, že je velmi důležité provést úpravu komunikačních parametrů textu učebnice ještě před zavedením učebnice do škol, lze tím zvýšit její sdělitelnost pro žáky.²⁰

b) Obsahové vlastnosti

Tyto vlastnosti učebnic představují vysoce důležitou oblast ve výzkumu učebnic, a to z toho důvodu, že odrážejí kvalitativní parametry učebnic. Jedná se o analýzy toho, jakou povahu, strukturu, vztahy, návaznosti atd. mají vzdělávací obsahy začleněné do učebnic, a co vlastně obsahují. Svým obsahem je publikace závislá na kurikulárních dokumentech, tj. na učebních osnovách a vzdělávacích programech, a na druhé straně stanovuje to, čemu se žáci v rámci školní edukace učí. Obsahové vlastnosti učebnice jsou zkoumány také z hlediska hodnotových orientací, postojů, kulturních vzorců, které představují svým uživatelům.

c) Ergonomické vlastnosti učebnic

Tyto parametry vymezil ruský odborník N. P. Tupalskij (1977) jako vlastnosti, jež uzpůsobují učebnici být vyhovujícím pracovním nástrojem pro žáky. Ergonomickými parametry rozumíme např. druh a velikost písma, využití barev,

¹⁸PRŮCHA, Jan., pozn. 3, s. 43, 44.

¹⁹ PRŮCHA, Jan., pozn. 3, s. 44.

²⁰ PRŮCHA, Jan., pozn. 13, s. 25.

grafické symboly, které pomáhají žákovi orientovat se v učebnici, grafické odlišení základních částí učiva aj.

3.3 Jak se učebnice zkoumají

V této podkapitole se zaměřím na metody, které se uplatňují ve výzkumu učebnic a které můžeme najít v metodologickém arzenálu empirického pedagogického výzkumu (Průcha, 1995, Gavora, 1996).

a) Metody kvantitativní (statistické)

Jedná se o takové metody, které používají při analýzách vlastností učebnic odlišné statistické postupy, jimiž se určuje a porovnává výskyt a frekvence zkoumaných měřitelných jednotek učebnice. Zkoumanými jednotkami mohou být verbální složky (např. odborné termíny v textu učebnice, faktografické údaje aj.) a také neverbální komponenty (fotografie, barevné části textu, schémata apod.). Měřením těchto jednotek se vytvářejí kvantitativní koeficienty a různé vzorce, které vedou k zjištění parametrů dané učebnice. Do této metody patří i vzorec pro výpočet obtížnosti textu publikace, která bude předmětem praktické části.

b) Metody obsahové analýzy (strukturální)

Tyto metody jsou zaměřené na zkoumání a vyhodnocování kvalitativních parametrů učebnic. Metod obsahové analýzy existuje velká škála, např. metody pro sémantickou analýzu učebnic, pro informační analýzu, metody pro strukturně logickou analýzu. Mnohokrát se v těchto analýzách používají techniky, které zjišťují vlastnosti učiva v učebnicích, např. pojmové grafy, sémantické sítě aj.

c) Metody dotazování

Podstata těchto metod spočívá ve zjišťování výpovědi o různých attributech dané učebnice a o jejich fungování ve vzdělávacím procesu. Tvrzení jsou nejčastěji získávána pomocí písemných dotazníků, zadávaných buď skupinou odborníků nebo učitelů či žáků. Podobně můžeme získávat výpovědi od těchto subjektů pomocí interview, které se řadí mezi významné metody. Podle J. Skalková *„umožňuje zachytit nejen fakta, ale i hlouběji proniknout do motivů a postojů jednotlivých respondentů. U interview tak můžeme sledovat i některé vnější reakce respondenta a podle nich potom pohotově usměrňovat další průběh kladení otázek“*²¹

²¹ SKALKOVÁ, Jarmila. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*, Praha: SPN, 1983. S. 92.

d) Metody observační

Patří do souboru metod, které se zaměřují na pozorování reálného fungování učebnic. Ve výzkumu učebnic nejsou tak často uplatňovány. Tato metoda byla použita v malém počtu výzkumů J. Průchou (1989 b).

e) Metody testovací

Jde o metody, jež spočívají v aplikaci speciálních testů pro určité skupiny žáků. Poté je zjišťováno, jaké výsledky vyvolává daná učebnice. Tímto způsobem bylo testování prováděno např. K. Nestlerovou (1976), kdy prováděla testování některých německých učebnic.

f) Metody experimentální

Určité vlastnosti učebnic můžeme regulovat změnou v jednom či více strukturních a obsahových komponentech. Např. můžeme změnit obsahovou obtížnost textu tak, jak to prováděl J. Mikka na vzorku estonských učebnic. Metodou experimentální pak zkoumal, do jaké míry se liší znalosti žáků, kteří využívali modifikovanou učebnici, a těch, kteří se vzdělávali podle staré, nezměněné verze učebního textu.

g) Metody komparativní

Základem této metody je porovnávání dvou a více učebnic z určitého hlediska. Porovnávání mohou být učebnice různého stupně, druhu školy, odlišného ročníku atp. Komparativní metody budou použity v praktické části práce jako vodítko pro porovnání několik učebních řad pro stejné ročníky ZŠ.

4. Obsahová analýza učebnicových řad v rámci RVP

ZV

V této kapitole se zaměřím na obsah vzdělávání, jakožto jeden z nejpodstatnějších parametrů učebnic. Učebnice nám poskytuje transformovaný obsah, který je vytvořen na základě vědeckého poznání tak, aby byl pochopitelný pro žáky. Otázkou ale zůstává: Jsou všechny texty vytvořeny tak, aby byly úměrné věku žáků? Naplňují nové trendy vzdělávací politiky? Rozvíjí klíčové kompetence a spějí k očekávaným výstupům?

Již jsem uvedla, že je nezbytně nutné, aby byly texty učebnic psány srozumitelným jazykem, byly úměrné věku žáků svou obtížností a zároveň obsahovaly potřebné komponenty didaktické vybavenosti. Co je ale neméně podstatné, je fakt, že učební texty musí akceptovat legislativně zavedené kurikulární dokumenty. Právě na to se detailně zaměřím v této části práce, nejprve teoreticky s podrobným postupem práce, posléze prakticky s uvedenými výsledky a interpretacemi výsledných hodnot.

Je mnoho různých cest jak vyhodnocovat obsahovou správnost textu. Pro moje potřeby zvolím vlastní modifikovaná kritéria, která budou odpovídat analýze Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy (dále je RVP ZV). Jako model mně posloužila disertační práce Mgr. Bc. Martina Weinhöfera *Metody tvorby učebnic zeměpisu pomocí analýzy učebnic zeměpisu a RVP ZV*, ze které jsem použila postup vypočtení obsahové správnosti učebnic. Ten jsem poté modifikovala na potřeby studia dějepisu a základních škol. Zároveň jsem do šetření zakomponovala potřeby RVP ZV na vzdělávání. A v neposlední řadě jsem využila teoretického základu a metodického postupu Petera Gavory (2000), který tuto tematiku více rozebíral.²²

Metodický postup obsahové analýzy učebnic dle RVP ZV:

- a) stanovení základního vzorku textů
- b) stanovení významové jednotky (slovo, idea, tvrzení)
- c) vymezení analytických kategorií
- d) kvantifikace významných jednotek (např. frekvence, zastoupení, průměr)
- e) interpretace zjištěných frekvencí

²² GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 2000. ISBN 978-80-7315-185-0. S. 142.

Dle RVP ZV jsou podstatnými prvky pro vzdělávací obsah následující komponenty:

- PODROBNÁ SPECIFIKACE UČIVA
- RÁMCOVÉ VYMEZENÍ UČIVA (vymezení hlavních okruhů učiva)
- VYMEZENÍ VZDĚLÁVACÍHO OBSAHU (tematické celky učiva)
- VYMEZENÍ VZDĚLÁVACÍ OBLASTI DĚJEPISU

4.1 Metodický postup obsahové analýzy učebnic

Pro účely této práce bude vytvořen výše nastíněný, modifikovaný metodický postup obsahové analýzy učebnic, upravený na výuku dějepisu na druhém stupni základní školy.

1. Stanovení vzdělávací oblasti

Oblast **Člověk a společnost** bude zkoumanou vzdělávací oblastí. Konkrétně nás bude zajímat obor nazvaný: **Dějepis**.

2. Stanovení vzdělávacího obsahu

Zde se zaměřím na konkrétní učivo obsažené v učebnicích. V této fázi vymezím konkrétní tematické celky učiva, které budu zkoumat. Pracovat budu se všemi vzdělávacími obsahy, jelikož analyzuji všechny vzdělávací oblasti II. stupně ZŠ (dle RVP ZV). Jedná se o tyto vzdělávací obsahy:

- Člověk v dějinách
- Počátky lidské společnosti
- Nejstarší civilizace. Kořeny evropské kultury
- Křesťanství a středověká Evropa
- Objevy a dobývání. Počátky nové doby
- Modernizace společnosti
- Moderní doba
- Rozdělený a integrující se svět

3. Rámcové vymezení učiva

Nyní zúžím vzdělávací obsahy a vymezím hlavní okruhy učiva dané RVP ZV.

Tyto okruhy jsou následující:

➤ **Vzdělávací obsah Člověk v dějinách:**

Význam zkoumání dějin, získávání informací o dějinách; historické prameny historický čas a prostor.

➤ **Vzdělávací obsah Počátky lidské společnosti:**

Člověk a lidská společnost v pravěku.

➤ **Vzdělávací obsah Nejstarší civilizace. Kořeny evropské kultury:**

Nejstarší starověké civilizace a jejich kulturní odkaz, antické Řecko a Řím, střední Evropa a její styky s antickým Středomořím.

➤ **Vzdělávací obsah Křesťanství a středověká Evropa:**

Nový etnický obraz Evropy, utváření států ve východoevropském a západoevropském kulturním okruhu a jejich specifický vývoj, islám a islámské říše ovlivňující Evropu (Arabové, Turci), Velká Morava a český stát, jejich vnitřní vývoj a postavení v Evropě, křesťanství, papežství, císařství, křížové výpravy, struktura středověké společnosti, funkce jednotlivých vrstev, kultura středověké společnosti – románské a gotické umění a vzdělanost.

➤ **Vzdělávací obsah Objevy a dobývání. Počátky nové doby:**

Renesance, humanismus, husitství, reformace a jejich šíření Evropou, zámořské objevy a počátky dobývání světa, český stát a velmoci v 15.–18. století, barokní kultura a osvícenství.

➤ **Vzdělávací obsah Modernizace společnosti:**

Velká francouzská revoluce a napoleonské období, jejich vliv na Evropu a svět; vznik USA, industrializace a její důsledky pro společnost; sociální otázka, národní hnutí velkých a malých národů; utváření novodobého českého národa, revoluce 19. století jako prostředek řešení politických, sociálních a národnostních problémů, politické proudy (konzervativismus, liberalismus, demokratismus, socialismus), ústava, politické strany, občanská práva, kulturní rozrůzněnost doby, konflikty mezi velmocemi, kolonialismus.

➤ **Vzdělávací obsah Moderní doba:**

První světová válka a její politické, sociální a kulturní důsledky, nové politické uspořádání Evropy a úloha USA ve světě; vznik Československa, jeho hospodářsko-politický vývoj, sociální a národnostní problémy, mezinárodně politická a hospodářská situace ve 20. a 30. letech; totalitní systémy – komunismus, fašismus, nacismus – důsledky pro Československo a svět, druhá světová válka, holocaust; situace v našich zemích, domácí a zahraniční odboj; politické, mocenské a ekonomické důsledky války.

➤ **Vzdělávací obsah Rozdělený a integrující se svět:**

Studená válka, rozdělení světa do vojenských bloků reprezentovaných supervelmocemi; politické, hospodářské, sociální a ideologické soupeření, vnitřní situace v zemích východního bloku (na vybraných příkladech srovnání s charakteristikou západních zemí) vývoj Československa od roku 1945 do roku 1989, vznik České republiky, rozpad koloniálního systému, mimoevropský svět, problémy současnosti, věda, technika a vzdělání jako faktory vývoje; sport a zábava.

4.2 Detailní specifikace učiva

Rámcově specifikovaný vzdělávací obsah může být ještě dále specifikován určitými prvky učiva, jejichž výskyt bude předmětem našeho zájmu. Stanovím si prvky, které by měly být součástí vzdělávacího obsahu v učebnicích dějepisu na II. stupni. Vycházet při jejich formulaci budu z očekávaných výstupů, jelikož to jsou právě ony cílové dovednosti, které žáci musí ovládat. Je nutné ale podotknout, že aby je ovládali, musí být seznámeni s výše zmíněnými klíčovými pojmy, jejichž prezentací, je k této znalosti pedagog dovede.

V příloze č. 2 je uvedena tabulka prvků, které budu v řadách učebnic dějepisu pro 6. až 9. ročník ZŠ zkoumat.

4.3 Výpočet hodnoty (Os) - obsahové správnosti

Před uvedením postupu výpočtu obsahové správnosti, musím zmínit následující. Vzhledem k nedostatečnému vymezení učiva pro jednotlivé ročníky na II. stupni ZŠ, budu zkoumat obsah řad jako celků. Nebudu se tentokrát zabývat jednotlivými učebnicemi zvlášť (tj. komparací po jednotlivých ročnících), ale uvedu výslednou hodnotu pro celé nakladatelství a porovnáám je mezi sebou.

Volím tento postup, jelikož v RVP ZV není jasně vymezeno, která látka musí být probrána přesně v 6. či 7., 8. či 9. ročníku ZŠ.

Výsledkem bude tedy komparace testovaných řad nakladatelství jako celků. Ideální stav nastane, pokud se všechny prvky uvedené v mnou vytvořeném schématu, potažmo ŠVP, budou shodovat s učivem prezentovaným učebnicí. Obsahová správnost poté bude nabývat hodnoty: **O (s) = 100%.**

Vzorec výpočtu:

$$O(s) = \frac{P(u)}{P} \times 100$$

počet zjištěných prvků
povinného učiva

počet všech prvků učiva dle
RVP ZV

Čím vyšší bude procentuální hodnota obsahové správnosti učebnice (O s), tím více se daný učební text slučuje s požadavky RVP ZV, nabývá tedy hodnot 0 -100%.

5. Didaktická vybavenost učebnic

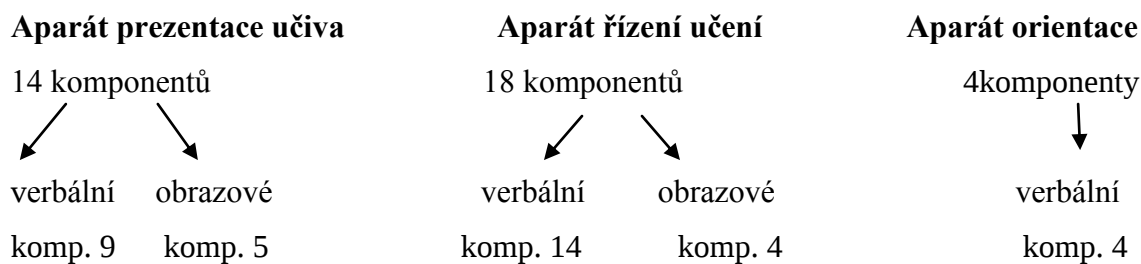
Předmětem této diplomové práce je mimo jiné analýza didaktické vybavenosti učebnic. Metody, použité ve výzkumu, budou podrobeny požadavkům možného využití výsledných zjištění v praxi. Pedagogům bude nabídnuta jistá ukázka možných nedostatků i silných stránek učebních textů a zároveň budou moci využít tohoto materiálu k lepšímu zorientování se na trhu s učebnicemi, jehož současná nabídka je více než obsáhlá.

5.1 Měření didaktické vybavenosti učebnic

Touto problematikou se u nás zabývá J. Průcha, který se zaměřuje na strukturní komponenty různé povahy, ze kterých je učebnice složena. Tyto komponenty jsou nositeli dílčích funkcí, které se zaměřují na hlavní funkci učebnice (být vzdělávacím procesem). Podle větší či menší didaktické vybavenosti lze usuzovat, jaká míra je v učebnici pro realizaci této funkce zkonstruována. Např. pokud v učebnici chybí obrazový materiál a je vybavena pouze verbálním textem, bude mít s největší pravděpodobností menší ohlas u žáků než učebnice, která obrazový prostředek obsahuje. Jak J. Průcha říká: „*didaktická vybavenost učebnice není tedy její vlastností statickou, nýbrž předurčuje její procesuální efektivnost, tj. to, jak bude učebnice využívána v reálných edukačních procesech ve škole i při samoučení žáků. Je tudíž z praktického zřetele důležité zjišťovat u každé učebnice stupeň její didaktické vybavenosti.*“²³

Dále J. Průcha uvádí analytický nástroj - míru didaktické vybavenosti učebnice, kterým můžeme vyhodnocovat didaktickou vybavenost. Tento nástroj je založen na klasifikaci množství verbálních a neverbálních komponentů. Celkově rozlišuje ve struktuře učebnice 36 komponentů. Každý z těchto komponentů má svoji specifickou funkci a používá osobitý způsob vyjádření. Z toho vyplývá, že každou učebnici můžeme popsat na základě toho, které z prvků jsou v ní zastoupeny a které naopak chybí. Tyto komponenty rozdělujeme do 3 skupin dle jejich didaktických funkcí a dále do 2 podskupin podle způsobu vyjádření určitého prvku v učebnici. Strukturou učebnic jsem se zabývala již v kapitole 1, kde jsem představila Bednaříkův model. Pro srovnání jednotlivých komponentů se seznámíme s modelem J. Průchy.

²³ PRŮCHA, Jan, pozn. 3, s. 94.

Obrázek č. 3 **Didaktická vybavenost učebnice dle J. Průchy**²⁴

Strukturní komponenty učebnice

1. APARÁT PREZENTACE UČIVA

a) Verbální komponenty

- výkladový text prostý
- výkladový text zpřehledněný (přehledová schémata, tabulky aj. k výkladu učiva)
- shrnutí učiva k celému ročníku
- shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím)
- shrnutí učiva k předchozímu ročníku
- doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky aj.)
- poznámky a vysvětlivky
- slovníčky pojmů, cizích slov aj. (s vysvětlením)

b) obrazové komponenty

- umělecké ilustrace
- nauková ilustrace (schematické kresby, modely, aj.)
- fotografie
- mapy, plánky, grafy, kartogramy, diagramy aj.
- obrazová prezentace barevná (tj. použití nejméně jedné barvy odlišné od barvy běžného textu)

2. APARÁT PREZENTACE UČIVA

c) Verbální komponenty

- Předmluva (úvod do předmětu, ročníku pro žáky)

²⁴ PRŮCHA, Jan, pozn. 3, s. 94.

- Návod k práci s učebnicí (pro žáky a/ nebo učitele)
- Stimulace celková (podněty k zamyšlení, otázky aj. před celkovým učivem ročníku)
- Stimulace detailní (podněty k zamyšlení, otázky aj. před nebo v průběhu lekcí, témat)
- Odlišení úrovní učiva (základní – rozšiřující, povinné – nepovinné apod.)
- Otázky a úkoly za témata, lekce
- Otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)
- Otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)
- Instrukce k úkolům komplexnější povahy (návody k pokusům, laboratorním pracím, pozorováním, aj.)
- Návrhy pro mimoškolní činnosti s využitím učiva (aplikace)
- Explicitní vyjádření cílů učení pro žáky
- Prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky (testy a jiné způsoby hodnocení výsledků učení)
- Výsledky úkolů a cvičení (správná řešení, správné odpovědi apod.)
- Odkazy a jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura aj.)

d) Obrazové komponenty

- Grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, pravidla, úkoly, cvičení aj.)
- Užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu
- Užití zvláštního písma (tučné písmo, kurzíva aj.) pro určité části verbálního textu
- Využití přední nebo zadní obálky (předsádky) pro schémata, tabulky aj.

3. Aparát orientační

e) Verbální komponenty

- Obsah učebnice
- Členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce aj.
- Marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.
- Rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)

Struktura učebnice, kterou jsem výše uvedla, je podkladem pro výpočet didaktické vybavenosti učebnice. Podle J. Průchy se zjišťuje výskyt jednotlivých strukturních prvků, který se zapisuje do standardních archů, ve kterých také nalezneme základní údaje o učebnici (autor/autoři, místo, rok vydání, nakladatelství, počet stran aj.) Dále výzkumník uvádí, že se zaznamenává pouze to, jestli daný komponent je v učebnici obsažen či nikoliv. Opomíjen je výskyt jeho využití. Dalším důležitým krokem je na základě zjištěných dat vypočítat koeficienty, které popisují didaktickou vybavenost učebnic:

a) dílčí koeficienty:

- koeficient využití aparátu prezentace učiva (E I)
- koeficient využití aparátu řídicího učení (E II)
- koeficient využití aparátu orientačního (E III)
- koeficient využití verbálních komponentů (E v)
- koeficient využití obrazových komponentů (E o)

b) celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E)

$$\text{Vzorec pro výpočet E (\%)} = n * \frac{100}{36}$$

„Všechny uvedené koeficienty se vypočítávají jako procentuální podíl počtu skutečně využitých komponentů z počtu možných komponentů.“²⁵

Výše uvedené koeficienty nabývají hodnot v rozmezí 0-100%. Pro hodnocení dané učebnice platí, že čím se hodnota určitého koeficientu blíží horní (maximální) hranici, tím je didaktická vybavenost učebnice vyšší.

J. Průcha při vyhodnocování výpočtu říká: *„konečným krokem analýzy je interpretace hodnot koeficientů“. Pomocí koeficientů lze přesně určit, jak konkrétní učebnice využívá, resp. nevyužívá možnosti z existujícího repertoáru strukturních komponentů. Na základě toho lze pak nedostatečnou didaktickou vybavenost učebnice korigovat.“²⁶*

Tímto způsobem můžeme porovnávat několik učebnic mezi sebou z různých hledisek, např. v rámci ročníků, předmětů, druhů škol, učebnic různých zemí, učebnic vydaných různými nakladatelstvími apod.

²⁵ PRŮCHA, Jan, pozn. 3, s. 135.

²⁶ PRŮCHA, Jan, pozn. 3, s. 136.

6. Analýza obtížnosti textu

Tato kapitola se zabývá určením vhodného stupně obtížnosti učiva, které je předkládáno žákům určitého věku. V didaktice problém obtížnosti textu patří k nejvýznamnějším již po několik desetiletí. Jan Průcha definuje tento pojem jako „*souhrn takových vlastností, které existují objektivně v kterémkoli textu a v procesu učení mají vliv na percepci, chápání a zpracování textové informace učícím se subjektem.*“²⁷ Tímto problémem se zabývá i J. Mikk, který na pojem obtížnosti didaktického textu nahlíží jako na „*souhrn objektivně existujících vlastností vyskytujících se v kterémkoli učivu (textu). Tyto vlastnosti mají v textu své materiální nositele (v lexikální, syntaktické, tematické aj. úrovni) a lze je tedy zjišťovat a měřit. Je-li učivo s určitým stupněm objektivní obtížnosti prezentováno konkrétním skupinám žáků, vzniká jeho „subjektivní obtížnost“ (přiměřenost, náročnost). Zmíněná teorie zaciluje na problém najít právě takové charakteristiky, které zmíněnou obtížnost učiva způsobují.*“²⁸

Pro zkoumání obtížnosti textu byla zvolena metoda, která byla vytvořena německou výzkumnou pracovnící Käte Nestlerovou. Tato metoda byla v 80. letech 20. století použita J. Průchou na české učebnice a později zdokonalena M. Pluskalem.²⁹ Abych co nejpřesněji stanovila, jestli analyzované učebnice dosahují odpovídajících hodnot obtížnosti textu, budu vycházet z doporučených maximálních norem obtížnosti od J. Průchy (1989). Tento výzkumník stanovil pro 6. ročník maximální údaje $T = 26,6$, pro 7. ročník $T = 29,3$ a pro 8. ročník $T = 32,2$.³⁰ Protože J. Průcha pro devátý ročník tyto údaje neuvádí, vypočítala jsem si doporučenou míru podle toho, jak ji popisuje ve své knize *Studijní příručka: Teorie, tvorba a hodnocení učebnic*. Vycházela jsem především z doporučených hodnot pro 8. ročník ZŠ a z faktu, že koeficient nárůstu míry obtížnosti textu napříč ročníky nabývá hodnoty $+ 10\%$. Výslednou hodnotu míry obtížnosti textu pro 9. ročník ZŠ jsem tedy stanovila jako $T = 35,4$.

Míra složitosti didaktického textu je označována jako míra T. Tato míra je určena ke stanovení stupně obtížnosti textu, která by vyhovovala obsahu učiva pro žáky. Stupeň obtížnosti textu se vypočítá na základě součtu dvou hodnot, a to pomocí

²⁷ PRŮCHA, Jan, pozn. 3, s. 56.

²⁸ MIKK, Jaan, Učebnice: Budoucnost národa. In: MAŇÁK, Josef, KNECHT, Petr, eds. *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-148-5. S. 11–23.

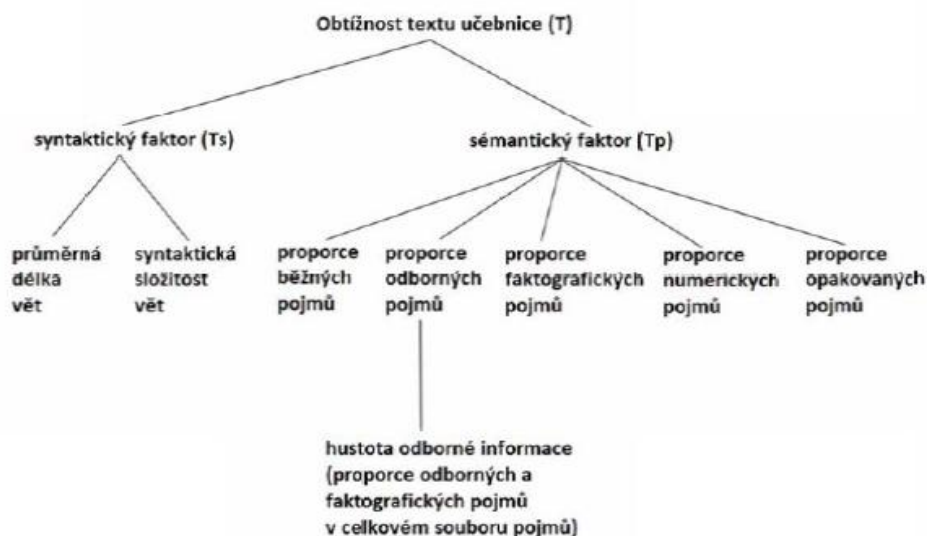
²⁹ PRŮCHA, Jan, pozn. 3, s. 129.

³⁰ PRŮCHA, Jan, pozn. 12, s. 57.

syntaktické obtížnosti (Ts) a sémantické obtížnosti (Tp). Na základě toho můžeme zjistit, jaké syntaktické a sémantické vlastnosti určitý text má. Pro lepší pochopení uvádím vzorec, kterým určím míru T:

$$T = T_s + T_p$$

Schematicky můžeme tento přístup vyjádřit takto:

Obrázek č. 4 **Obtížnost textu učebnice dle J. Průchy (2002)**

6.1 Syntaktická obtížnost

Hodnota míry syntaktické obtížnosti vyjadřuje obtížnost jednotlivých větných struktur. Pro výpočet využívám hodnotu průměrné délky vět (V) a větných úseků (U), které vypočítávám z uvedených vzorků v každé učebnici.

Syntaktická obtížnost textu byla vypočítána pomocí vzorce:

$$T_s = 0,1 \times V \times U$$

Jan Průcha ve své knize *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média* uvádí doporučení od M. Pluskala, který se přiklání k vybrání ze zkoumaného textu 10 vzorků o rozsahu 200 slov. Za „slovo“ Průcha považuje jakýkoliv výraz slovní, číselný, symbolický (včetně zkratk). Za slovo se též pokládají ustálené značky (měr, vah, měn, fyzikálních veličin, matematických či hudebních pojmů aj.). Důležité je zmínit, že se dvousté slovo nemusí vždy shodovat s koncem věty, proto se dopočítává vzorek až k nejbližšímu konci věty. Další podstatnou částí je to, aby vzorky tvořily souvislý text

a aby rovnoměrně pokrývaly různá témata učebnice. Za nevhodné se považuje vybírat vzorky z několika prvních stránek z důvodu netypického textu.

Aby tedy bylo dosaženo výpočtu syntaktické obtížnosti textu, musíme nejprve stanovit celkový počet slov, označovaný jako ΣN . Poté stanovíme počet vět v každém vzorku. Poté je sečtu a získám celkový počet vět ΣV .

Celkový počet slov a počet vět mi poslouží k výpočtu průměrné délky věty:

$$V = \frac{\Sigma N}{\Sigma V}$$

Další hodnotou, kterou musím zjistit pro výpočet syntaktické obtížnosti, je průměrná délka větných úseků (U). K této veličině dojdou na základě podílu celkového počtu slov k celkovému počtu sloves v měřeném vzorku. Důležité je, aby slovesa nebyla v infinitivu, ale v určitém tvaru.

Vzorec pro výpočet průměrné délky větných úseků:

$$U = \frac{\Sigma N}{\Sigma U}$$

6.2 Sémantická obtížnost

Pro výpočet sémantické obtížnosti T_p je zapotřebí kromě počtu slov znát také počet pojmů (podstatná jména). Do této složky můžeme zařadit podstatná jména dějová, abstraktní, zpodstatnělá přídavná jména, jména osobní včetně příjmení a zkratky označující různé pojmy.

Dalším důležitým krokem je zjištění všech odborných termínů P_2 , jedná se o podstatná jména, která mají platnost odborného termínu v určité oblasti, v našem případě v oboru historie.

V následující fázi jsou zjišťovány faktografické pojmy P_3 , kam můžeme zařadit jména osobní, názvy lidských výtvorů a zařízení, států, národů, institucí, uměleckých výtvorů, zeměpisná jména či názvy přírodních jevů a také zkratky a značky uvedených pojmů. Důležité je zmínit, že pokud se v textu objeví faktografické pojmy dvou či víceslovné, počítáme je jako jeden pojem.

Dalším krokem je určování číselných údajů P_4 . Ty jsou vyjadřovány např. letopočty, vzdálenostmi, hmotnostmi apod. Do této skupiny nezahrnujeme čísla stran, úloh či obrázků.

Poslední fází pro zjištění sémantické obtížnosti je zjišťování počtu opakovaných pojmů P_5 . To jsou takové pojmy, které se v textu zkoumaného vzorku již minimálně jednou vyskytly.

Podstatná jména, která nespádají do skupiny P_2 , P_3 a P_4 , označujeme jako běžné pojmy P_1 , s kterými se můžeme setkat v běžném životě a jejichž význam je nám znám. V některých případech může být určité slovo buď běžným pojmem, nebo odborným. Je třeba pak využívat terminologického slovníku.

$$T(p) = 100 \times \frac{\Sigma P}{\Sigma N} \times \frac{\Sigma P(1) + 3\Sigma P(2) + 2\Sigma P(3) + 2\Sigma P(4) + \Sigma P(5)}{\Sigma N}$$

Pro lepší přehlednost uvádíme, co jednotlivé pojmy vyjadřují:

P_1 = běžné pojmy

P_2 = odborné pojmy

P_3 = faktografické pojmy

P_4 = číselné údaje

P_5 = opakované pojmy

V uvedeném vzorci mají jednotlivé kategorie pojmů odlišnou váhu, a to podle toho, jaká je předpokládaná obtížnost určitých pojmů pro cílovou skupinu, nejčastěji pro žáky. Z tohoto důvodu mají největší váhu odborné pojmy, a to 3, zatímco opakované a faktografické pojmy mají váhu 2.

Pro srozumitelnost učebnicového textu žáků je důležité, jak je prezentované učivo zahlceno odbornými informacemi. Díky měření lze tuto charakteristiku určit, a to v jakém poměru jsou v textu mezi sebou všechna podstatná jména nesoucí odbornou informaci.

Údaje, které takto získám, mi umožní určit koeficienty hustoty odborných informací (i) a (h). Koeficient (i) udává proporci pojmů nesoucích odbornou informaci v celkovém počtu slov v textu:

$$i = 100 \times \frac{\Sigma P(2) + \Sigma P(3) + \Sigma P(4)}{\Sigma N}$$

Koeficient (h) udává tuto proporci v celkovém počtu pojmů textu:

$$h = 100 \times \frac{\Sigma P(2) + \Sigma P(3) + \Sigma P(4)}{\Sigma P}^{31}$$

³¹ PRŮCHA, Jan, pozn. 12, s. 129.

7. Praktická část

V České republice existuje řada učebnic dějepisu pro základní školy. Výběr publikací, které jsou určeny pro vzdělávací účely, je ovlivněn jak vedením školy, učiteli, tak i dalšími podstatnými faktory např. finančními prostředky nebo typem škol. V dnešní době se setkáme s mnoha učebnicemi dostupnými na trhu. Otázkou ale zůstává kvalita daných textů, tj. do jaké míry jsou učitelům či uživatelům učebnic dané texty nápomocné v edukačním procesu jako takovém.

Jak už jsem nastínila v úvodu práce, nabídka učebnic je velmi pestrá, ale jak rozpoznat úroveň jejich kvalitativních složek? Právě to bude předmětem zkoumání. Nejprve upřu pozornost k didaktické vybavenosti učebnic, méně zkoumané oblasti a pro laickou veřejnost téměř okem nespatřitelné, proto jí věnuji asi nejrozsáhlejší část praktické části. Propočítám jednotlivé komponenty tak, abych zjistila, které řady učebnic dějepisu jsou nejlépe didakticky vybavené, poté se zaměřím na obsahovou analýzu a v neposlední řadě na analýzu obtížnosti textu. Na základě tohoto šetření jsem vybrala následující řady učebnic, které jsem podrobila podrobné analýze.

Zkoumaný vzorek učebnic dějepisu pro 6. – 9. ročník základní školy:

Nakladatelství Fraus:

LINHART, Jiří, et al. *Dějepis 6: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2007. ISBN 978-80-7238-208-8.

KORCOVÁ, Václava, et al. *Dějepis 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2009. ISBN 978-80-7238-558-4.

FRONK, Václav, et al. *Dějepis 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2010. ISBN 978-80-7238-561-4.

PARKAN, František, et al. *Dějepis 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2011. ISBN 978-80-7238-694-9.

Učebnice z nakladatelství Nová škola:

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, et al. *Dějepis 6: pravěk a starověk*. 2. vyd. Brno: Nová škola, 2011. ISBN 978-80-7289-291-4.

VYKOUPIL, Libor, et al. *Dějepis 7: středověk a počátky novověku*. Brno: Nová škola, 2008. ISBN 978-80-7289-089-7.

ČAPKA, František, VYKOUPILOVÁ, Libor. *Dějepis 8: novověk*. Brno: Nová škola, 2009. ISBN 80-7289-100-6.

ČAPKA, František. *Dějepis 9: novověk, moderní dějiny*. 2. vyd. Brno: Nová škola, 2011. ISBN 978-80-7289-296-9.

Učebnice z nakladatelství SPN- NŘ:

VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis pro 6. ročník ZŠ: pravěk a starověk*: nová řada dle RVP. Praha: SPN, 2006. ISBN 80-7235-337-3.

VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis pro 7. ročník ZŠ: středověk a raný novověk*: nová řada dle RVP. Praha: SPN, 2007. ISBN 978-80-7235-373-6.

VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis pro 8. ročník ZŠ: novověk*: nová řada dle RVP. Praha: SPN, 2008. ISBN 978-80-7235-404-7.

VÁLKOVÁ, Veronika, PARKAN, František. *Dějepis pro 9. ročník ZŠ: nejnovější dějiny*: nová řada dle RVP. Praha: SPN, 2009. ISBN 978-80-7235-428-3.

Učebnice z nakladatelství SPN:

VÁLKOVÁ, Veronika, RULF, Jan. *Dějepis pro 6. ročník ZŠ: pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2004.

ČECHURA, Jaroslav, et al. *Dějepis pro 7. ročník: středověk a raný novověk*. Praha: SPN, 2004.

HLAVAČKA, Milan. *Dějepis pro 8. ročník: novověk*. Praha: SPN, 2002.

KUKLÍK, Jan, KOCIAN, Jiří. *Dějepis pro 9. ročník: nejnovější dějiny*. Praha: SPN, 2002.

Cílem této části práce bude tedy analyzovat a vytvořit komparaci jednotlivých učebnic dějepisu a vyhodnotit tak, jaké učební texty jsou nejkvalitnější z hlediska didaktické vybavenosti, obsahové analýzy textu a po stránce obtížnosti textu.

7.1 Vymezení použitých metod výzkumu

Než budou vymezeny metody jako takové, je třeba říci, že analýza byla provedena v souladu s výzkumy provedenými Janem Průchou. Na základě jeho publikací jsem si vytvořila schéma analýzy jednotlivých parametrů učebnice, které využiji v praktické části práce jako metodologická východiska.

7.2 Výzkumný problém

Pokud chceme provést výzkum v určité oblasti, je zapotřebí stanovit si předem tzv. výzkumný problém. Dle Gavory rozlišujeme následující výzkumné problémy:

Deskriptivní (popisné) výzkumné problémy

Zjišťují a popisují stav nebo výskyt určitého jevu. Při takovém výzkumu se jako výzkumná metoda většinou používá pozorování, škálování, dotazník aj.

Relační (vztahové) výzkumné problémy

Ptají se na existenci vztahu mezi zkoumanými jevy a na to, jak těsný je tento vztah. V takovém výzkumu se využívá výpočtů statistických korelačních koeficientů (stejně jako v našem výzkumu).

Kauzální výzkumné problémy

Zjišťují příčinné vztahy. Hledají příčinu, která vede ke konkrétnímu důsledku. Při řešení takových problémů se často používá experimentální metoda.³²

V tomto případě se problém bude týkat následujících oblastí:

a) Výzkumný problém deskriptivní:

Jaká je didaktická vybavenost, obsahová analýza a obtížnost textu v konkrétních řadách učebnic dějepisu pro 6. – 9. ročník ZŠ? Využívám metodu dotazníkového šetření jako základ pro detailní analýzu učebnic.

b) Výzkumný problém relační:

Existují rozdíly v didaktické vybavenosti, obsahové analýze a obtížnosti textu zkoumaných učebnic dějepisu u různých (stejného) nakladatelství?

³² GAVORA, Peter, pozn. 21, s. 26, 28

8. Měření a analýza didaktické vybavenosti učebnic dějepisu

V této kapitole se budu zabývat didaktickou vybaveností dějepisných řad učebnic II. stupně základní školy. Jak jsem uvedla již v teoretické části práce, celkově rozlišujeme 36 komponentů, z nichž každý plní určitou funkci. Ukazatelem míry didaktické vybavenosti je tedy to do jaké míry a jaké komponenty jsou ve struktuře učebního textu zastoupeny. Je podstatné říci, že předmětem zkoumání nebude četnost jednotlivých komponentů, ale pouze jejich výskyt.

Budu postupovat ve dvou zásadních krocích. Tím prvním bude zjištění všech komponentů didaktické vybavenosti. Tento výskyt budu zaznamenávat do tabulek. Druhým krokem bude výpočet míry didaktické vybavenosti pro následující koeficienty (zaznamenán formou grafů):

- koeficient využití aparátu prezentace učiva (E I)
- koeficient využití aparátu řídicího učení (E II)
- koeficient využití aparátu orientačního (E III)
- koeficient využití obrazových komponentů (E o)
- koeficient využití verbálních komponentů (E v)

Výsledným výstupem bude propočítání celkové míry didaktické vybavenosti (E), jejíž vzorec jsem uvedla v praktické části práce. Připomeňme si, že se jedná o poměr zjištěných strukturních komponentů a celkových komponentů textu vynásobený stem. Posledním a výsledným krokem bude rozbor výsledků zjištěných didaktických vybaveností učebnicových řad, jejich komparace a následná interpretace.

8.1 Měření a analýza didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 6. ročník základní školy

Tabulka 2

Přehled všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 6. ročník základní školy

APARÁT PREZENTACE UČIVA				
Verbální komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. výkladový text prostý	A	A	A	A
2. výkladový text zpřehledněný (přehledová schémata, tabulky aj.)	A	A	A	A
3. shrnutí učiva k celému ročníku	A	A	N	N
4. shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím)	A	A	N	A
5. shrnutí učiva k předchozímu ročníku	N	N	N	N
6. doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky aj.)	A	A	A	A
7. poznámky a vysvětlivky	A	A	A	A
8. podtexty k vyobrazením	A	A	A	A
9. slovníčky pojmů, cizích slov aj. (s vysvětlením)	A	A	A	A
Obrazové komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. umělecká ilustrace	A	A	N	N
2. nauková ilustrace (schematické kresby, modely aj.)	A	A	A	A
3. fotografie	A	A	N	A
4. mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy	A	A	A	A
5. obrazová prezentace barevná	A	A	A	A
Celkem (14)	13	13	9	11

APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ				
Verbální komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. předmluva (úvod do předmětu/ročníku pro žáky)	A	A	A	N
2. návod k práci s učebnicí (pro žáky a/nebo učitele)	A	A	N	A
3. stimulace celková (podněty k zamyšlení, otázky aj. před celkovým učivem ročníku)	N	A	A	N
4. stimulace detailní (podněty k zamyšlení, otázky aj. před nebo v průběhu lekcí, témat)	A	A	N	A
5. odlišení úrovní učiva (základní - rozšiřující, povinné - nepovinné apod.)	A	A	A	A
6. otázky a úkoly za témata, lekcemi	A	A	A	A
7. otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)	A	A	N	N
8. otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)	N	A	A	N
9. instrukce k úkolům komplexnější povahy	A	A	N	A
10. náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva	A	A	N	A

11. explicitní vyjádření cílů učení pro žáky	A	A	N	N
12. prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky	A	A	N	N
13. výsledky úkolů a cvičení (správná řešení, správné odpovědi apod.)	N	A	N	N
14. odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura aj.)	A	A	N	A
Obrazové komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, úkoly,...)	A	A	N	A
2. užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu	A	A	A	A
3. užití zvláštního písma (tučné, kurzíva aj.) pro určité části textu	A	A	A	A
4. využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky aj.	A	N	N	A
Celkem (18)	15	17	7	11

APARÁT ORIENTAČNÍ				
Verbální komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. obsah učebnice	A	A	A	A
2. členění učebnice na tematické bloky, kapitoly aj.	A	A	A	A
3. marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.	A	A	N	A
4. rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)	A	A	N	N
Celkem (4)	4	4	2	3

Tabulka 3

Souhrn všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 6. ročník základní školy

NAKLADATELSTVÍ	E I (%)	E II (%)	E III (%)	Ev (%)	Eo (%)	E (%)
FRAUS	92,86	83,33	100	81,48	100	88,89
NOVÁ ŠKOLA	85,71	88,89	100	96,30	88,89	88,89
SPN	64,28	38,89	50	48,15	55,56	50
SPN – NŘ	78,57	61,11	75	62,96	88,89	69,44

Z tabulky č. 2 zabývající se přehledem zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 6. ročník základní školy vyplývá, že nejlépe vyšla učebnice *Dějepis pro 6. ročník. Pravěk, starověk* vydané nakladatelstvím Nová škola a Fraus *Dějepis 6. Pravěk a starověk učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*.

U těchto učebnic byla naměřena nejvyšší hodnota $E = 88,89\%$ a obsahují 32 komponentů z 36 možných.

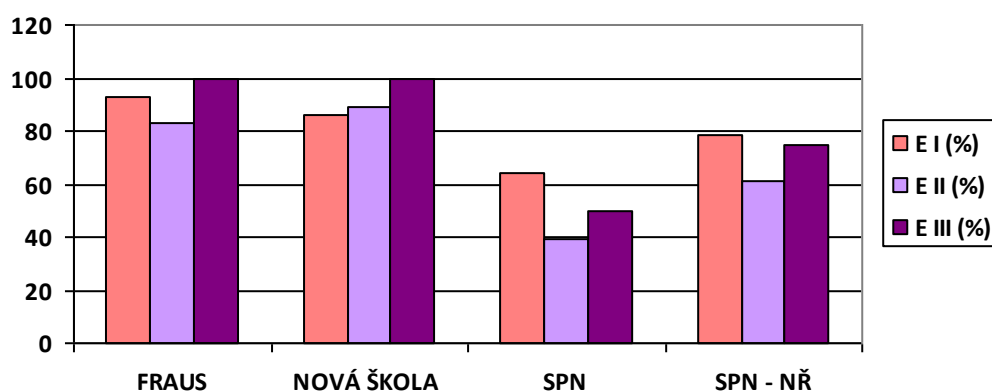
V učebnici od nakladatelství **Nová škola** je stoprocentně zastoupen aparát orientační. Co se týče obrazových komponentů, zde jsou zastoupeny s $88,89\%$. Nejvíce též obstála ve využití verbálních komponentů, kde jsme naměřili celkově $E_v = 96,30\%$. Také aparát řídicího učení byl ve srovnání s ostatními učebnicemi vyšší.

V učebnici pro 6. ročník u učebnice **Fraus** byla stoprocentní hodnota naměřena u aparátu orientačního a u obrazových komponentů. Vysokou hodnotu mělo toto nakladatelství u aparátu prezentace učiva $E_I = 92,86\%$.

Nejnižší míra didaktické vybavenosti byla naměřena u učebnice *Dějepis pro 6. ročník, Pravěk a starověk* vydané nakladatelstvím **SPN**. Příčinou tak nízkého koeficientu je fakt, že neuplatňují ve své konstrukci některé strukturní komponenty, které se k využití nabízejí. Především se to týká verbálních komponentů, kde bylo naměřeno pouze $48,15\%$ (z celkového počtu 27 možných pouze 13 verbálních komponentů) a také aparátu řídicího učení, kde bylo naměřeno pouze $E_{II} = 38,89\%$. Zajímavé též bylo porovnat hodnoty jednotlivých koeficientů u dvou učebnic vydaných stejným nakladatelstvím, a to SPN. Zde můžeme vidět velké rozdíly. Podstatně lépe se v celkové míře didaktické vybavenosti umístila učebnice z nové řady *Dějepis pro 6. ročník základní školy – Pravěk a starověk*. Její celkový koeficient E činí $69,44\%$, oproti starší verzi, která má celkový koeficient 50% . Svoji starší verzi převyšuje ve všech naměřených koeficientech, největší rozdíl můžeme vidět u obrazových komponentů ($33,33\%$), orientačního aparátu (25%) a aparátu řídicího učení ($22,22\%$).

Graf 1

Koeficienty využití aparátu prezentace učiva (E_I), aparátu řídicího učení (E_{II}) a aparátu orientačního (E_{III}) zadaných učebnic dějepisu pro 6. ročník základní školy

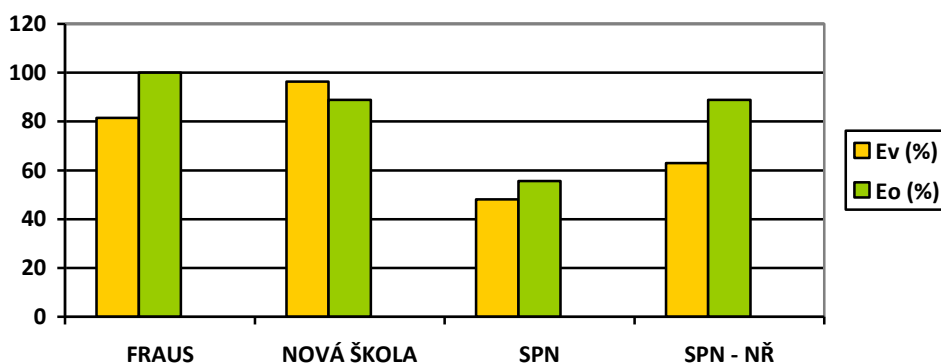
Při srovnávání jednotlivých aparátů učebnic a jejich komponentů jsem zjistila, že srovnatelné výsledky jsou u E I, což je aparát prezentace učiva. Nejvyšší míra tohoto aparátu byla naměřena u učebnice nakladatelství Fraus *Dějepis 6. Pravěk a starověk učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia* a u nakladatelství Nová škola *Dějepis pro 6. ročník. Pravěk, starověk*. V kontrastu k výše uvedeným nakladatelstvím byla zjištěna naprosto nevyhovující míra didaktické vybavenosti aparátu E I = 64, 28 % u starší řady SPN.

Největších disharmonií, co se týče porovnání měřených koeficientů, jsem zaznamenala u aparátu řídicího učení (E II), kde naprosto propadlo nakladatelství SPN s 38,89 %, když se jako jediné dostalo hluboko pod hranici 50%.

Co se týče aparátu orientačního, uspěla dvě nakladatelství, Fraus a Nová škola stoprocentně, svědčí to tedy o naprostém souladu obsahu učebnice s požadavky nové kurikulární reformy. Obsah je přehledně dělený na kapitoly, podkapitoly, tematické bloky atp. Tato nakladatelství jsou také stoprocentní po stránce obsahu živých záhlaví, marginálií či výhmatů.

Graf 2

Koeficienty využití verbálních (Ev) a obrazových komponentů (Eo) jednotlivých učebnic dějepisu pro 6. ročník základní školy

Pokud porovnáme mezi sebou verbální a obrazové komponenty ve zkoumaném vzorku učebnic, můžeme konstatovat, že obrazové komponenty jsou zastoupeny ve větší míře než verbální (viz graf č. 2). Výjimku tvoří nakladatelství Nová škola *Dějepis pro 6. ročník. Pravěk, starověk*, kde verbální komponenty činí 96,30 % a obrazové 88,89 %. Nejlépe v obrazových komponentech vyšel Fraus *Dějepis 6. Pravěk a starověk učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*, kde Eo tvoří 100 %. Naopak nejnižší hodnota Eo = 55,56 byla naměřena u staršího vydání SPN.

Co se týče verbálních komponentů, nejvyšší hodnotu Ev můžeme vidět u nakladatelství Nová škola *Dějepis pro 6. ročník. Pravěk, starověk*. U této učebnice bylo zjištěno 26 verbálních komponentů z 27 možných, tedy Ev tvoří 96, 30 %. Rozdíl mezi Novou školou a starší řadou SPN dosahuje 48, 15 %.

8.2 Měření a analýza didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 7. ročník základní školy

Tabulka 4

Přehled všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 7. ročník základní školy

APARÁT PREZENTACE UČIVA				
Verbální komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. výkladový text prostý	A	A	A	A
2. výkladový text zpřehledněný (přehledová schémata, tabulky aj.)	A	A	A	A
3. shrnutí učiva k celému ročníku	A	A	N	N
4. shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím)	A	A	N	A
5. shrnutí učiva k předchozímu ročníku	A	A	N	A
6. doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky aj.)	A	A	A	A
7. poznámky a vysvětlivky	A	A	A	A
8. podtexty k vyobrazením	A	A	A	A
9. slovníčky pojmů, cizích slov aj. (s vysvětlením)	A	A	A	A
Obrazové komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. umělecká ilustrace	A	A	N	A
2. nauková ilustrace (schematické kresby, modely aj.)	A	A	A	A
3. fotografie	A	A	N	A
4. mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy	A	A	A	A
5. obrazová prezentace barevná	A	A	A	A
Celkem (14)	14	14	9	13

APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ				
Verbální komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. předmluva (úvod do předmětu/ročníku pro žáky)	A	A	A	A
2. návod k práci s učebnicí (pro žáky a/nebo učitele)	A	A	N	A
3. stimulace celková (podněty k zamyšlení, otázky aj. před celkovým učením ročníku)	A	A	A	A
4. stimulace detailní (podněty k zamyšlení, otázky aj.)	A	A	N	A

před nebo v průběhu lekcí, témat)				
5. odlišení úrovně učiva (základní - rozšiřující, povinné - nepovinné apod.)	A	A	A	A
6. otázky a úkoly za témata, lekcemi	A	A	A	A
7. otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)	A	A	N	N
8. otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)	A	A	N	A
9. instrukce k úkolům komplexnější povahy	A	A	N	A
10. náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva	A	A	N	A
11. explicitní vyjádření cílů učení pro žáky	A	A	N	N
12. prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky	A	A	N	N
13. výsledky úkolů a cvičení (správná řešení, správné odpovědi apod.)	N	A	N	N
14. odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura aj.)	A	A	N	A
Obrazové komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, úkoly,...)	A	A	N	A
2. užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu	A	A	A	A
3. užití zvláštního písma (tučné, kurzíva aj.) pro určité části textu	A	A	A	A
4. využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky aj.	A	N	A	A
Celkem (18)	17	17	7	14

APARÁT ORIENTAČNÍ				
Verbální komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. obsah učebnice	A	A	A	A
2. členění učebnice na tematické bloky, kapitoly aj.	A	A	A	A
3. marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.	A	A	N	A
4. rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)	A	A	N	N
Celkem (4)	4	4	2	3

Tabulka 5

Přehled všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 7. ročník základní školy

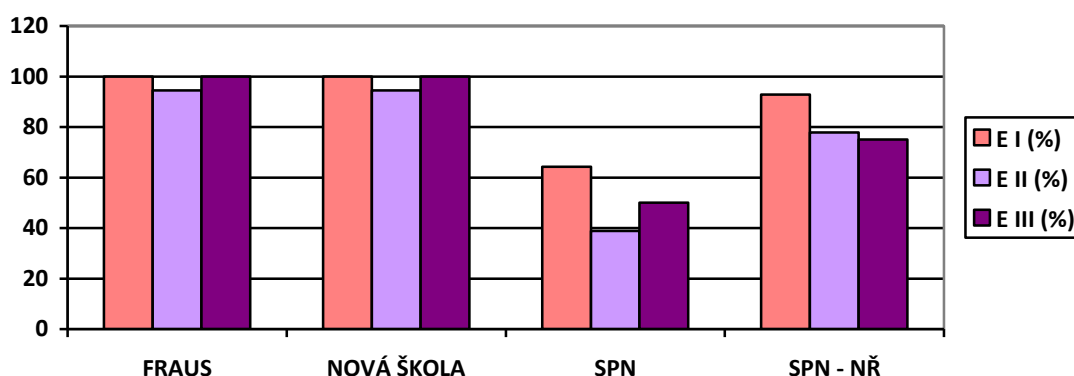
NAKLADATELSTVÍ	E I (%)	E II (%)	E III (%)	Ev (%)	Eo (%)	E (%)
FRAUS	100	94,44	100	96,30	100	97,22
NOVÁ ŠKOLA	100	94,44	100	100	88,89	97,22
SPN	64,28	38,89	50	44,44	55,56	50
SPN – NŘ	92,86	77,78	75	77,78	88,89	83,33

Z tabulky č. 5 vyplývá, že nejlépe vyšly dvě učebnice dějepisu, a to od nakladatelství **Nová škola** *Dějepis pro 7. ročník. Středověk, počátky novověku* a nakladatelství **Fraus** *Dějepis 7. Středověk a počátky nové doby - učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*, ve kterých jsou skoro všechny strukturní komponenty. Opět nejnižší celkový koeficient $E = 50 \%$ můžeme vidět u staršího vydání učebnic SPN. U této učebnice bylo naměřeno u aparátu prezentace učiva pouze 9 komponentů ze 14 možných. Nejhuře publikace dopadla u aparátu řídicího učení, kde jsem našla z 18 komponentů jen 7.

Když se podíváme na jednotlivé koeficienty, vidíme, že nejnižší naměřené hodnoty jsou u staršího vydání SPN, kde u aparátu orientačního (E III) a u využití verbálních komponentů (Ev) nepřesáhla hranici 50 %. Zajímavé zjištění je též u nové řady SPN, kde si můžeme povšimnout markantních rozdílů v porovnání se starším vydáním SPN, a to u aparátu prezentace učiva (E I), kde rozdíl činí skoro 30 % a u aparátu řídicího učení (E II) skoro 40 %.

Graf 3

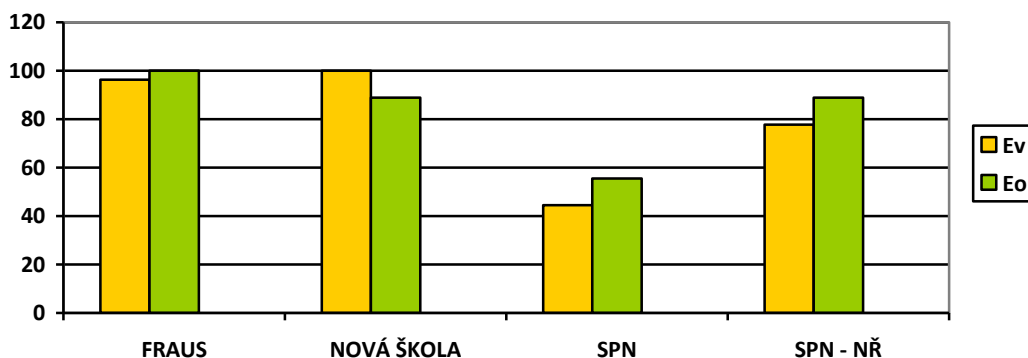
Koeficienty využití aparátu prezentace učiva (E I), aparátu řídicího učení (E II) a aparátu orientačního (E III) jednotlivých učebnic dějepisu pro 7. ročník základní školy

V tomto grafu si můžeme povšimnout, že nakladatelství **Nová škola** a **Fraus** se shodují v aparátu prezentace učiva, aparátu řídicího učení a aparátu orientačním. Nejnižší koeficient E I byl naměřen u učebnice nakladatelství **SPN** *Dějepis pro 7. ročník základní školy a 2. ročník osmiletého gymnázia - Středověk a raný novověk*, oproti tomu *Dějepis pro 7. ročník* od stejného nakladatelství se v těchto hodnotách markantně lišil. Co se týče E I, rozdíl zde byl skoro 30 % (u nové řady SPN bylo naměřeno 13 komponentů a u staršího vydání SPN pouze 9 prvků ze 14 možných). Také E II se lišil skoro o 40 %, kde u nové řady SPN bylo zjištěno 14 komponentů a u staršího vydání pouze 7 prvků z 18 možných).

Graf 4

Koeficienty využití verbálních (Ev) a obrazových komponentů (Eo) jednotlivých učebnic dějepisu pro 7. ročník základní školy

Co se týče porovnání zjištěných hodnot mezi verbálními a obrazovými komponenty ve zkoumaném vzorku učebnic lze říci, že opět převyšují obrazové komponenty skoro ve všech zkoumaných učebnicích nad verbálními komponenty. Pouze u nakladatelství Nová škola jsou obrazové prvky o 11,11 % nižší než verbální.

Poměrně na stejné úrovni se umístilo nakladatelství Fraus *Dějepis 7. středověk a počátky nové doby - učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia* a Nová škola *Dějepis pro 7. ročník. středověk, počátky novověku*. Stoprocentní zastoupení je u nakladatelství **Fraus**, a to u obrazových komponentů. Naopak u Nové školy obrazové komponenty dosáhly 88,89 %. Nejméně v těchto komponentech dopadla starší řada **SPN**, a to pouze Eo = 55,56 %.

Stran porovnávání verbálních komponentů mezi analyzovanými učebnicemi vyšla nejlépe Nová škola, která měla stoprocentní zastoupení. Nejhuře dopadla starší

řada SPN, která dosáhla pouze 44,44 %, to znamená, že obsahuje pouze 12 komponentů z 27 možných.

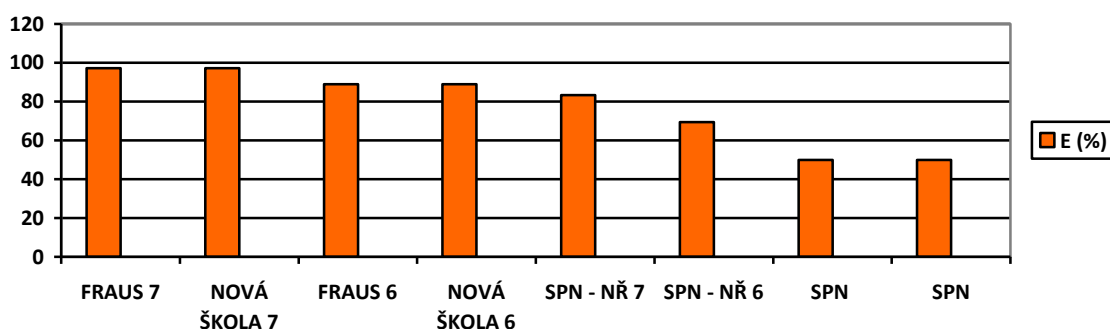
Tabulka 6

Pořadí zkoumaných učebnic podle hodnot celkové didaktické vybavenosti

Nakladatelství	E (%)
FRAUS 7	97,22
NOVÁ ŠKOLA 7	97,22
FRAUS 6	88,89
NOVÁ ŠKOLA 6	88,89
SPN – NŘ 7	83,33
SPN – NŘ 6	69,44
SPN 7	50
SPN 6	50

Graf 5

Pořadí zkoumaných učebnic podle hodnot celkové didaktické vybavenosti

Z tabulky č. 6 vyplývá, že nejvyšší celkový koeficient míry didaktické vybavenosti $E = 97,22$ zkoumaných učebnic byl naměřen u dvou učebnic pro 7. ročník, a to u nakladatelství **Nová škola** *Dějepis pro 7. ročník. středověk, počátky novověku* a u nakladatelství **Fraus** *Dějepis 7. středověk a počátky nové doby - učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. U těchto učebnic je zastoupeno celkem 35 komponentů z 36 možných.

Nejhůře dopadla učebnice starší řady **SPN** kvůli malému zastoupení strukturních komponentů (z celkových 36 komponentů obsahuje pouze 18).

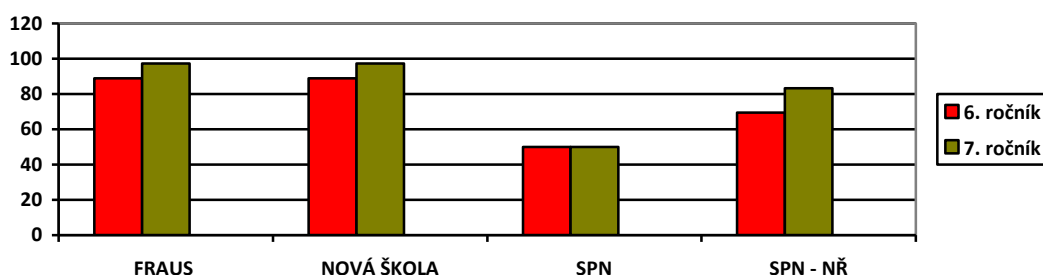
Tabulka 7

Porovnání zkoumaných učebnic vydaných stejným nakladatelstvím podle hodnot koeficientu celkové didaktické vybavenosti mezi 6. a 7. ročníkem

Nakladatelství	6. ročník E (%)	7. ročník E (%)	Nárůst (+)/ pokles (-)
FRAUS	88,89	97,22	+8,33
NOVÁ ŠKOLA	88,89	97,22	+8,33
SPN	50	50	0
SPN - NŘ	69,44	83,33	-13,89

Graf 6

Porovnání zkoumaných učebnic vydaných stejným nakladatelstvím podle hodnot koeficientu celkové didaktické vybavenosti mezi 6. a 7. ročníkem

Z konečných výsledků měření celkové vybavenosti didaktické vybavenosti, které bylo provedeno u učebnic dějepisu pro 6. a 7. ročník základní školy jsem došla k zajímavým závěrům. Záměrně jsem mezi sebou porovnávala jednotlivé ročníky stejného nakladatelství, abych zjistila, jestli se učebnice vyvíjí s narůstajícím ročníkem. Podle mého přesvědčení by učebnice vydané jedním nakladatelstvím měla mít shodný nebo vyšší koeficient didaktické vybavenosti pro učebnice určené studentům 7. ročníku. Při pohledu do grafu či tabulky můžeme vidět, že vyšší koeficient vykazuje nakladatelství SPN (nová řada) Fraus a Nová škola. Shodný koeficient získala SPN (starší), která se nevyvíjí a zůstává nadále v celkovém koeficientu míry didaktické vybavenosti na úrovni 50 %.

Z grafu můžeme dále vyčíst, že u třech vzorků byla naměřena procentuálně vyšší hodnota než v jejich předchozích dílech pro 6. ročník. Propad můžeme vidět u starší řady SPN, kde autoři využili při tvorbě učebnice pouze 18 komponentů z celkových 36. Autoři se vůbec nezaměřili na shrnutí učiva z předchozího ročníku ani k tématům

sedmému ročníku. V této učebnici dále chybí návod, jak pracovat s publikací, a nevede žáky k sebehodnocení.

8.3 Měření a analýza didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 8. ročník základní školy

Tabulka 8

Přehled všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 8. ročník základní školy

APARÁT PREZENTACE UČIVA				
Verbální komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. výkladový text prostý	A	A	A	A
2. výkladový text zpřehledněný (přehledová schémata, tabulky aj.)	A	A	A	A
3. shrnutí učiva k celému ročníku	A	A	N	N
4. shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím)	A	A	A	A
5. shrnutí učiva k předchozímu ročníku	A	A	N	A
6. doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky aj.)	A	A	A	A
7. poznámky a vysvětlivky	A	A	A	A
8. podtexty k vyobrazením	A	A	A	A
9. slovníčky pojmů, cizích slov aj. (s vysvětlením)	A	A	A	A
Obrazové komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. umělecká ilustrace	A	A	N	A
2. nauková ilustrace (schematické kresby, modely aj.)	A	A	A	A
3. fotografie	A	A	N	A
4. mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy	A	A	A	A
5. obrazová prezentace barevná	A	A	A	A
Celkem (14)	14	14	10	13

APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ				
Verbální komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. předmluva (úvod do předmětu/ročníku pro žáky)	A	A	N	A
2. návod k práci s učebnicí (pro žáky a/nebo učitele)	A	A	N	A
3. stimulace celková (podněty k zamyšlení, otázky aj. před celkovým učivem ročníku)	A	A	N	A
4. stimulace detailní (podněty k zamyšlení, otázky aj. před nebo v průběhu lekcí, témat)	A	A	N	A
5. odlišení úrovní učiva (základní - rozšiřující, povinné - nepovinné apod.)	A	A	A	A
6. otázky a úkoly za tématy, lekcemi	A	A	A	A

7. otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)	A	A	N	N
8. otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)	A	A	N	A
9. instrukce k úkolům komplexnější povahy	A	A	N	A
10. náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva	A	A	N	A
11. explicitní vyjádření cílů učení pro žáky	A	A	N	N
12. prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky	A	A	N	N
13. výsledky úkolů a cvičení (správná řešení, správné odpovědi apod.)	N	A	N	N
14. odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura aj.)	A	A	N	A
Obrazové komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, úkoly,...)	A	A	N	A
2. užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu	A	A	A	A
3. užití zvláštního písma (tučné, kurzíva aj.) pro určité části textu	A	A	A	A
4. využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky aj.	A	N	A	A
Celkem (18)	17	17	5	14

APARÁT ORIENTAČNÍ				
Verbální komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. obsah učebnice	A	A	A	A
2. členění učebnice na tematické bloky, kapitoly aj.	A	A	A	A
3. marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.	A	A	N	A
4. rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)	A	A	N	N
Celkem (4)	4	4	2	3

Tabulka 9

Přehled všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 8. ročník základní školy

NAKLADATELSTVÍ	E I (%)	E II (%)	E III (%)	Ev (%)	Eo (%)	E (%)
FRAUS	100	94,44	100	96,30	100	97,22
NOVÁ ŠKOLA	100	94,44	100	100	88,89	97,22
SPN	71,43	27,78	50	40,74	66,67	47,22
SPN – NŘ	92,86	77,78	75	77,78	100	83,33

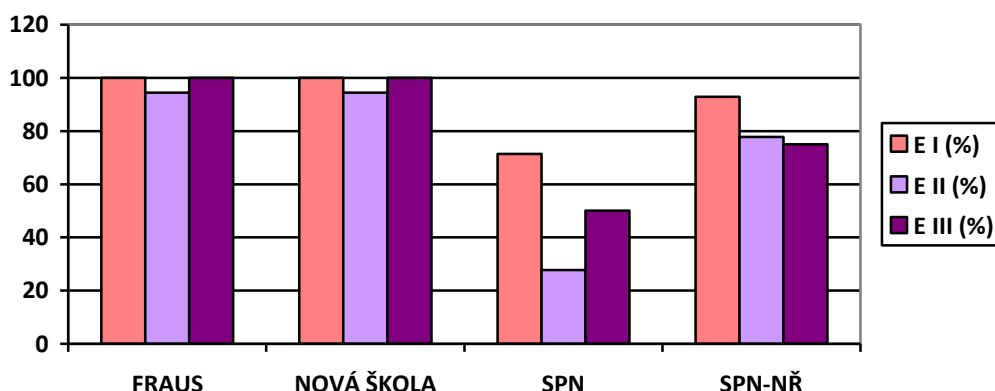
Z výše uvedené tabulky vyplývá, že nejvyššího koeficientu míry didaktické vybavenosti (pro 8. ročník ZŠ) dosáhly dvě učebnice, a to od nakladatelství Fraus a Nové školy. Tato nakladatelství obstála zcela shodně, co se týče aparátu prezentace učiva, řídicího učení i aparátu orientačního. Jediné dvě oblasti, ve kterých se výsledky neshodovaly, byly koeficienty verbální a obrazové. Silnější stránkou nakladatelství **Fraus** jsou obrazové komponenty, zatímco jeho konkurenční nakladatelství Nová škola uspělo lépe, co se týče verbální složky textu.

Pokud se zaměříme na výsledky jako celek, je na první pohled zcela patrné, že nejhůře je na tom opět stará řada učebnic nakladatelství **SPN**, která neuspěla v didaktické vybavenosti aparátu řídicího učení ve třinácti z celkového počtu osmnácti strukturních komponentů učebnice. Stejně tak po verbální stránce textu dopadla nejhůře, s téměř 30% rozdílem oproti své aktualizovanější verzi **SPN – NŘ**.

Výše rozebrané komponenty jsem shrnula v přehledném grafu:

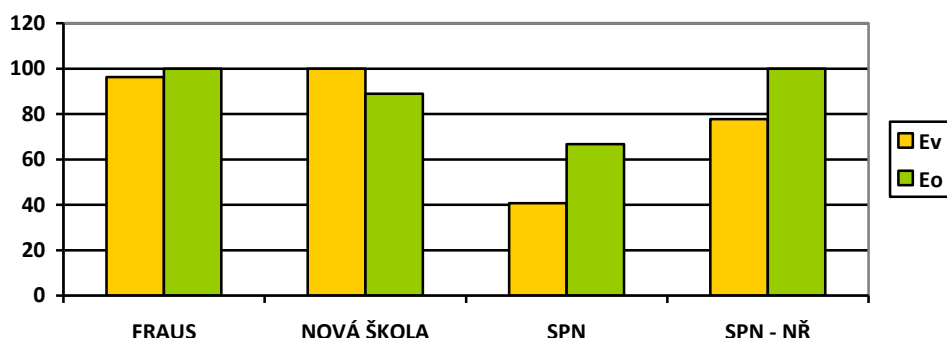
Graf 7

Koeficienty využití aparátu prezentace učiva (E I), aparátu řídicího učení (E II) a aparátu orientačního (E III) jednotlivých učebnic dějepisu pro 8. ročník základní školy

Graf 8

Koeficienty využití verbálních (Ev) a obrazových komponentů (Eo) jednotlivých učebnic dějepisu pro 8. ročník základní školy

8.4 Měření a analýza didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 8. ročník základní školy

Tabulka 10

Přehled všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 9. ročník základní školy

APARÁT PREZENTACE UČIVA				
Verbální komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. výkladový text prostý	A	A	A	A
2. výkladový text zpřehledněný (přehledová schémata, tabulky aj.)	A	A	A	A
3. shrnutí učiva k celému ročníku	A	A	N	N
4. shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím)	A	A	N	A
5. shrnutí učiva k předchozímu ročníku	A	A	N	A
6. doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky aj.)	A	A	A	A
7. poznámky a vysvětlivky	A	A	A	A
8. podtexty k vyobrazením	A	A	A	A
9. slovníčky pojmů, cizích slov aj. (s vysvětlením)	A	A	A	A
Obrazové komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. umělecká ilustrace	A	A	N	A
2. nauková ilustrace (schematické kresby, modely aj.)	A	A	A	A
3. fotografie	A	A	A	A
4. mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy	A	A	A	A
5. obrazová prezentace barevná	A	A	A	A
Celkem (14)	14	14	10	13

APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ				
Verbální komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. předmluva (úvod do předmětu/ročníku pro žáky)	A	A	N	A
2. návod k práci s učebnicí (pro žáky a/nebo učitele)	A	A	N	A
3. stimulace celková (podněty k zamyšlení, otázky aj. před celkovým učivem ročníku)	A	A	N	A
4. stimulace detailní (podněty k zamyšlení, otázky aj. před nebo v průběhu lekcí, témat)	A	A	N	A
5. odlišení úrovní učiva (základní - rozšiřující, povinné - nepovinné apod.)	A	A	A	A
6. otázky a úkoly za témata, lekcemi	A	A	A	A
7. otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)	A	A	N	N
8. otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)	A	A	N	A
9. instrukce k úkolům komplexnější povahy	A	A	N	A
10. náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva	A	A	N	A
11. explicitní vyjádření cílů učení pro žáky	A	A	N	N
12. prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky	A	A	N	N
13. výsledky úkolů a cvičení (správná řešení, správné odpovědi apod.)	N	A	N	N
14. odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura aj.)	A	A	N	A
Obrazové komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, úkoly,...)	A	A	N	A
2. užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu	A	A	A	A
3. užití zvláštního písma (tučné, kurzíva aj.) pro určité části textu	A	A	A	A
4. využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky aj.	A	N	A	A
Celkem (18)	17	17	5	14

APARÁT ORIENTAČNÍ				
Verbální komponenty	Fraus	Nová škola	SPN	SPN - NŘ
1. obsah učebnice	A	A	A	A
2. členění učebnice na tematické bloky, kapitoly aj.	A	A	A	A
3. marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.	A	A	N	A
4. rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)	A	A	N	N
Celkem (4)	4	4	2	3

Tabulka 11

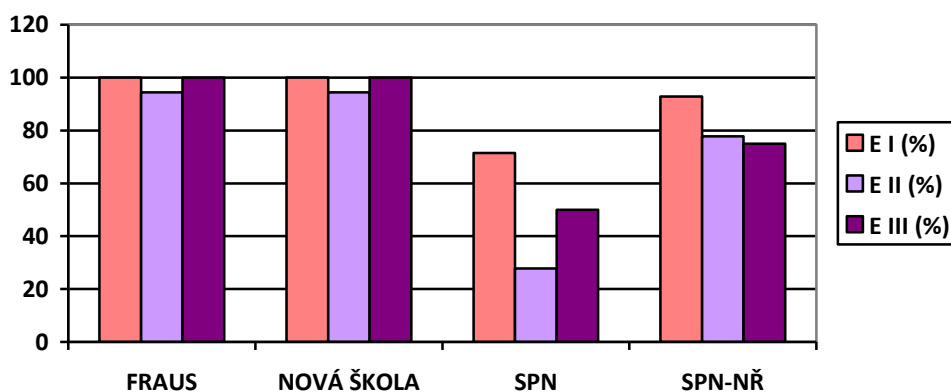
Přehled všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 9. ročník základní školy

NAKLADATELSTVÍ	E I (%)	E II (%)	E III (%)	Ev (%)	Eo (%)	E (%)
FRAUS	100	94,44	100	96,30	100	97,22
NOVÁ ŠKOLA	100	94,44	100	100	88,89	97,22
SPN	71,43	27,78	50	40,74	66,67	47,22
SPN – NŘ	92,86	77,78	75	77,78	100	83,33

Při šetření didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 9. ročník došlo ke stejným výsledkům jako u 8. ročníku, tudíž se nebudu věnovat podrobnějšímu popisu. Pro lepší představivost jsem níže uvedla graf, kde nalezneme aparát prezentace učiva (E I), aparát řídicího učení (E II) a dále aparát orientační (E III). V grafu pro využití verbálních a obsahových komponentů si můžeme povšimnout většího zastoupení obrazových prvků, oproti verbálním. Výjimkou je opět nakladatelství Nová škola, kde verbální prvky převládají o 11,11%.

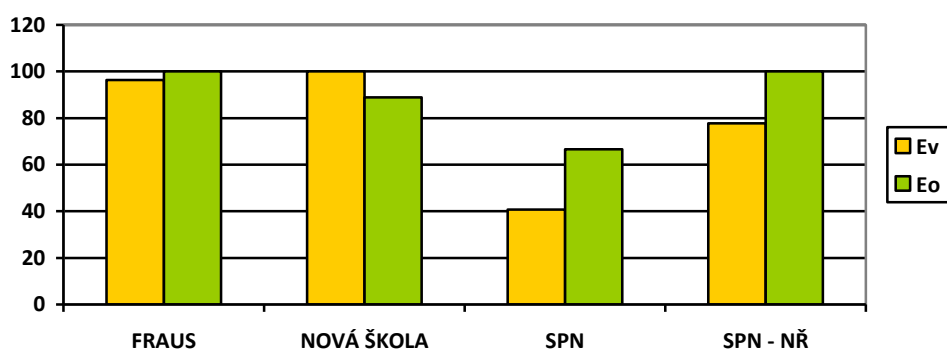
Graf 9

Koeficienty využití aparátu prezentace učiva (E I), aparátu řídicího učení (E II) a aparátu orientačního (E III) jednotlivých učebnic dějepisu pro 9. ročník základní školy

Graf 10

Koeficienty využití verbálních (Ev) a obrazových komponentů (Eo) jednotlivých učebnic dějepisu pro 9. ročník základní školy

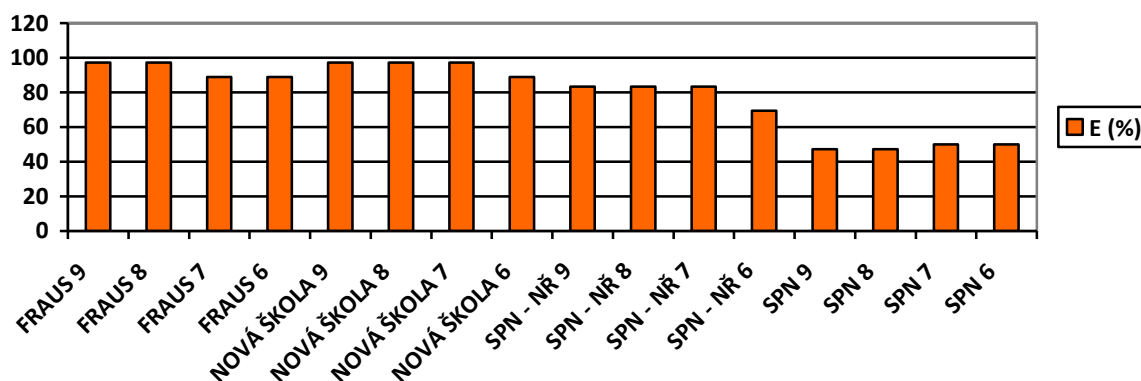
Tabulka 12

Pořadí zkoumaných učebnic podle hodnot celkové didaktické vybavenosti

Nakladatelství	E (%)
FRAUS 9	97,22
NOVÁ ŠKOLA 9	97,22
FRAUS 8	97,22
NOVÁ ŠKOLA 8	97,22
FRAUS 7	97,22
NOVÁ ŠKOLA 7	97,22
FRAUS 6	88,89
NOVÁ ŠKOLA 6	88,89
SPN – NŘ 9	83,33
SPN – NŘ 8	83,33
SPN – NŘ 7	83,33
SPN – NŘ 6	69,44
SPN 9	47,22
SPN 8	47,22
SPN 7	50
SPN 6	50

Graf 11

Pořadí zkoumaných učebnic podle hodnot celkové didaktické vybavenosti

Tabulka 13

Porovnání zkoumaných učebnic vydaných stejným nakladatelstvím podle hodnot koeficientu celkové didaktické vybavenosti

Nakladatelství	6. ročník E (%)	7. ročník E (%)	8. ročník E (%)	9. ročník E (%)	Nárůst (+)/ pokles (-)
FRAUS	88,89	97,22	97,22	97,22	+8,33
NOVÁ ŠKOLA	88,89	97,22	97,22	97,22	+8,33
SPN	50	50	47,22	47,22	0
SPN - NŘ	69,44	83,33	83,33	83,33	-13,89

Závěrečné shrnutí

Z výše uvedených údajů lze konstatovat, že jak nakladatelství Fraus, tak Nová škola obstály ve výzkumu míry didaktické vybavenosti téměř stoprocentně. Jedná se o tematicky ucelené řady učebnic s vynikající verbální a obrazovou podporou. Nechybí jim živé ilustrace, motivující a stimulující úkoly pro žáky či zajímavé nápady pro učitele. Tyto řady učebnic se vyznačují vyrovnanou mírou didaktické vybavenosti napříč ročníky. Pokud tyto řady porovnáme s další zkoumanou SPN – NŘ, je nesporné, že tato řada takových výsledků nedosahovala. I přes drobné nedostatky byla tato řada učebnic výrazným zlepšením svých starších předchůdkyň.

Staré SPN učebnice uspěly zhruba v polovině z požadovaných strukturních komponentů. Učebnice mají mnoho nedostatků, ke kterým se nyní vyjádřím. Učebnice jsou celkově vytvořeny k účelům frontální výuky, jelikož, což je nutno podotknout, vznikly ještě před kurikulární reformou. Nehledě na tento fakt, učebnice jsou stále hojně využívány na základních školách, tudíž by měly akceptovat nové trendy ve výuce

dějepis. Učebnice nestimulují žakovu kreativitu, nepodporují jeho kritické myšlení a zároveň ani jejich obrazový aparát nijak zvlášť žáky nezaujme. Nejen pro žáky, ale zároveň pro učitele je práce s těmito učebnicemi přinejmenším nesnadná. Současný učitel musí při práci s učebnicí vyvíjet značnou aktivitu k vytvoření takových aktivit, které pro žáky nejsou motivující, ale i co nejvíce aktivují cílové klíčové kompetence, jež mají žáci nabývat.

Závěrem snad jen tolik, že zkoumaný vzorek učebnic dějepisu ukázal, že na našem trhu existují kvalitní učebnice, ať z nakladatelství Fraus či Nové školy, které akceptují nové trendy ve výuce dějepisu na základních školách. Ani nová SPN – NŘ nemůže být považována za didakticky nevyhovující učebnici, jelikož v průměru dosahuje také poměrně vysokých výsledků míry didaktické vybavenosti. Nevyhovující řadou učebnic je staré SPN, která se vzhledem ke svým nedostatkům dočkala nové přepracované verze, tudíž by školy měly využívat novějších sad učebnic tohoto nakladatelství.

9. Učebnice dějepisu pro všechny ročníky v rámci analýzy obtížnosti textu

Pro analýzu obtížnosti textu byla vybrána míra obtížnosti Käte Nestlerové, kterou pro české účely upravil J. Průcha a dále zdokonalil M. Pluskal. Tuto metodu jsem představila v kapitole 6.

Z každé analyzované učebnice v rámci nakladatelství bylo vybráno 5 vzorků obsahující 200 slov. Vzorky byly vybrány rovnoměrně, aby neobsahovaly nadpisy a pocházely z různých kapitol. Každý vzorek obsahoval 200 slov, někdy i více kvůli dokončení věty.

Pro lepší přehlednost uvádíme hodnoty, s kterými budeme v analýze pracovat:

- ΣN – hodnota udávající celkový počet slov
- ΣV – hodnota udávající celkový počet vět
- T_s – hodnota syntaktické obtížnosti
- T_p – hodnota sémantické obtížnosti
- T – hodnota celkové míry obtížnosti textu

Přičemž hodnoty ΣN a ΣV použijeme pro výpočet syntaktické obtížnosti T_s a sémantické obtížnosti textu T_p . Celková míra obtížnosti textu T bude vypočítána ze zjištěných hodnot T_s a T_p dle vzorce:

$$T = T_s + T_p$$

9.1 Zhodnocení naměřeného počtu vět a slov

První hlubší pohled na míru obtížnosti textu nám umožní ΣN (celkový počet slov) a ΣV (celkový počet vět). Je důležité uvést, že čím vyšší je celkový počet slov na větu, tím jsou delší jednotlivé větné úseky, a tak stoupá celková obtížnost textu.

V dnešní době se mnoho pedagogů setkává s tím, že mladý čtenář nedokáže dobře pracovat s textem, který obsahuje dlouhé větné celky. Pak se žák v textu ztrácí a dochází k tomu, že se pro něj obsah stává nepochopitelný. Proto jsem zvolila tuto metodu, aby nám pomohla zjistit, jakou učebnici si vybrat, abychom se toho problému vyvarovali.

Jako prvním kroku jsem se věnovala měření počtu slov a počtu vět, které znázorňuje následující tabulka. Tyto hodnoty slouží jako základní východisko pro další

analýzy týkající se s obtížností textu a je z nich možno stanovit syntaktickou obtížnost textu.

Tabulka 14

Přehled naměřených hodnot celkového počtu slov (ΣN) a počtu vět (ΣV)

Nakladatelství	ΣN	ΣV
Fraus 9	1013	85
Nová škola 9	1033	82
SPN 9	1033	69
SPN – NŘ 9	1054	59
Fraus 8	1073	96
Nová škola 8	1017	91
SPN 8	1071	59
SPN – NŘ 8	1046	63
Fraus 7	1030	94
Nová škola 7	1030	95
SPN 7	1031	84
SPN – NŘ 7	1047	68
Fraus 6	1025	105
Nová škola 6	1028	102
SPN 6	1025	72
SPN – NŘ 6	1049	76

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že mezi sledovanými učebnicemi jsou významné odlišnosti. Tyto rozdíly mezi nakladatelstvími můžeme vidět jak v počtu naměřených vět, tak v počtu slov. Co se týče počtu vět, hodnoty se pohybovaly mezi 1013–1073 v 5 naměřených vzorcích. Také počet slov se markantně lišil. Součet pěti vzorků se pohyboval v rozmezí 59–105. Z těchto uvedených výpočtů vyplývá, že součet slov jednotlivých nakladatelství se v některých učebnicích lišil o polovinu. Když se podíváme na tabulku podrobněji, všimneme si, že nakladatelství Fraus a Nová škola jsou v ΣN a ΣV velmi podobná. Tyto učebnice používají kratší věty, aby se žáci v textu neztratili a neměli problém dané informace interpretovat. Naopak stará řada SPN používá obsáhlá souvětí, a je velmi obtížné jednotlivé informace vstřebat a dále s nimi pracovat. Tyto závěry ovšem nemůžeme stanovit bez syntaktické obtížnosti.

9.2 Zhodnocení míry syntaktické obtížnosti (Ts)

V této části se budu zabývat výpočtem koeficientu Ts, míry syntaktické obtížnosti, která představuje složitost větných struktur. Aby byl vypočítán tento koeficient, je zapotřebí určit u učebnice průměrnou délku vět, která se označuje V, a průměrnou délku větných úseků U. Pomocí těchto údajů můžeme vypočítat stupeň syntaktické obtížnosti, a to prostřednictvím vzorce:

$$Ts = 0,1 \cdot V \cdot U$$

9.2.1 Výpočet průměrné délky vět (V)

V podkapitole 9.1 jsem se zabývala celkovým počtem slov a vět. Tyto naměřené hodnoty, tedy ΣN (počet slov) a ΣV (počet vět) použiji pro určení průměrné délky vět ve zkoumaném textu. Jedná se o poměr celkového počtu slov k celkovému počtu vět:

$$V = \frac{\Sigma N}{\Sigma V}$$

9.2.2 Výpočet průměrné délky větných úseků (U)

Tento postup je velmi náročný na soustředění, protože v každém vzorku, který jsem si stanovila v učebnici, musím spočítat všechna slovesa. Jak již bylo jednou zmíněno, v textu jako sloveso nepočítáme infinitiv, ale sloveso, které je v určitém tvaru. Nesmíme zapomínat, že i složený tvar slovesa se započítává jako jeden tvar, např. byli bychom přišli.

Po zjištění sloves můžeme vypočítat průměrnou délku větných úseků jako poměr celkového počtu slov k počtu sloves daného celku:

$$U = \frac{\Sigma N}{\Sigma U}$$

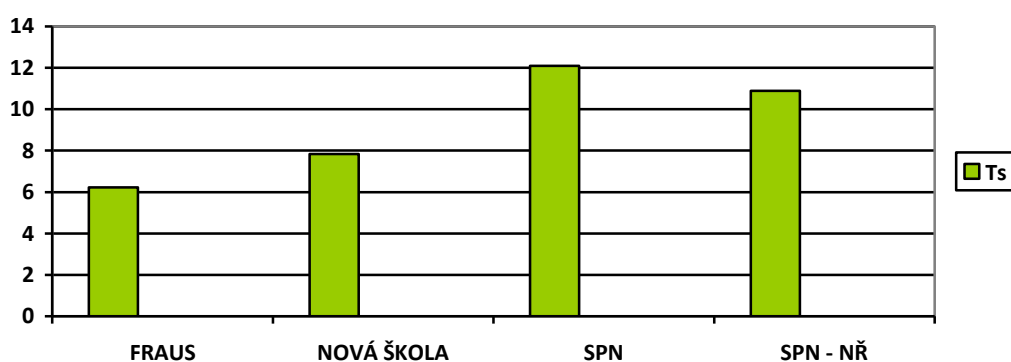
Hodnoty U a V poté použijeme ke stanovení míry syntaktické obtížnosti textu učebnic.

Tabulka 15

Stupeň syntaktické obtížnosti textu učebnic pro 6. ročník

Nakladatelství	Počet sloves ΣU	Průměrná délka věty $V = \Sigma N / \Sigma V$	Průměrná délka větných úseků $U = \Sigma N / \Sigma U$	Syntaktická obtížnost textu $T_s = 0,1 \cdot V \cdot U$
FRAUS	161	9,76	6,37	6,22
NOVÁ ŠKOLA	132	10,08	7,78	7,84
SPN	121	14,24	8,50	12,10
SPN – NŘ	133	13,80	7,89	10,89

Graf 12

Syntaktická obtížnost učebnic podle naměřených hodnot pro 6. ročník

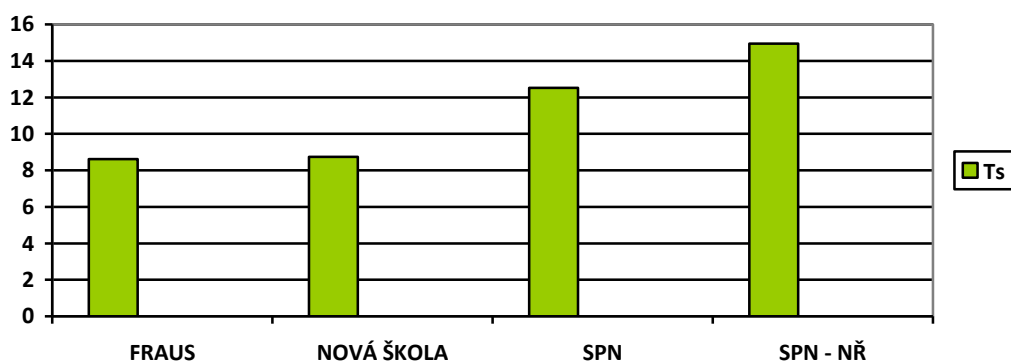
Tabulka 16

Stupeň syntaktické obtížnosti textu učebnic pro 7. ročník

Nakladatelství	Počet sloves ΣU	Průměrná délka věty $V = \Sigma N / \Sigma V$	Průměrná délka větných úseků $U = \Sigma N / \Sigma U$	Syntaktická obtížnost textu $T_s = 0,1 \cdot V \cdot U$
FRAUS	131	10,96	7,86	8,61
NOVÁ ŠKOLA	128	10,84	8,05	8,73
SPN	101	12,27	10,20	12,52
SPN – NŘ	108	15,40	9,70	14,94

Graf 13

Syntaktická obtížnost učebnic podle naměřených hodnot pro 7. ročník

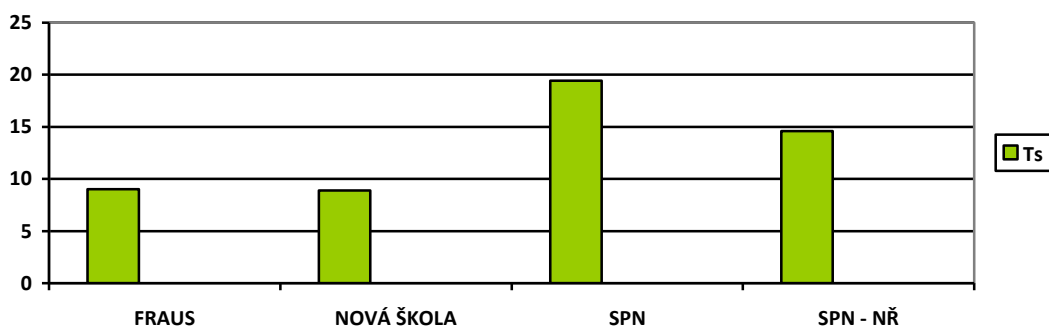
Tabulka 17

Stupeň syntaktické obtížnosti textu učebnic pro 8. ročník

Nakladatelství	Počet sloves ΣU	Průměrná délka věty $V = \Sigma U / \Sigma V$	Průměrná délka větných úseků $U = \Sigma N / \Sigma U$	Syntaktická obtížnost textu $T_s = 0,1 \cdot V \cdot U$
FRAUS	133	11,18	8,07	9,02
NOVÁ ŠKOLA	128	11,18	7,95	8,89
SPN	100	18,15	10,71	19,44
SPN – NŘ	119	16,60	8,79	14,60

Graf 14

Syntaktická obtížnost učebnic podle naměřených hodnot pro 8. ročník

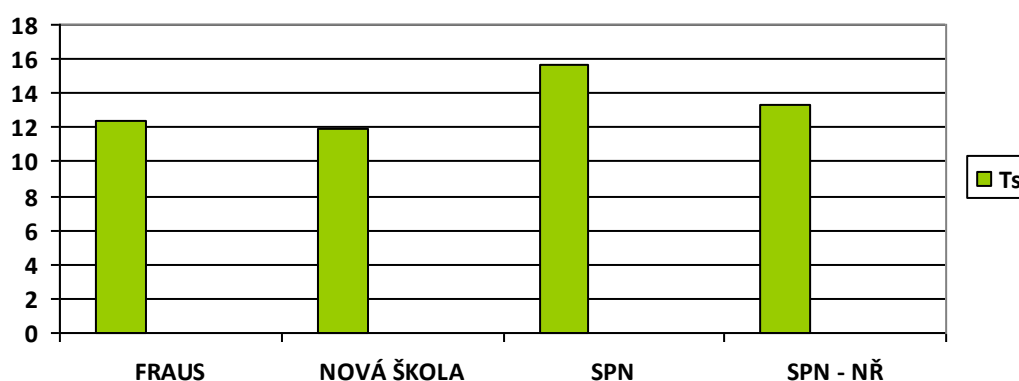

Tabulka 18

Stupeň syntaktické obtížnosti textu učebnic pro 9. ročník

Nakladatelství	Počet sloves ΣU	Průměrná délka věty $V = \Sigma U / \Sigma V$	Průměrná délka větných úseků $U = \Sigma N / \Sigma U$	Syntaktická obtížnost textu $T_s = 0,1 \cdot V \cdot U$
FRAUS	97	11,92	10,44	12,44
NOVÁ ŠKOLA	109	12,60	9,50	11,97
SPN	96	14,50	10,80	15,66
SPN - NŘ	115	14,50	9,17	13,30

Graf 15

Syntaktická obtížnost učebnic podle naměřených hodnot pro 9. ročník**9.2.3 Analýza výsledků měření syntaktické obtížnosti**

Než budu analyzovat naměřené hodnoty v učebnicích v jednotlivých ročnících, je nutné uvést hodnoty syntaktické obtížnosti textu učebnic, které provedl Jan Průcha nebo Miloslav Pluskal a Libuše Hrabí.

Jan Průcha ve své knize *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média* popisuje některé výsledky obtížnosti textu vlastivědy vydaných po roce 1992 v České republice. Zaměřil se na učebnice vlastivědy určené pro žáky čtvrtého a pátého ročníku. U těchto učebnic byl naměřen koeficient, který se pohyboval v průměru okolo 9. Autor také zmiňuje, že u nás nejsou vypracovány standardizované normy, které by stanovily stupeň obtížnosti textu učebnic. Proto vytvořil maximální hodnoty v učebnicích pro jednotlivé ročníky základní školy. Jako příklad tento výzkumník uvádí hodnoty naměřené u učebnic pro osmý ročník základní školy, kde výsledky T_s dosahovaly 14, 8. Další výzkumník M. Pluskal se též zaměřil na syntaktickou obtížnost textu. Ve svých výzkumech zaměřených na učebnice zeměpisu došel k tomu, že T_s pro 6. ročník by se

měla pohybovat v rozmezí od 10 do 13. V učebnicích určených pro gymnázia byla naměřena hodnota $T_s=16,96$. Co se týče textů pro studenty vysokých škol, jejich syntaktická obtížnost se pohybuje od 16,54 do 28,96.

Metodu měření obtížnosti textu také aplikovala na 22 českých učebnic přírodopisu pro 6. až 9. ročník základní školy Libuše Hrabí (2007). Nejvyšší hodnota při tomto výzkumu byla zjištěna u 8. ročníku nakladatelství Jinan $T_s=12,38$. Naopak nejnižší hodnota se pohybovala v učebnici SPN pro 6. ročník $T_s=5,19$. T

Z tabulky č. 15, která se zaměřuje na míru syntaktické obtížnosti pro 6. ročník, jsem zjistila, že mezi učebnicemi jsou významné rozdíly. Nejnižší hodnotu koeficientu syntaktické obtížnosti dosáhla učebnice Fraus ($T_s = 6,22$). Naopak nejvyšší koeficient byl naměřen u nakladatelství SPN staré řady, kdy T_s se pohybuje okolo 12,10. U většiny zkoumaných učebnic byla naměřena syntaktická obtížnost pod 10 bodů.

Když porovnáme výsledky jednotlivých výzkumníků s hodnotami mého měření, je zřejmé, že některé učebnice, co se týče stupně syntaktické obtížnosti, dosahují nepřiměřeně vysokých hodnot.

Nejvyšších hodnot dosahuje nakladatelství SPN, a to ve všech ročnících. Nejvíce si toho můžeme všimnout u učebnice pro 8. ročník, která dosahuje T_s 19,44 bodů, což se blíží hodnotě určené pro vysokoškolské texty. Příčinou tak vysokého stupně syntaktické obtížnosti je míra průměrné délky věty (18,15) a také průměrné délky větných úseků (10,71). Když se podíváme na další nakladatelství u stejného ročníku, vidíme, že naměřené hodnoty v porovnání s SPN se liší. Učebnice Nová škola a Fraus se jejich T_s pohybuje pod 10 bodů. Pro dokreslení obrazu náročnosti textu SPN si uveďme ukázkou: „Podle představ českého liberálního měšťanstva neměly české země splynout v centrálně spravovanou říši, ale měly nabýt větších práv a samostatnosti ve federalizované konstituční monarchii.“

Celkově můžeme říci, že nejnižší koeficient byl naměřen u nakladatelství Nová škola a Fraus, kde se jejich míra syntaktické obtížnosti pohybuje okolo 10 bodů.

9.3 Zhodnocení míry sémantické obtížnosti

Výpočet sémantické obtížnosti se provádí pomocí zjištěných hodnot pěti kategorií pojmů. U každého vzorku, který jsem si stanovila v analyzované učebnici, bylo zapotřebí spočítat všechna podstatná jména. Podle J. Průchy do této skupiny patří abstraktní a dějová podstatná jména, zpodstatnělá přídavná jména, jména osobní, příjmení a zkratky označující různé pojmy.

Dalším krokem bylo vytyčení odborných pojmů P_2 , tedy podstatná jména, která spadají do oboru dějepisu.

V další fázi jsem zjišťovala faktografické pojmy P_3 , kam zařadíme vlastní jména osobní, názvy lidských výtvorů a zařízení, států, národů, institucí, uměleckých výtvorů, zeměpisná jména či názvy přírodních jevů, veškeré značky a zkratky pro uvedené pojmy. Důležité je zmínit, že víceslovné faktografické pojmy počítáme jako jeden pojem.

Po pojmech faktografických následovalo zjištění údajů kvantitativních P_4 . Do této skupiny zařadíme vzdálenosti, letopočty, rozlohy států apod. Musíme mít na paměti, že do této kategorie nezahrnujeme čísla stran, úloh, kapitol či obrázků.

Dále následovalo zjištění počtu opakovaných pojmů P_5 . To znamená všech pojmů, které se v textu vytyčeného vzorku již dříve objevily.

Posledním krokem je určení běžných pojmů P_1 , tj. všech pojmů, s kterými se můžeme setkat v běžné komunikaci a jejichž význam je nám známý. Pokud jsem si nebyla jista správným zařazením, použila jsem terminologické slovníky.

Pro výpočet sémantické obtížnosti jsem použila vzorec, který byl upraven M. Pluskalem (1996):

$$Tp = 100 \cdot \frac{\Sigma P}{\Sigma N} \cdot \frac{\Sigma P_1 + 3\Sigma P_2 + 2\Sigma P_3 + 2\Sigma P_4 + \Sigma P_5}{\Sigma N}$$

Ve vzorci si můžeme povšimnout, že největší váha je připisována pojům odborným (P_2), protože právě tyto údaje určují obtížnost textu.

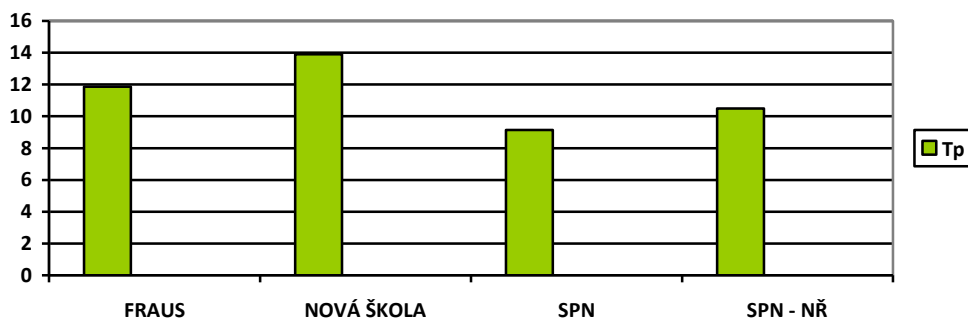
Tabulka 19

Sémantická obtížnost textu učebnic pro 6. ročník základní školy

Nakladatelství	ΣN	ΣP	P_1	P_2	P_3	P_4	P_5	T_p
FRAUS	1025	311	167	19	39	13	73	11,87
NOVÁ ŠKOLA	1028	348	182	8	37	21	100	13,90
SPN	1025	292	167	5	23	4	93	9,14
SPN - NŘ	1049	311	146	3	45	9	108	10,49

Graf 16

Koeficienty sémantické obtížnosti textu pro 6. ročník základní školy

Z grafu č. 16 vyplývá, že naměřené hodnoty sémantické obtížnosti textu se pohybují od 9,14 u nakladatelství SPN *Dějepis pro 6. ročník základní školy a 1. ročník osmiletého gymnázia - Pravěk a starověk* do 13,90 u nakladatelství Nová škola *Dějepis pro 6. ročník. Pravěk, starověk*. Rozdíl mezi těmito učebnicemi není až tak velký. U ostatních nakladatelství se tyto hodnoty pohybují okolo 11 bodů.

Nakladatelství Nová škola dosahuje vysokého koeficientu z důvodu velkého zastoupení pojmů, které jsem v textu našla. Pro lepší představivost uvádím úryvek z jednoho vzorku textu: „*Pyramidy byly postaveny v období Staré říše (asi v letech 2700–2200 př. m. l.). Některé pyramidy a chrámy zemřelých střežily sfingy. Ale co vlastně pyramidy jsou? Jsou to hrobky faraonů. Mají tvar jehlanu. Uvnitř se nachází splet' chodeb, které měly zmást zloděje, dále tu byla pohřební komora s rakví a mumii zemřelého i s bohatou výbavou.*“³³

Naopak nejnižší hodnota byla naměřena u nakladatelství SPN staré řady. Příčinou nízkého koeficientu jsou malé počty běžných, odborných, faktografických, kvantitativních a opakujících se pojmů ve všech měřených vzorcích textu.

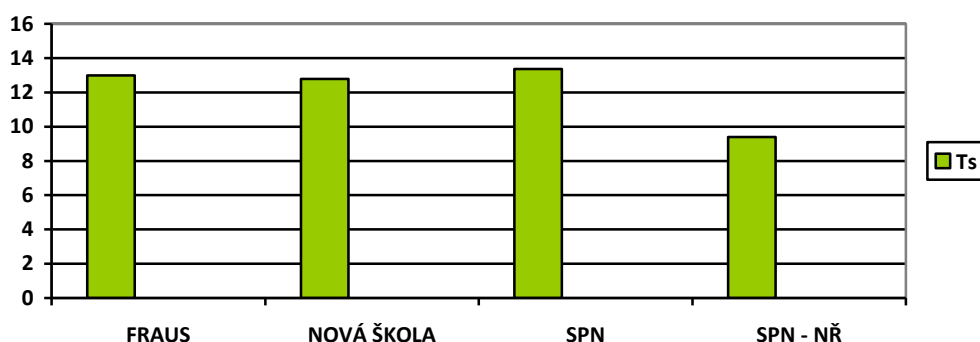
Tabulka 20

Sémantické obtížnost textu učebnic pro 7. ročník základní školy

Nakladatelství	ΣN	ΣP	P1	P2	P3	P4	P5	Tp
FRAUS	1030	333	188	12	51	6	76	12,99
NOVÁ ŠKOLA	1030	331	178	8	51	12	82	12,79
SPN	1031	340	178	17	38	6	101	13,37
SPN - NŘ	1047	226	114	19	26	4	75	9,39

³³ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, et. al. *Dějepis 6: pravěk a starověk*. 2. vyd. Brno: Nová škola, 2011. ISBN 978-80-7289-291-4. S. 43.

Graf 17

Koeficienty sémantické obtížnosti textu pro 7. ročník základní školy

Z výsledků měření, které bylo provedeno u učebnic pro 7. ročník, vyplývá, že nejnižší koeficient $T_p=9,39$ byl naměřen u nakladatelství SPN – NŘ. Míra sémantické obtížnosti textu se u ostatních nakladatelství skoro shodovala. Průměrné hodnoty dosahují kolem 13 bodů. Příčinou vysokých hodnot ostatních nakladatelství je velké zastoupení všech pojmů. V tabulce č. 20 si můžeme povšimnout, že součet všech pojmů dosahoval v průměru okolo 308 bodů. V rámci šetření se shodují v těchto učebnicích i běžné pojmy, výkyvy nejsou ani v odborných pojmech. Tyto učebnice se až na některé údaje od sebe neliší.

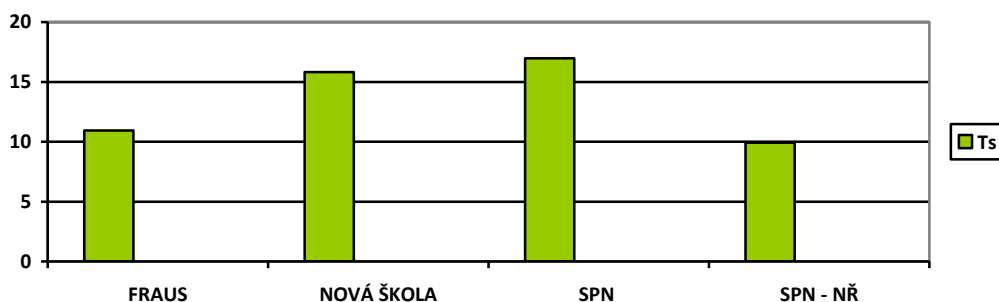
Co se týče nakladatelství SPN – NŘ, zde najdeme větší rozdíly v porovnání s ostatními. Součet všech pojmů se u tohoto nakladatelství pohybuje okolo 226 bodů, což je o 100 bodů méně než u dalších třech. V této učebnici na základě měření jsem našla nejméně kvantitativních a faktografických údajů.

Tabulka 21

Stupeň sémantické obtížnosti textu učebnic pro 8. ročník základní školy

Nakladatelství	ΣN	ΣP	P1	P2	P3	P4	P5	T_p
FRAUS	1073	328	210	5	35	11	67	10,94
NOVÁ ŠKOLA	1017	368	209	8	42	19	90	15,83
SPN	1046	372	172	12	83	20	85	16,96
SPN - NŘ	1071	308	148	5	43	8	104	9,91

Graf 18

Koeficienty sémantické obtížnosti textu pro 8. ročník základní školy

Podle zjištěných hodnot v tabulce č. 21 si můžeme všimnout, že největší rozdíly jsou v rámci nakladatelství SPN nové a staré řady. Sémantická obtížnost textu se lišila skoro o 7 bodů. Ve starší řadě SPN jsem našla velké množství odborných pojmů oproti ostatním nakladatelstvím, vyšší počet byl i ve faktografických a kvantitativních údajích. Naopak nižší počet se vyskytoval, v porovnání s novou řadou SPN, u opakovaných pojmů, kde součet dosahuje pouze 85 bodů.

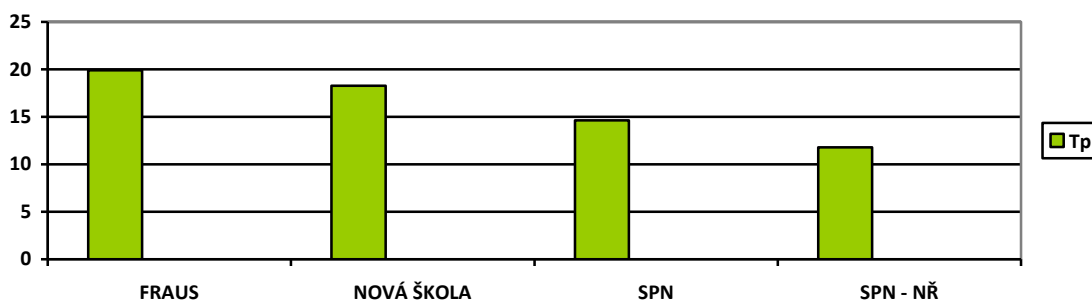
Nejnižší koeficient byl naměřen u učebnic SPN – NŘ a Fraus, kde jejich Ts dosahovala 9,91 a 10, 94. Tato nakladatelství se shodla v odborných termínech, kde ve zkoumaných vzorcích jsem našla pouze 5 údajů. U těchto nakladatelství je zajímavé také to, že se shodla v počtu celkových slov v porovnání s Novou školou a SPN.

Tabulka 22

Stupeň sémantické obtížnosti textu učebnic pro 9. ročník základní školy

Nakladatelství	ΣN	ΣP	P1	P2	P3	P4	P5	TP
FRAUS	1013	393	181	15	71	26	100	19,91
NOVÁ ŠKOLA	1033	387	180	7	65	38	97	18,28
SPN	1033	353	173	8	56	17	99	14,62
SPN - NŘ	1054	317	145	13	51	19	89	11,78

Graf 19

Koeficienty sémantické obtížnosti textu pro 9. ročník základní školy

Z naměřených hodnot, které vidíme v tabulce č. 22, jsem zjistila, že nejvyššího koeficientu $T_p = 19,91$ dosáhla učebnice od nakladatelství Fraus. Příčinou tak vysokých hodnot je poměrně vyšší počet odborných a faktografických pojmů. Podobných hodnot dosáhla i publikace z nakladatelství Nová škola, kde T_p se pohybuje okolo 18, 28 bodů. Učebnice se téměř neliší v celkovém počtu pojmů ani ve výsledném součtu slov.

Nejnižších hodnot dosáhla učebnice SPN – NŘ. Stupeň sémantické obtížnosti u tohoto nakladatelství je 11,78. Celkově tato učebnice obsahuje menší počet pojmů než ostatní zkoumané publikace.

Za zmínku také stojí porovnání nakladatelství SPN. Starší řada vykazuje větší počet běžných pojmů (173) než nová řada (145). Rozdíl jsem shledala v odborných pojmech, který činí 5. Jinak by se dalo říci, že se učebnice v ostatních údajích mnoho neliší.

9.4 Stupeň odbornosti *i* a *h*

Další součástí celkového výpočtu míry obtížnosti textu je také zjištění, do jaké míry je daný text učebnice odborný. Tento stupeň odbornosti vypočítáme pomocí koeficientů *i* a *h*.

Koeficient (*i*) nám udává proporci pojmů nesoucích odbornou informaci v celkovém počtu slov v textu:

$$i = 100 \times \frac{\Sigma P(2) + \Sigma P(3) + \Sigma P(4)}{\Sigma N}$$

Koeficient (*h*) udává tuto proporci v celkovém počtu pojmů textu:

$$h = 100 \times \frac{\Sigma P(2) + \Sigma P(3) + \Sigma P(4)}{\Sigma P}^{34}$$

³⁴PRŮCHA, Jan, pozn. 12, s. 129.

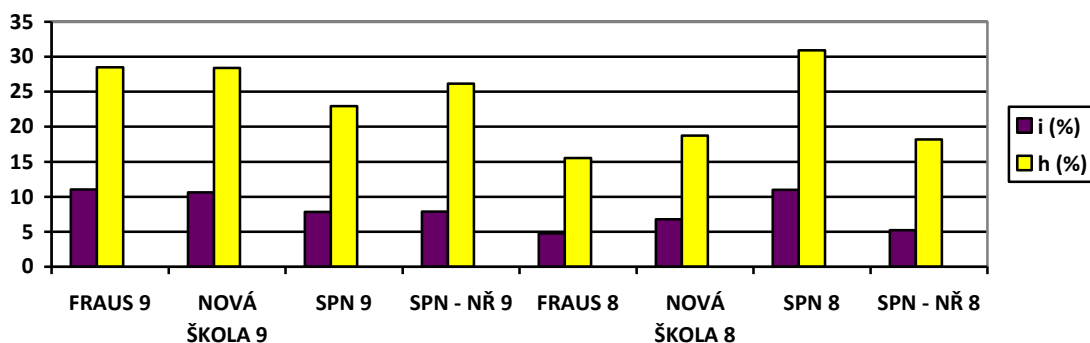
Tabulka 23

Koeficienty odborné informace *i* a *h*

Nakladatelství	i (%)	h (%)
FRAUS 9	11,06	28,50
NOVÁ ŠKOLA 9	10,65	28,42
SPN 9	7,84	22,95
SPN – NŘ 9	7,87	26,18
FRAUS 8	4,75	15,55
NOVÁ ŠKOLA 8	6,78	18,75
SPN 8	10,99	30,91
SPN – NŘ 8	5,23	18,18
FRAUS 7	6,70	20,72
NOVÁ ŠKOLA 7	6,89	21,45
SPN 7	5,92	17,94
SPN – NŘ 7	4,68	21,68
FRAUS 6	6,93	22,83
NOVÁ ŠKOLA 6	6,42	18,97
SPN 6	3,12	10,96
SPN – NŘ 6	5,43	18,33

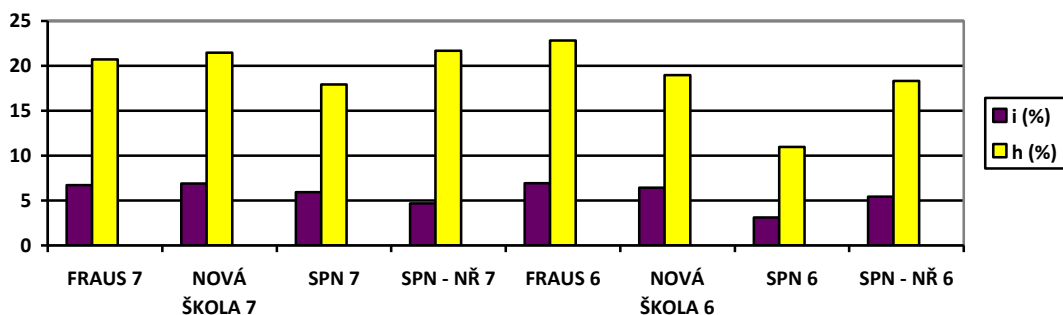
Graf 20

Koeficienty odborné informace *i* a *h* pro 9. a 8. ročník základní školy

Graf 21

Koeficienty odborné informace *i* a *h* pro 7. a 6. ročník základní školy

9.4.1 Koeficient „*i*“ a „*h*“ podle naměřených hodnot

Z výše uvedené tabulky vyplývají následující fakta. Hodnota koeficientu „*i*“, nesoucí odbornou informaci v celkovém počtu slov se pohybovala od 3 do 11%, přičemž nejnižší míry odborné vybavenosti dosáhla učebnice pro 6. ročník ZŠ od nakladatelství SPN. Naopak nejvyšší hodnotou koeficientu „*i*“ disponují učebnice pro 9. ročník ZŠ nakladatelství Fraus a Nová škola. Je nutno podotknout, že nelze porovnávat hodnotu odborné informace napříč ročníky, jelikož počty odborných pojmů v učebnicích by se měly úměrně zvyšovat se vzrůstajícím ročníkem a věkem žáků. Pokud se podíváme na koeficient, který vyjadřuje procentuální počet pojmů nesoucí onu odbornou informaci v celkovém počtu pojmů „*h*“, můžeme komentovat výsledky následovně. Nejvyšší a velmi vysoké hodnoty odborné informace textu dosáhla učebnice SPN pro 8. ročník, která přesáhla 30% hranici. Pro porovnání tohoto výsledku s šetřeními prováděnými Janem Průchou v 90. letech můžeme hodnotit tuto hodnotu jako vysokou. Průcha stanovoval průměrnou hodnotu koeficientu „*h*“ v učebnicích

kolem 30%, ale zároveň kritizoval vysoké procentuální zastoupení odborných výrazů v textu. U ostatních nakladatelství jsem naměřila hodnoty kolem 20%, kromě učebnice nakladatelství SPN pro 6. ročník ZŠ. Otázkou zůstává, co je úměrné kognitivním schopnostem žáků. Dle mého názoru je hodnota koeficientu „h“ u většiny zkoumaných učebnic vysoká, co se týče počtu odborných pojmů v textu. Tyto výsledky jsou ale pouze dílčími ukazateli, výslednou obtížnost daných učebnic nám ukáže až následující a závěrečné shrnutí celkové obtížnosti textu.

9.5 Celková míra obtížnosti textu

Míra obtížnosti textu je založena na dvou faktorech, a to na syntaktické a sémantické struktuře textu. Tyto dva údaje mně poslouží pro výpočet celkové obtížnosti textu: $T = T_s + T_p$.

Níže jsem vytvořila tabulku, která uvádí jak syntaktickou a sémantickou obtížnost, tak i výslednou míru obtížnosti textu.

Tabulka 24

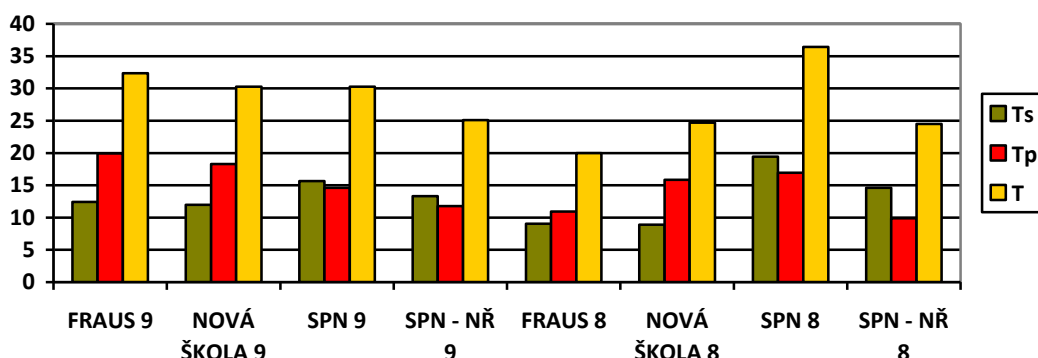
Stupeň obtížnosti textu analyzovaných učebnic

Nakladatelství	Syntaktická obtížnost textu T_s	Sémantická obtížnost textu T_p	Míra obtížnosti textu $T = T_s + T_p$
FRAUS 9	12,44	19,91	32,35
NOVÁ ŠKOLA 9	11,97	18,28	30,25
SPN 9	15,66	14,62	30,28
SPN – NŘ 9	13,30	11,78	25,08
FRAUS 8	9,02	10,94	19,96
NOVÁ ŠKOLA 8	8,89	15,83	24,72
SPN 8	19,44	16,96	36,40
SPN – NŘ 8	14,60	9,91	24,51
FRAUS 7	8,61	12,99	21,60
NOVÁ ŠKOLA 7	8,73	12,79	21,52
SPN 7	12,52	13,37	21,91
SPN – NŘ 7	14,94	9,39	24,33
FRAUS 6	6,22	11,87	18,09

NOVÁ ŠKOLA 6	7,84	13,90	21,74
SPN 6	12,10	9,14	21,24
SPN – NŘ 6	10,89	10,49	21,38

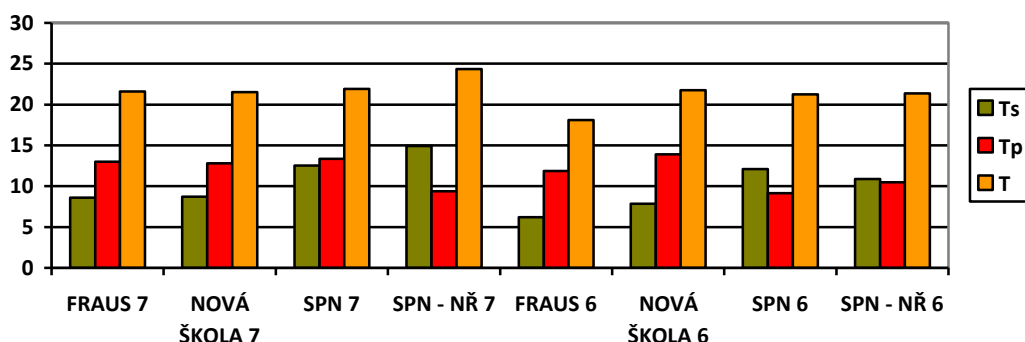
Graf 22

Celková obtížnost textu T a faktory Ts a Tp učebnic pro 9. a 8. ročník

Graf 23

Celková obtížnost textu T a faktory Ts a Tp učebnic pro 7. a 6. ročník

9.5.1 Závěrečné zhodnocení obtížnosti textu

Optimální stupeň obtížnosti textu je velmi těžké stanovit a je zapotřebí se opírat o výzkumy odborníků v této oblasti. Obtížnost textu může nabývat celkově hodnot od 1 do 100 bodů. Při tomto výzkumu jsem se opírala o výzkumy J. Průchy. Tento výzkumník uvádí empirické hodnoty pro druhý stupeň základní školy, které se pohybují od 22,5 do 63 bodů. Průměrné hodnoty obtížnosti textu uvádí i M. Pluskal (1996) nebo L. Hrabí (2005), která se zabývá analýzou učebnic přírodopisu.

V 80. letech J. Průcha (1983, 1984) vytvořil komplexní výzkum učebnic dějepisu, kde se mimo jiné zabýval analýzou textové složky. Uvedl, že je nesmírně

obtížné stanovit optimální hodnoty míry (T). Vzhledem k tomuto faktu jsem učebnice dějepisu porovnávala dle hodnot celkové obtížnosti textu v rámci shodného ročníku různých nakladatelství. Druhým důvodem tohoto zvoleného postupu je neporovnatelnost míry obtížnosti textu mezi jednotlivými ročníky, a to vzhledem k faktu, že každý ročník je uzpůsobený specifickým kognitivním schopnostem žáků a zároveň míra obtížnosti textu stoupá přímo úměrně v rámci ročníků ZŠ.

Z tabulky č. 24 se nejdříve zaměřím na učebnice určené šestému ročníku. Jan Průcha stanovuje pro tento ročník maximální míru obtížnosti textu $(T) = 26,6$. Nutno říci, že mezi analyzovanými učebnicemi pro zmíněný ročník nejsou významné rozdíly, jelikož všechny zkoumané učebnice se pohybují v příznivých nižších hodnotách. Nejnižší celková obtížnost výkladového textu byla naměřena u učebnice Fraus (18,09 bodů). Tato hodnota byla naměřena kvůli nízké syntaktické obtížnosti (6,22 bodů). Nová škola dosáhla výsledku 21,74 bodů, SPN - NŘ 21,24 a SPN učebnice pro 6. ročník ZŠ dosáhla hodnoty $T = 21,38$ bodů.

Učebnice pro 7. ročník mají dle J. Průchy dosahovat maximální obtížnosti textu rovny 29,3. Z tohoto pohledu dosáhly všechny námi analyzované učebnice dějepisu pro 7. ročník ZŠ nízkých, tj. přiměřených hodnot vzhledem ke kognitivním vlastnostem žáků.

Co se týče zkoumaných učebnic pro 8. ročník ZŠ, můžu konstatovat, že až na starší verzi učebnice z řady SPN dosáhla všechna zkoumaná nakladatelství kladných hodnot, tj. míry se pohybovaly do uvedené maximální hodnoty stanovené J. Průchou ($T = 32,2$). SPN učebnice jako jediná ze zkoumaných dosáhla hodnoty nad uvedenou míru, tj. $T = 36,4$ bodů. Znamená to, že v daném textu se objevuje nadměru odborné informace, která je neadekvátní v poměru k věku a schopnostem dítěte.

Pro 9. ročník stanovuje J. Průcha maximální hodnotu obtížnosti textu $T = 35,4$. Všechny výše uvedené učebnice nepřesahují maximální míru obtížnosti, tudíž jsou optimální pro cílovou skupinu.

10. Obsahová analýza textu

V pořadí třetí zkoumanou kvalitou učebních textů je obsahová analýza zvolených řad učebnic. Obsahovou správnost jsem podrobně popsala v kapitole č. 4. Připomeneme si pouze fakt, že pro výpočet obsahové správnosti byl zvolen následující postup. Ten byl zvolen vzhledem k absenci jakékoli metodiky týkající se výpočtu obsahové správnosti učebnic. Na základě RVP ZV jsem si stanovila pojmy, které odpovídají očekávaným výstupům, kterých musí žáci na určitých úrovních dosahovat.

Porovnávat budu mezi sebou celé řady učebnic, nikoliv jednotlivé ročníky, důvodem je komplexnost RVP a nevymezenost učiva pro jednotlivé ročníky.

Obsahová správnost bude nabývat hodnot 0-100% a vyjádřím ji ze vzorce:

$$O(s) = \frac{P(u)}{P} \times 100$$

Tabulka 25

Obsahová správnost vybraných nakladatelských řad učebnic dějepisu

VYMEZENÉ PRVKY	FRAUS	NOVÁ ŠKOLA	SPN	SPN – NŘ
Historie	N	A	N	A
minulost	A	A	A	A
Dějepis	A	A	A	A
archeologie	A	A	A	A
pomocné vědy historické	N	N	N	N
historická mapa	A	A	A	A
časová osa	A	A	A	A
historické prameny	A	A	A	A
instituce	A	N	N	A
historické epochy	A	A	A	A
člověk zručný	A	A	A	N
člověk vzpřímený	A	A	A	N
člověk rozumný	A	A	A	N
člověk dnešního typu	A	A	A	A
doba kamenná	A	A	A	A
doba bronzová	A	A	A	A
doba železná	A	A	A	A
neolitická revoluce	A	A	A	A

Keltové	A	A	A	A
Germáni	N	A	A	A
Slované	N	N	A	A
Mezopotámie	A	A	A	A
Egypt	A	A	A	A
Asýrie	A	N	A	A
Babylonie	A	A	A	A
Persie	A	N	N	A
Palestina	A	A	N	A
Indie	A	A	A	A
Čína	A	A	A	A
Židé	A	N	N	N
antické Řecko	A	A	A	A
minojská kultura	A	A	A	A
mykénská kultura	A	A	A	A
vznik řeckých států	A	A	A	A
velká řecká kolonizace	A	A	A	A
Athény	A	A	A	A
Sparta	A	A	A	A
řecko- perské války	A	A	A	A
athénská demokracie	A	A	N	N
řecká vzdělanost a věda	A	A	A	A
řecké umění	A	A	A	A
helenismus	A	A	A	A
starověký Řím	A	A	A	A
sjednocení Itálie	A	A	A	A
punské války	A	A	A	A
Spartakovo povstání	A	A	A	A
římské císařství	A	A	A	A
římské umění	A	A	A	A
významné osobnosti antiky	A	A	A	A
raný středověk	A	A	A	A
stěhování národů	A	A	A	A
byzantská říše	A	A	A	A
arabská říše	A	A	A	A

francká říše	A	A	A	A
Islám	A	A	A	A
křesťanství	A	A	A	A
Sámová říše	A	A	A	A
Velká Morava	A	A	A	A
Český stát	A	A	A	A
feudalismus	A	A	A	A
funkce jednotlivých vrstev	A	A	A	A
kacířství	A	A	A	A
papežství	A	A	A	A
císařství	A	A	A	A
křížové výpravy	A	A	A	A
vznik měst	A	A	A	A
český stát pod nadvládou Přemyslovců	A	A	A	A
český stát pod nadvládou Lucemburků	A	A	A	A
Karel IV. a jeho doba	A	A	A	A
hospodářství, společnost a kultura v českém státu vrcholného středověku	A	A	A	A
husitství	A	A	A	A
Jan Hus	A	A	A	A
reformace	A	A	A	A
protireformace	A	A	A	A
vláda Jiřího z Poděbrad	A	A	A	A
renesance	A	A	A	A
humanismus	A	A	A	A
kultura vrcholného a pozdního středověku	A	A	A	A
Svatá říše římská	A	A	A	A
Francie	A	A	A	A
Anglie	A	A	A	A
papežské schizma	A	A	A	A
Rusko	A	A	A	A
Polsko	A	N	A	A
Litva	N	N	N	A
Pyrenejský poloostrov	A	A	A	A

Osmanská říše	A	A	A	A
zámořské objevy	A	A	A	A
pokrok ve výrobě a obchodu	A	A	A	A
Jagellonci na českém trůně	A	A	A	A
Habsburkové na českém trůně	A	A	A	A
historie a státní zřízení ve Francii, Anglii, Rusku a v habsburské monarchii	A	A	A	A
barokní kultura	A	A	A	A
reformace a jejich šíření Evropou	A	A	A	A
třicetiletá válka	A	A	A	A
osvícenství	A	A	A	A
velká francouzská revoluce	A	A	A	A
napoleonská doba	A	A	A	A
industrializace společnosti	A	A	A	A
sociální otázka	A	A	A	A
modernizace společnosti	A	A	A	A
vznik USA	A	A	A	A
americká revoluce	A	A	A	A
Evropa po napoleonských válkách	A	A	A	A
národní obrození	A	A	A	A
revoluční rok 1848 v Evropě a u nás	A	A	A	A
Francie	A	A	A	A
Anglie	A	A	A	A
Itálie	A	A	A	A
Německo	A	A	A	A
Rakousko-Uhersko	A	A	A	A
konzervatismus	A	A	A	A
liberalismus	A	A	A	A
demokratismus	A	A	A	A
socialismus	A	A	A	A
vznik spolků	A	A	A	A
občanská práva	A	A	A	A
politické strany	A	A	A	A

druhá průmyslová revoluce	A	A	A	A
kolonialismus	A	A	A	A
kulturní rozrůzněnost doby (základní projevy kultury, významné osobnosti a díla)	A	A	A	A
první světová válka politické, sociální a kulturní důsledky po 1. světové válce	A	A	A	A
Trojspolek	A	A	A	A
Trojdhoda	A	A	A	A
revoluce v Rusku	A	A	A	A
versailleský systém	A	A		A
nové politické uspořádání Evropy	A	A	A	A
úloha USA ve světě	A	A	A	A
vznik ČSR	A	A	A	A
významné osobnosti podílející se na vzniku ČSR doma i v zahraničí	A	A	A	A
Evropa ve 20. letech 20. Století	A	A	A	A
hospodářská situace	A	A	A	A
věda a technika 1918–1945	A	A	A	A
komunismus	A	A	A	A
fašismus	A	A	A	A
SSSR ve 30. letech 20. Století	A	A	A	A
nástup nacismus v Německu	A	A	A	A
antisemitismus	A	A	A	A
světová hospodářská krize	A	A	A	A
krize ČSR	A	A	A	A
Mnichov	A	A	A	A
druhá republika	A	A	A	A
druhá světová válka	A	A	A	A
holocaust	A	A	A	A
rasismus	A	A	A	A
protektorát Čechy a Morava	A	A	A	A

domácí a zahraniční odboj	A	A	A	A
ukončení druhé světové války (politické, mocenské a ekonomické důsledky války)	A	A	A	A
boj Čechů proti německé okupaci	A	A	A	A
osvobození ČSR	A	A	A	A
studená válka	A	A	A	A
rozdělení světa do vojenských bloků reprezentovaných supervelmocemi	A	A	A	A
politické, hospodářské a ideologické soupeření	A	A	A	A
svět v 50. a 60. letech 20. století	A	A	A	A
vnitřní situace v zemích východního bloku	A	A	A	A
ČSR a 1948	A	A	A	A
kultura ve 2. polovině 20. století	A	A	A	A
osobnosti české a světové kultury	A	A	A	A
Československo v 50. a 60. letech 20. století	A	A	A	A
Československo v 70. a 80. letech 20. století	A	A	A	A
rozpad koloniálního systému	A	A	A	A
svět v 70. a 80. letech	A	A	A	A
sametová revoluce	A	A	A	A
vznik ČR	A	A	A	A
postavení ČR v Evropě	A	A	N	N
evropská integrace	A	A	N	A
sport, zábava	A	A	N	A
problémy současnosti	A	A	N	A
CELKEM (168)	163	160	156	161

Tabulka 26

Výsledky analýzy hodnoty (Os)

NAKLADATELSTVÍ	Os (%)
FRAUS	97%
NOVÁ ŠKOLA	95%
SPN	92%
SPN – NŘ	95%

Z výše uvedené tabulky můžeme vyhodnotit následující výsledky. Žádná z učebnicových řad nevyšla se 100% obsahovou správností, nelze tedy říci, že by učebnice obsahovaly všechny prvky vymezené dle RVP ZV. Na druhou stranu všechna výše uvedená nakladatelství dosáhla úctyhodných hodnot nad 90%, přičemž nakladatelství Fraus bylo téměř stoprocentně úspěšné, když dosáhlo celkové obsahové správnosti 97%. Můžeme tedy konstatovat, že všechny uvedené řady učebnic splňují požadavky současné vzdělávací politiky a akceptují kurikulární dokumenty, které stanovují cílový vzdělávací obsah.

Nyní zhodnotím, čeho se týkaly nejzávažnější nedostatky učebnic pro 6. – 9. ročník ZŠ v rámci jednotlivých nakladatelství. U nakladatelství Fraus a Nová škola jsem nezaznamenala významné nedostatky. Všechny obsahové disharmonie těchto nakladatelství byly vytvořeny pouze povrchním zpracováním daného tématu, nikoli jeho absencí. O problémech s chybějícím učivem ovšem musíme pohovořit u učebnicové řady SPN.

Učebnicová řada SPN starší vydání naprosto vynechala následující tematické celky, které se neobjevily ani nástinem. Jednalo se především o učivo: *Problémy současnosti, Věda, technika a vzdělání jako faktory vývoje, Sport a zábava a Evropská integrace*. Pokud toto nakladatelství porovnáme s nakladatelstvím Nová Škola či Fraus, musíme podotknout, že z této učebnicové řady si žáci nevytvoří obraz *České republiky a světa v 90. letech 20. století a na počátku nového tisíciletí*. Absence výše uvedeného učiva není způsobena rokem vydání učebnice, přestože se jedná o starší verzi SPN, všechny tyto uvedené informace by měla učebnice zahrnovat, jelikož vznikla v roce 2002.

U nové řady učebnic SPN, která byla uvedena na trh v roce 2012, je již zařazeno následující absenční učivo ze staré řady SPN učebnic: *Věda, technika a vzdělání jako faktory vývoje, Sport a zábava, Evropská integrace*. Na druhou stranu i tato učebnice

má stále nedostatky týkající se chybějících učebních celků. Kapitulu *Problémy současnosti*, kterou sice obsahuje, ale velmi okrajově, pokud porovnáme zpracování nové řady SPN s nakladatelství Fraus.

11. Závěrečné zhodnocení praktické části

V této části budou shrnuty všechny provedené analýzy vybraných učebnicových řad, kterými jsem se zabývala v praktické části, a to z hlediska didaktické vybavenosti, míry obtížnosti textu a obsahové analýzy. Cílem praktické části práce bylo zjistit, zda zvolené řady nejpoužívanějších učebnic dějepisu jsou kvalitními učebnicovými texty. Kvalitním textem míníme takový, který je svojí obtížností úměrný věku cílové skupiny žáků, je vybaven více jak 80% didaktickou vybaveností a zároveň obsahově splňuje požadavky současné kurikulární politiky.

Nyní se zaměřím na celkové zhodnocení a porovnání učebnicových řad z hlediska všech třech zkoumaných parametrů.

Učebnice nakladatelství Fraus mohou být hodnoceny jako kvalitní didaktický text vhodný pro edukaci žáků na II. stupni ZŠ. Nejen, že uspěly, co se týče didaktické obtížnosti textu, kdy průměrně dosahovaly hodnot kolem 95%. Stejně tak mohou být klasifikovány jako text, který je adekvátní svojí obtížností a splňuje požadavky kladené na obsahovou správnost učebnic dějepisu pro ZŠ.

Nová škola je spolu s učebnicemi od nakladatelství Fraus nejlepším možným didaktickým materiálem, kterého mohou pedagogové ve svých hodinách využívat. Učebnice taktéž dosahovaly téměř maxima strukturních komponentů významných pro didaktickou vybavenost učebnice, obstály v obsahové analýze a zároveň se vyznačovaly přiměřenými jazykovými prostředky, díky nimž je text srozumitelný a pro žáky pochopitelný.

SPN – NŘ je taktéž jako výše zmíněné řady učebnic velmi dobrým a kvalitním pomocníkem v práci učitele. Přesto že tato řada učebnic nedosahovala 100% výsledků, kdy se v didaktické vybavenosti ocitla na hranici 80%, můžeme konstatovat, že splnila požadavky ve všech třech oblastech prováděného výzkumu. Její obtížnost byla úměrná žákům základní školy a po obsahové stránce naplňovala cílové výstupy dle RVP ZV.

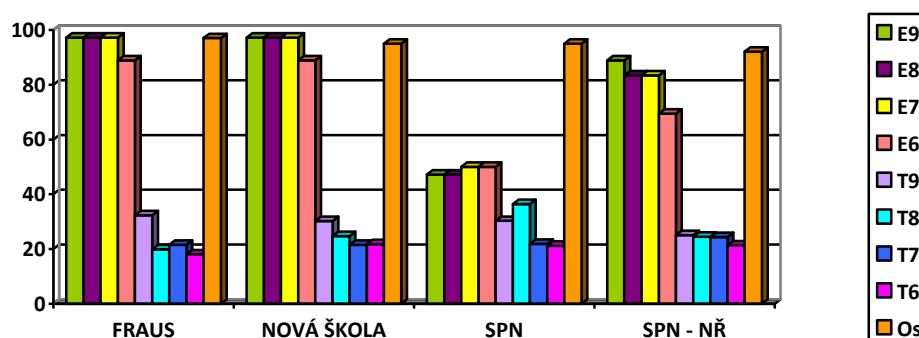
Nyní bychom se podrobně podívali na jedinou řadu učebnic, která může být hodnocena jako nevyhovující, a to z několika následujících důvodů. Jedná se o řadu starších učebnic od nakladatelství SPN. V didaktické vybavenosti dosáhla v průměru 48 %, což není ani 50% zastoupení všech nezbytných strukturních komponentů, jimiž musí kvalitní učebnice disponovat. Učebnice je vhodná pro frontální výuku, tudíž neakceptuje novodobé trendy ve výuce. Jednotlivé tematické celky neobsahují shrnutí na svém konci, což považuji za velký nedostatek. Žáci by měli mít možnost krátkého

připomenutí učiva, jelikož pro některé je četba dlouhých textů natolik náročná, že nejsou schopni látku bez krátkého připomenutí vstřebat. Učebnice neobsahuje žádná cvičení a dílčí úkoly stimulující žákovu vnímavost, jediné čím text disponuje, jsou otázky na konci tematického celku. Učebnice nedává žádné podněty pro moderní styly vyučování ani neusnadňuje učitelův jeho práci. Pokud je ve výuce učitelem využívána, je zapotřebí velké míry kreativity pedagoga k vytvoření motivujícího výkladu, který žáky zaujme. Motivační složka je dalším atributem, který tato řada učebnic naprosto postrádá. Po stránce obtížnosti textu můžeme hovořit o příznivých výsledcích ve všech ročnících, kromě ročníku 8, kde míra obtížnosti přesáhla maximální požadovanou hranici. Ani po obsahové stránce nemůžeme řadu SPN učebnic zhodnotit jako vyhovující. Jak jsem již zmínila v analýze dílčího parametru obsahové správnosti učebnic pro 9. ročník, informace týkající se novodobých dějin jsou taktéž naprosto opomenuty ve výkladovém textu učebnice. V důsledku této absence si žáci vytvářejí neucelený pohled na české i zahraniční dění.

Na závěr můžu podotknout, že mezi nejpoužívanějšími učebnicemi dějepisu je většina těch, které mohou být považovány za kvalitní didaktické materiály vhodné ke vzdělávání žáků na základních školách. Pozitivním zjištěním pak zůstává fakt, že současný trh je schopen nabídnout kvalitní učebnice, které odpovídají současným trendům ve výuce na základních školách.

Graf 24

Závěrečné shrnutí všech provedených analýz u zkoumaných dějepisných řad

V tomto grafu můžeme vidět konečné výsledky všech provedených analýz. Označení E9 až E6 stanovuje didaktickou vybavenost textu pro jednotlivé ročníky, T9 až T6 obtížnost textu a Os označuje obsahovou správnost učebnic.

12. Dotazníkové šetření

Dotazníkové šetření bylo založeno na vyjádření názoru učitelů dějepisu, a to z hlediska spokojenosti a využívání učebnic dějepisu v rámci druhého stupně základních škol Libereckého kraje. Dotazník byl zaslán v online verzi či předán osobně na 180 základní škol, přičemž nutno podotknout, že zpětnou vazbu jsem obdržela pouze s 55% úspěšností. Realizace tohoto výzkumu byla poměrně náročná a nesnadná, jelikož někteří pedagogové nechťeli na dotazníky odpovídat.

Dotazník byl koncipován do 21 uzavřených i otevřených otázek, které nalezneme v příloze práce. Větší část otázek obsahovala klasifikační škálu od 1 do 5 odpovídající hodnocení na základních školách. Tato stupnice byla zvolena záměrně, jelikož je pro pedagogy nejpřirozenějším měřítkem vyjádření názoru. Konkrétně tedy, 1 jako nejvíce odpovídající názoru respondenta až 5 - naprosto neodpovídající. Jsem si vědoma toho, že ani tato škála není úplně bezchybná, a to vzhledem k rozdílnému chápání této stupnice, někteří pedagogové chápou např. stupeň 3 jako průměrný, ostatní jako dobrý.

Cílem tohoto šetření bylo vytvořit určitý obraz současných učebnic, a to z hlediska jejich kvality. Otázky směřovaly na obtížnost výkladového textu, strukturu publikace, grafickému zpracování atp. Průzkum byl prováděn přes půl roku, vzhledem k nízké návratnosti online dotazníků. Právě proto jsem zvolila vlastní intervenci do procesu šíření dotazníků a rozhodla jsem se šířit je též v tištěné podobě. Nakonec se mi podařilo shromáždit dostatečný počet (100 dotazníků), který by mohl sloužit jako věrohodný vzorek, odpovídající situaci na základních školách Libereckého kraje.

12.1 Výsledky šetření

Otázky v dotazníku byly koncipovány velmi jednoduše pomocí kroužkování správného výběru či známek od 1 do 5, a to především proto, aby byl dotazník vyplnitelný snadno a rychle.

Moje první otázka směřovala na pohlaví učitele. Zajímalo mě, poměr žen a mužů, kteří učí dějepis. Zjistila jsem, že stále převládá spíše ženské pohlaví, což je, jak víme, spojeno se stále diskutovanou feminizací ve školství. Dále mě zajímala délka pedagogické praxe respondentů. Ta byla různorodá, u žen jsem se nejčastěji setkala s pedagogickou praxí 11–20 let a 4–10 let, u mužů převládala délka praxe 11–20 let. Nečastější aprobací ve zkoumaném vzorku je obor český jazyk a dějepis, kterou má vystudovanou přesně polovina z oslovených pedagogických pracovníků.

Pro mě rozhodujícím zjištěním bylo šetření nejpoužívanějších dějepisných řad učebnic. Jako nejčastěji využívaná mně vyšla učebnice z nakladatelství Nová škola, Fraus, SPN - NŘ a SPN. Právě tato informace byla stěžejní pro výběr analyzovaného vzorku dějepisných učebnic ZŠ.

Nyní podrobně rozeberu jednotlivé otázky, na které mně dotázaní učitelé odpovídali.

1) Má učebnice, kterou v hodinách používáte, přehlednou strukturu (navazují na sebe logicky témata a kapitoly, je učebnice dobře členěná)?
(viz příloha č. 7)

Přehlednou strukturu má dle 20 respondentů učebnice Nová škola, která je považována tázanými za nejpřehlednější učebnici na trhu. Je dobře členěná, její tematické celky na sebe navazují a jednotlivé lekce jsou chronologicky přehledně řazené. Druhými nejpřehlednějšími učebnicemi jsou hodnoceny učebnice nakladatelství Fraus, naopak velmi špatně strukturovanou řadou učebnic jsou učební texty z nakladatelství SPN.

2) Jakým stupněm byste ohodnotili obtížnost výkladového textu v učebnicích? (viz příloha č. 8)

Co se týče zkoumané obtížnosti textu, všechny uvedené řady učebnic byly hodnoceny jako poměrně lehké učební texty. Hodnocení bylo prováděno na škále 1 = nejlehčí text – 5 = nejtěžší text. Nová škola byla 15x hodnocena známkou 1, tj. nejlehčí možná volba. Pokud toto šetření porovnáme s provedeným výzkumem, můžeme si všimnout jistého podceňování míry obtížnosti textu. Většina respondentů hodnotí texty lehčí než ve skutečnosti, dle mnou provedeného šetření, jsou.

3) Je výběr a počet pojmů v učebnici přiměřený úrovni chápání žáků?
(viz příloha č. 9)

Co se týče přiměřenosti pojmů vůči věku žáků, musíme říci, že většina učitelů Libereckého kraje se přiklání k názoru, že výběr a množství pojmů v učebnicích je adekvátní a v souladu s kognitivními schopnostmi žáků základních škol (hodnocení se pohybovalo v hodnotách 1 – 3 (tj. výborně - dobře)).

4) Jaký je váš názor na text učebnice?

(viz příloha č. 10)

Nakladatelství Fraus komentovalo 20 pedagogů, kteří s ním pracují. Učebnice jsou hodnoceny průměrně jako materiál vhodný pro samostatnou práci. Po stránce srozumitelnosti je 10 respondenty hodnocen stupněm 2, tj. srozumitelnost učebnic je více jak dostačující. Z hlediska atraktivity a poutavosti pro žáky byly učebnice shledávány taktéž jako vyhovující.

Nakladatelství Nová škola bylo komentováno 25 pedagogy, z nichž 15 ho hodnotilo na výbornou, 10 chvalitebně. Učitelé učebnice shledávají zajímavé (výborně 20, 3 chvalitebně, 2 dobře). Srozumitelnost textu byla vyhodnocena převážně na výbornou, v 7 případech chvalitebně. Obecně řečeno, učitelé na tuto učebnici nahlíží jako na vysoce kvalitní, což jenom potvrdilo mnou provedený výzkum.

Další příznivě hodnocenou učebnicí je řada od nakladatelství SPN nová edice. Celkem ji hodnotilo 14 učitelů. Dle dotazníku nedosahuje jako stará verze učebnic SPN propadů v určitých oblastech. Učebnice jsou vhodné pro samostatnou práci (8 respondentů výborně) a jsou srozumitelné (7 pedagogů výborně, 5 chvalitebně).

Stará edice učebnic SPN byla vyhodnocena jako vhodná pro samostatnou práci 15 dotazovanými. Za zmínku stojí hodnocení zajímavosti textu učebnice, který byl jako u jedné z mála učebnic hodnocen několika respondenty jako podprůměrný.

Učebnice nakladatelství Práce byla zmíněna 10 tázanými. Vhodnost pro samostatnou práci byla hodnocena velmi negativně, když jí 6 respondentů udělilo známku 4, naopak po stránce srozumitelnosti byl text prezentován neutrálně.

Z výsledků dotazníkového šetření nám vyplývá, že nakladatelství Prodos nabývá hodnoty 3 na klasifikační škále. Tudíž učebnice nejsou ani nevhodné, ale zároveň nijak nestimulují žákovu samostatnost. Text je dle respondentů srozumitelný, ale problémem je jeho zpracování. Pro většinu z tázaných pedagogů je text učebnice naprosto nezajímavý.

Učebnice nakladatelství Scientia není dle dotazníku vhodným materiálem pro samostatnou práci žáků základních škol, má srozumitelný text, ale potýká se s obdobným problémem jako učebnice nakladatelství Prodos, a to s neschopností zaujmout žáka, jelikož dané texty jsou dle pedagogů nezajímavé a fádny.

5) Domníváte se, že texty v učebnici vedou k uvažování, kritickému myšlení, hodnocení apod.?

(viz příloha č. 11)

Co se týče stimulace kritického myšlení jako součásti učebních textů, můžeme poukázat na následující zjištění. Pedagogové jsou názoru, že největší podíl na rozvoji kritického myšlení u žáků mají učebnice Fraus a Nová škola. Nakladatelství SPN kritické myšlení příliš nepodporuje, ale nejhůře z našeho šetření vyšly řady učebnic Prodos, Scientia a Práce, které nevytváří ve svých publikacích žádný prostor pro kritické myšlení žáků.

6) Jsou v učebnici užívány grafické prostředky k řízení pozornosti?

(viz příloha č. 12)

Po grafické stránce byly zkoumané řady učebnic hodnoceny následovně. Fraus a Nová škola byly opět hodnoceny jako velmi kvalitně zpracované učebnicové texty po grafické stránce, SPN a Práce byly hodnoceny neutrálně a nakladatelství Prodos a Scientia opět naprosto propadly.

7) Proč jste si zvolili danou učebnici?

(viz příloha č. 13)

Většina učitelů se přiklání k názoru, že si danou učebnici zvolili záměrně, jelikož jim nejvíce vyhovuje, někteří si ji neměli možnost zvolit, jelikož byla na pracovišti ještě před jejich nástupem a někteří uvádějí, že nejvíce vyhovuje jejich žákům.

8) K jakým účelům ji využíváte?

(viz příloha č. 14)

Učitelé učebnici nejvíce využívají jako podklad pro jejich přípravu na výuku, dále k tvorbě tematických plánů a v neposlední řadě i k práci ve výuce, popřípadě zadávání domácích úkolů.

Na otázku, zda daný text obsahuje prostor pro opakování, odpověděli uživatelé učebnic Fraus, Nové školy a učebnice SPN – NŘ, že tyto učebnice výše uvedenou možnost skýtají.

9) Poskytuje učebnice dostatek možností k procvičování

(viz příloha č. 15)

Mezi vybranými učebnicemi se ukázalo, že největšího prostoru pro upevňování probraného učiva dávají učebnice Fraus, Nová škola a SPN – NŘ. Toto zjištění se shoduje s provedeným výzkumem, jelikož tyto učebnice jsou opravdu z hlediska didaktické vybavenosti úplným vrcholem pomyslného žebříčku nejkvalitnějších učebnic na trhu.

10) Jak byste ohodnotili otázky a úkoly nacházející se ve vašich učebnicích?

(viz příloha č. 16)

Dle provedeného dotazníku je většina tázaných pedagogů spokojena s otázkami a úkoly v řadách učebnic Fraus, SPN – NŘ a Nová škola, o něco hůře bylo hodnoceno nakladatelství SPN, které je vnímáno spíše jako průměrně stimulující médium podporující opakování učiva úkoly a otázkami v textu. Nakladatelství Scientia, Práce či Prodos jsou vnímány jako nevyhovující texty co se týče využití otázek a úkolů v textu učebnice.

11) Jak jste spokojeni s obrazovým materiálem v učebnicích?

(viz příloha č. 17)

Učebnice, s kterými učitelé pracují, se zdají být v pořádku po obrazové stránce. Kromě nakladatelství SPN vyšly všechny uvedené řady učebnic jako vyhovující materiály po stránce ilustrativní, motivující z hlediska obrazových materiálů.

12) Jaká jsou pro vás nejdůležitější kritéria při koupi nové učebnice?

(viz příloha č. 18)

V naprosté většině si učitelé vybírají nové učebnice dle dvou hlavních kritérií. Těmito kritérii jsou: názornost vizuálních prostředků a obtížnost výkladového textu. Je pochopitelné, že se pedagog snaží, aby byl text učebnice atraktivní pro žáky po vizuální stránce a zároveň úměrný znalostem a věku žáků, co se týče obtížnosti výkladového textu.

13) Je výběr učiva v souladu s kurikulárními dokumenty?

(viz příloha č. 19)

Nakladatelství Fraus, Nová škola a SPN – NŘ jsou učiteli brána jako vyhovující řady učebnic, co se týče akceptace nové kurikulární politiky ve svých textech. Zde můžu tento názor veřejnosti jen potvrdit, jelikož i z mého výzkumu je patrné, že právě

tyto tři učebnice jsou po obsahové stránce kvalitním didaktickým materiálem odpovídajícím novým trendům ve výuce.

14) Je druh a velikost písma v učebnici úměrný?

(viz příloha č. 20)

V tomto směru nemají uživatelé učebnic přílišných výhrad. Velikost písma zdá se být úměrná a proporčně vyvážená.

15) Doplnkové texty a materiály.

(viz příloha č. 21)

Dostupnosti doplňujících materiálů jasně dominuje řada nakladatelství Nová škola, u které učitelé využívají dostupných materiálů, jako jsou CD, mapy, pracovní sešity, atd. Využívání pracovního sešitu jako součásti výuky je vyvážené mezi učiteli, někteří využívají, jiní nikoliv. Nelze říci, zda by v této oblasti byla stoupavá či klesavá tendence.

16) Využíváte pro přípravu hodin ještě jiný materiál, jaký?

Oslovení respondenti ve svých hodinách nejčastěji užívají následující pomůcky: interaktivní tabule, dějepisné hry, mapy, časopisy, encyklopedie, vlastní pracovní listy, dokumentární filmy, prezentace, portál „Moderní dějiny“, knihu „*Toulky českou minulostí*“, knihu „*Co v učebnicích nebývá aneb čeští panovníci jak je možná neznáte*“, program Terasoft, nástěnné mapy, videozáznamy svědectví vězňů v 50. letech, atd.

Závěr

Cílem této práce bylo analyzovat učebnice ze tří parametrů, které vypovídají o kvalitě učebního textu. Těmito komponenty jsou didaktická vybavenost, míra obtížnosti textu a obsahová správnost u vybraného vzorku řad učebnic dějepisu pro 6. – 9. ročník základních škol.

Dotazníkové šetření, jehož bylo využito ke zmapování nejpoužívanějších učebnic dějepisu na základních školách v Libereckém kraji, nám poskytlo bazální výběr vzorku nakladatelství, které budou zkoumány. Analýza poté proběhla na učebnicových řadách Fraus, Nová škola, SPN – NŘ a SPN. Výsledky šetření mají posloužit učitelům, žákům, ale i široké veřejnosti uživatelů jako možné vodítko vhodného výběru učebnice pro druhý stupeň základní školy.

Práce vymezila a poté změřila jednotlivé cílové parametry učebnic. Výsledky byly komparovány navzájem, abychom docílili možnosti porovnání učebnic mezi sebou. Za didakticky kvalitní materiál je pak považován ten, který naplňuje všechny tři výše zmíněné složky učebnice a vyhovuje novým trendům ve výuce.

Z celkových výsledků jsme mohli stanovit následující závěry. Nakladatelství Fraus, Nová škola i SPN – NŘ mohou být hodnoceny jako kvalitní didaktické texty vhodné pro výuku dějepisu na základních školách. Tyto řady učebnic dosahovaly téměř maxima strukturních komponentů významných pro didaktickou vybavenost učebnice, po obsahové stránce akceptovaly požadavky RVP ZV na výuku dějepisu, a zároveň se vyznačovaly přiměřenými jazykovými prostředky, díky nimž je text srozumitelný a pro žáky pochopitelný. Jedinou řadou učebnic, která nevyhovovala všem zmíněným koeficientům, byly učebnice nakladatelství SPN. Nutno ale podotknout, že toto nakladatelství má již novou řadu učebních textů, která byla též zkoumaná. Nicméně tento fakt nic nemění na tom, že jsou učebnice staré řady SPN stále využívány, což se potvrdilo v dotazníkovém šetření v rámci Libereckého kraje.

Závěrem můžu říci, že nejpoužívanější učebnice dějepisu Libereckého kraje mohou být považovány za kvalitní didaktické materiály vhodné ke vzdělávání žáků na základních školách. Bráno z pedagogického hlediska je potěšující, že se na trhu s učebnicemi objevují takové, které naplňují všechny požadavky a nároky na soudobé učebnice, ať už po jejich didaktické stránce, tak po jejich obsahu. Doufejme, že tato práce objasnila problematiku výzkumu učebnic a pomohla jejím uživatelům s někdy nelehkým rozhodováním při výběru té nejvhodnější učebnice dějepisu.

Literatura

BAUEROVÁ, Petra. Měření didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 6. ročník základní školy. In: *Vybrané problémy oborové didaktiky dějepisu 2*. Brno: MU a Akademické nakladatelství CERM, 2009. s. 5–17. ISBN 987-80-210-5019-8.

BAUEROVÁ, P. Analýza učiva dějepisu obsažená ve vybraných učebnicích dějepisu pro 6. ročník ZŠ. In: *Vybrané problémy oborové didaktiky dějepisu 1*. Brno: MU a Akademické nakladatelství CERM, 2008. s. 7–18. ISBN 978-80-210-4664-1.

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, et al. *Dějepis 6: pravěk a starověk*. 2. vyd. Brno: Nová škola, 2011. ISBN 978-80-7289-291-4.

BENEŠ, Zdeněk. Didaktika dějepisu. In: *Manuál Encyklopedie českých dějin*. HÚ AV ČR, Praha, 2003.

BENEŠ, Zdeněk, GRACOVÁ, Blažena. *Sondy a analýzy: učebnice dějepisu - teorie a multikulturní aspekty edukačního media*. 1. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2009. ISBN 978-80-211-0570-6.

ČAPEK, Vratislav. Problémy tvorby učebnic dějepisu. *Učitelské vzdělávání: sborník Ústředního ústavu pro vzdělávání pedagogických pracovníků*. 1976, sv. 1, s. 5–35
1976, sv. 1, s. 5–35

ČAPEK, Vratislav. Tvorba a výzkum učebnic dějepisu. In: *Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice*, 1995, s. 37–54.

ČAPKA, František. *Dějepis 9: novověk, moderní dějiny*. 2. vyd. Brno: Nová škola, 2011. ISBN 978-80-7289-296-9.

ČAPKA, František, VYKOUPILOV, Libor. *Dějepis 8: novověk*. Brno: Nová škola, 2009. ISBN 80-7289-100-6.

ČECHURA, Jaroslav, et al. *Dějepis pro 7. ročník: středověk a raný novověk*. Praha: SPN, 2004.

FRONK, Václav, et al. *Dějepis 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2010. ISBN 978-80-7238-561-4.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 2000. ISBN 978-80-7315-185-0.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

HLAVAČKA, Milan. *Dějepis pro 8. ročník: novověk*. Praha: SPN, 2002.

HRABÍ, Libuše. Náročnost textu v učebnicích přírodopisu. In: KNECHT, Petr, MAŇÁK Josef. *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007, s. 98–108. ISBN 978-80-7315-148-5.

HUDECOVÁ, Dagmar. Jak učitelé využívají a hodnotí učebnic dějepisu. *Pedagogika*. 2001, roč. 51, č. 3, s. 327–336. ISSN 0031-3815.

JANOUSHKOVÁ, Eva. Vztah úrovně didaktické vybavenosti a míry obtížnosti textu současných učebnic. *Pedagogická orientace*. 2009, roč. 19, s. 56–72.

JANOUSHKOVÁ, Eva. *Analýza učebnic zeměpisu*. Disertační práce. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2008.

JULÍNEK, Stanislav. *Úvod do teorie a praxe výuky dějepisu*. Brno: PdF, 1996. ISBN 80-210-1225-0.

KLAPKO, Dušan, MAŇÁK, Josef, eds. *UČEBNICE POD LUPOU*. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-124-3.

KNECHT, Petr, JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2008. ISBN 978-80-7315-174-4.

KNECHT, Petr, MAŇÁK, Josef, eds. *HODNOCENÍ UČEBNIC*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-148-5.

KORCOVÁ, Václava, et al. *Dějepis 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2009. ISBN 978-80-7238-558-4.

KUKLÍK, Jan, KOCIAN, Jiří. *Dějepis pro 9. ročník: nejnovější dějiny*. Praha: SPN, 2002.

LABISCHOVÁ, Denisa, GRACOVÁ, Blažena. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. 1. vyd. Ostrava: FF OU, 2008. ISBN 978-80-7368-584-3.

LINHART, Jiří, et al. *Dějepis 6: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2007. ISBN 978-80-7238-208-8.

MAŇÁK, Josef, ŠVEC, Štefan, ŠVEC, Vlastimil. *Slovník pedagogické metodologie*. 1. vyd. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-102-2.

MICHOVSKÝ, Václav. *Klasická učebnice nového typu – Soudobý model učebnice*. In: *TVORBA UČEBNIC 2*, Praha: SPN, 1980.

MICHOVSKÝ, Václav. *Nový model učebnice dějepisu*. In: *Tvorba učebnic 3*, Praha: SPN, 1981

MIKK, Jaan. *Textbook: Research and Writing*. Frankfurt am Main : Peter Lang GmbH, 2000.

NESTLER, Käte. *Untersuchungen zur Gestaltung und Wirkung von Lehrtexten unter lexikalisch-syntaktischem Aspekt*. In: *Informationen zu Schulbuchfragen*, 1976.

PARKAN, František, et al. *Dějepis 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2011. ISBN 978-80-7238-694-9.

PLUSKAL, Miloslav. *Zdokonalení metody pro měření obtížnosti didaktických textů*. In: *Pedagogika*. 1996, roč. 46, č. 1, s. 62–76.

PLUSKAL, Miloslav. Hodnocení obtížnosti výkladového textu středoškolských učebnic z historického hlediska. In: *Pedagogická evaluace v podmínkách současné školy*. 1996. s. 46–60.

PRŮCHA, Jan. *Hodnocení obtížnosti učebnic*. 1. vyd. Praha : SPN, 1984.

PRŮCHA, Jan. Komplexní výzkum učebnic dějepisu. *Společenské vědy ve škole*, roč. 42, č. 4, s. 105–107.

PRŮCHA, Jan. *Studijní příručka: Teorie, tvorba a hodnocení učebnic*. 2. vyd. Praha: ÚÚVPP, 1989.

PRŮCHA, Jan. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-49-4.

SIKOROVÁ, Zuzana. *Hodnocení a výběr učebnic v praxi*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007. ISBN 978-80-7368-412-6.

SKALKOVÁ, Jarmila. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: SPN, 1983.

TANNENBERGOVÁ, Petra. Učebnice dějepisu pro 6. ročník základní školy z pohledu jejich didaktické vybavenosti. *e-Pedagogium*. 2009, č. 5, s. 108–121. ISSN 1213–7758.

TANNENBERGOVÁ, Petra. Didaktická vybavenost učebnic dějepisu pro sedmý ročník základní školy. *Vybrané problémy oborové didaktiky dějepisu 3*. 1. vyd. 2010, s. 70–80, ISBN 978-80-210-5293-2.

TANNENBERGOVÁ, P. Učebnice dějepisu pro 7. ročník základní školy z pohledu jejich didaktické vybavenosti. *e-Pedagogium*. 2010, č. 4, s. 93–104. ISSN 1213-7758.

VALENTA, Milan. *Koncepce a tvorba učebnic*. 1. vyd. Olomouc: Netopejř, 1997. ISBN: 80-902057-8.

VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis pro 6. ročník ZŠ: pravěk a starověk*: nová řada dle RVP. Praha: SPN, 2006. ISBN 80-7235-337-3.

VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis pro 7. ročník ZŠ: středověk a raný novověk*: nová řada dle RVP. Praha: SPN, 2007. ISBN 978-80-7235-373-6.

VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis pro 8. ročník ZŠ: novověk*: nová řada dle RVP. Praha: SPN, 2008. ISBN 978-80-7235-404-7.

VÁLKOVÁ, Veronika, PARKAN, František. *Dějepis pro 9. ročník ZŠ: nejnovější dějiny*: nová řada dle RVP. Praha: SPN, 2009. ISBN 978-80-7235-428-3.

VÁLKOVÁ, Veronika, RULF, Jan. *Dějepis pro 6. ročník ZŠ: pravěk a starověk*. Praha: SPN, 2004.

VANECEK, Erich. Zur Frage der Verständlichkeit und Lernbarkeit von Schulbüchern. In: OLECHOWSKI, Rafal, ed. *SCHULBUCHFORSCHUNG*. Frankfurt am Main: Peter Lang, Europäischer Verlag der Wissenschaften, 1995. s. 195–215. ISBN 978-3-631-46378-9.

VYKOUPILOV, Libor, et al. *Dějepis 7: středověk a počátky novověku*. Brno: Nová škola, 2008. ISBN 978-80-7289-089-7.

WAHLA, Arnošt. *Strukturní složky učebnic geografie*. 1. vyd. Praha : SPN, 1983.

WEINHÖFER, Martin. *Metoda tvorby učebnic zeměpisu pomocí analýzy učebnic zeměpisu a RVP ZV*. Disertační práce. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2011.

ZUJEV, Dmitrij Dmitrijevič, *Ako tvorit učebnice*. 1. vyd. Bratislava: SPN, 1986.

Elektronické dokumenty a zdroje

HRABÍ, Libuše. Hodnocení obtížnosti výkladového textu učebnic přírodopisu pro 6. ročník ZŠ. In: *e-Pedagogium* [on-line]. 2002, č.1. [vid. 21. 03. 2014]. Dostupné z: <http://www.epedagog.upol.cz/eped1.2002/clanek06.htm>

HRABÍ, Libuše. Hodnocení obtížnosti výkladového textu učebnic přírodopisu pro 7. ročník ZŠ. *e-Pedagogium* [online]. 2002, č.2. [vid. 21. 03. 2014]. Dostupné z: <http://www.epedagog.upol.cz/eped2.2002/clanek03.htm>

HRABÍ, Libuše. Inovace hodnocení obtížnosti výkladového textu učebnic přírodopisu pro 6. ročník ZŠ. *e-Pedagogium* [online]. 2004, č. 4 [vid. 22. 03. 2014]. Dostupné z: <http://www.epedagog.upol.cz/eped4.2004/clanek02.pdf>.

HRABÍ, Libuše. Inovace hodnocení obtížnosti výkladového textu učebnic přírodopisu pro 7. ročník ZŠ. *e-Pedagogium* [online]. 2004, č. 4 [vid. 22. 03. 2014]. Dostupné z: <http://www.epedagog.upol.cz/eped4.2004/clanek03.pdf>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. [vid. 07. 04. 2014]. Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf.

Učebnice mapy. cz [online]. [vid. 11. 4. 2014]. Dostupné z: <http://ucebnicemapy.cz/dejepis-8-r-zs-a-viceleta-gymnazia-ucebnice.p.aspx/>

Seznam tabulek

Tabulka 1:

Klasifikace strukturních komponentů textové složky učebnice

Tabulka 2:

Přehled všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 6. ročník základní školy

Tabulka 3:

Souhrn všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 6. ročník základní školy

Tabulka 4:

Přehled všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 7. ročník základní školy

Tabulka 5:

Přehled všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 7. ročník základní školy

Tabulka 6:

Pořadí zkoumaných učebnic podle hodnot celkové didaktické vybavenosti

Tabulka 7:

Porovnání zkoumaných učebnic vydaných stejným nakladatelstvím podle hodnot koeficientu celkové didaktické vybavenosti mezi 6. a 7. ročníkem

Tabulka 8:

Přehled všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 8. ročník základní školy

Tabulka 9:

Přehled všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 8. ročník základní školy

Tabulka 10:

Přehled všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 9. ročník základní školy

Tabulka 11:

Přehled všech zjištěných koeficientů míry didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 9. ročník základní školy

Tabulka 12:

Pořadí zkoumaných učebnic podle hodnot celkové didaktické vybavenosti

Tabulka 13:

Porovnání zkoumaných učebnic vydaných stejným nakladatelstvím podle hodnot koeficientu celkové didaktické vybavenosti

Tabulka 14:

Přehled naměřených hodnot celkového počtu slov (ΣN) a počtu vět (ΣV)

Tabulka 15:

Stupeň syntaktické obtížnosti textu učebnic pro 6. ročník

Tabulka 16:

Stupeň syntaktické obtížnosti textu učebnic pro 7. ročník

Tabulka 17:

Stupeň syntaktické obtížnosti textu učebnic pro 8. ročník

Tabulka 18:

Stupeň syntaktické obtížnosti textu učebnic pro 9. ročník

Tabulka 19:

Sémantická obtížnost textu učebnic pro 6. ročník základní školy

Tabulka 20:

Sémantické obtížnost textu učebnic pro 7. ročník základní školy

Tabulka 21:

Stupeň sémantické obtížnosti textu učebnic pro 8. ročník základní školy

Tabulka 22:

Stupeň sémantické obtížnosti textu učebnic pro 9. ročník základní školy

Tabulka 23:

Koeficienty odborné informace i a h

Tabulka 24:

Stupeň obtížnosti textu analyzovaných učebnic

Tabulka 25:

Obsahová správnost vybraných nakladatelských řad učebnic dějepisu

Tabulka 26:

Výsledky analýzy hodnoty (O_s)

Seznam grafů

Graf 1:

Koeficienty využití aparátu prezentace učiva (E I), aparátu řídicího učení (E II) a aparátu orientačního (E III) zadaných učebnic dějepisu pro 6. ročník základní školy

Graf 2:

Koeficienty využití verbálních (Ev) a obrazových komponentů (Eo) jednotlivých učebnic dějepisu pro 6. ročník základní školy

Graf 3:

Koeficienty využití aparátu prezentace učiva (E I), aparátu řídicího učení (E II) a aparátu orientačního (E III) jednotlivých učebnic dějepisu pro 7. ročník základní školy

Graf 4:

Koeficienty využití verbálních (Ev) a obrazových komponentů (Eo) jednotlivých učebnic dějepisu pro 7. ročník základní školy

Graf 5:

Pořadí zkoumaných učebnic podle hodnot celkové didaktické vybavenosti

Graf 6:

Porovnání zkoumaných učebnic vydaných stejným nakladatelstvím podle hodnot koeficientu celkové didaktické vybavenosti mezi 6. a 7. ročníkem

Graf 7:

Koeficienty využití aparátu prezentace učiva (E I), aparátu řídicího učení (E II) a aparátu orientačního (E III) jednotlivých učebnic dějepisu pro 8. ročník základní školy

Graf 8:

Koeficienty využití verbálních (Ev) a obrazových komponentů (Eo) jednotlivých učebnic dějepisu pro 8. ročník základní školy

Graf 9:

Koeficienty využití aparátu prezentace učiva (E I), aparátu řídicího učení (E II) a aparátu orientačního (E III) jednotlivých učebnic dějepisu pro 9. ročník základní školy

Graf 10:

Koeficienty využití verbálních (Ev) a obrazových komponentů (Eo) jednotlivých učebnic dějepisu pro 9. ročník základní školy

Graf 11:

Pořadí zkoumaných učebnic podle hodnot celkové didaktické vybavenosti

Graf 12:

Syntaktická obtížnost učebnic podle naměřených hodnot pro 6. ročník

Graf 13:

Syntaktická obtížnost učebnic podle naměřených hodnot pro 7. ročník

Graf 14:

Syntaktická obtížnost učebnic podle naměřených hodnot pro 8. ročník

Graf 15:

Syntaktická obtížnost učebnic podle naměřených hodnot pro 9. ročník

Graf 16:

Koeficienty sémantické obtížnosti textu pro 6. ročník základní školy

Graf 17:

Koeficienty sémantické obtížnosti textu pro 7. ročník základní školy

Graf 18:

Koeficienty sémantické obtížnosti textu pro 8. ročník základní školy

Graf 19:

Koeficienty sémantické obtížnosti textu pro 9. ročník základní školy

Graf 20:

Koeficienty odborné informace i a h pro 9. a 8. ročník základní školy

Graf 21:

Koeficienty odborné informace i a h pro 7. a 6. ročník základní školy

Graf 22:

Celková obtížnost textu T a faktory T_s a T_p učebnic pro 9. a 8. ročník

Graf 23:

Celková obtížnost textu T a faktory T_s a T_p učebnic pro 7. a 6. ročník

Graf 24:

Závěrečné shrnutí všech provedených analýz u zkoumaných dějepisných řad

Seznam vyobrazení

Obrázek č. 1 Struktura učebnice

Obrázek č. 2 Bednaříkův model struktury učebnic (1981)

Obrázek č. 3 Didaktická vybavenost učebnice dle J. Průchy

Seznam příloh

Příloha č. 1:

Přehled analyzovaných učebnicových řad dějepisu

Příloha č. 2:

Obsahová správnost textu

Příloha č. 3:

Pohlaví tázaných učitelů

Příloha č. 4:

Přehled aprobací tázaných pedagogů

Příloha č. 5:

Počet obyvatel města, kde se nachází škola, ve které vyučují dějepis

Příloha č. 6:

Výběr učebnice v hodinách dějepisu

Příloha č. 7:

Názor tázaných učitelů na přehlednost učebnice

Příloha č. 8:

Názor tázaných učitelů obtížnost výkladového textu učebnice

Příloha č. 9:

Názor tázaných učitelů na výběr a počet pojmů v učebnici

Příloha č. 10:

Názor tázaných učitelů na text učebnice

Příloha č. 11:

Názor tázaných učitelů na rozvoj kritického myšlení v učebnicích

Příloha č. 12:

Názor tázaných učitelů na užití grafických prostředků k řízení pozornosti

Příloha č. 13:

Názor tázaných učitelů na výběr učebnic

Příloha č. 14:

Názor tázaných učitelů na využití učebnice

Příloha č. 15:

Názor tázaných učitelů na poskytování možnosti procvičování, upevňování a opakování učiva

Příloha č. 16:

Názor tázaných učitelů na hodnocení otázek a úkolů v učebnici

Příloha č. 17:

Názor tázaných učitelů na obrazový materiál v učebnici

Příloha č. 18:

Názor tázaných učitelů na nejdůležitější kritéria při nákupu nové učebnice

Příloha č. 19:

Názor tázaných učitelů na soulad učiva s kurikulárními dokumenty (rámcový vzdělávací program)

Příloha č. 20:

Názor tázaných učitelů na druh a velikost písma v učebnici

Příloha č. 21:

Názor dotazovaných učitelů na doplňkové texty a materiály

Příloha č. 22

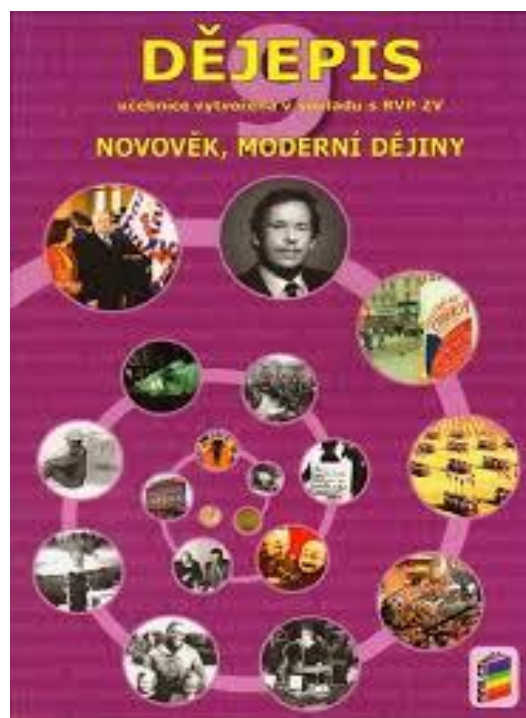
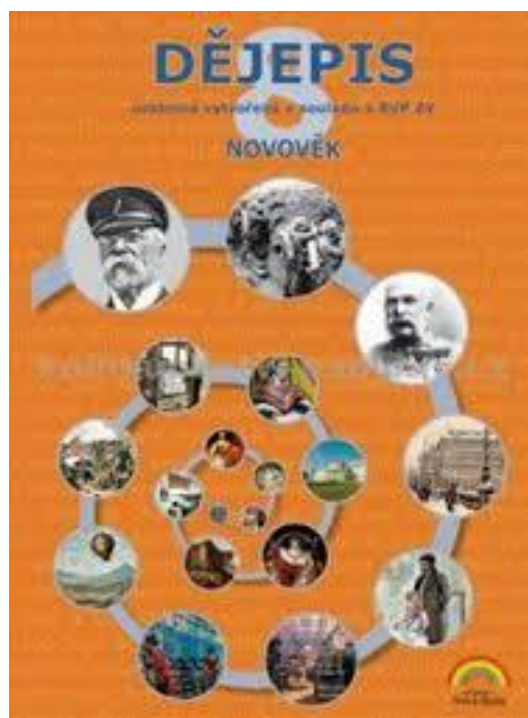
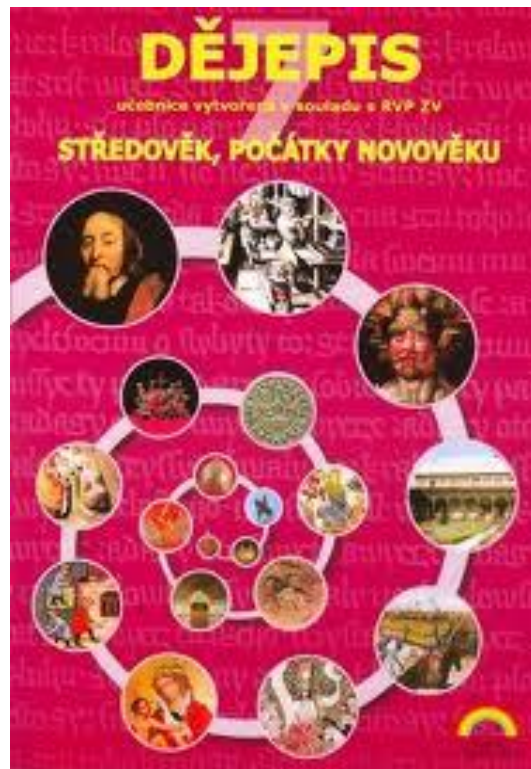
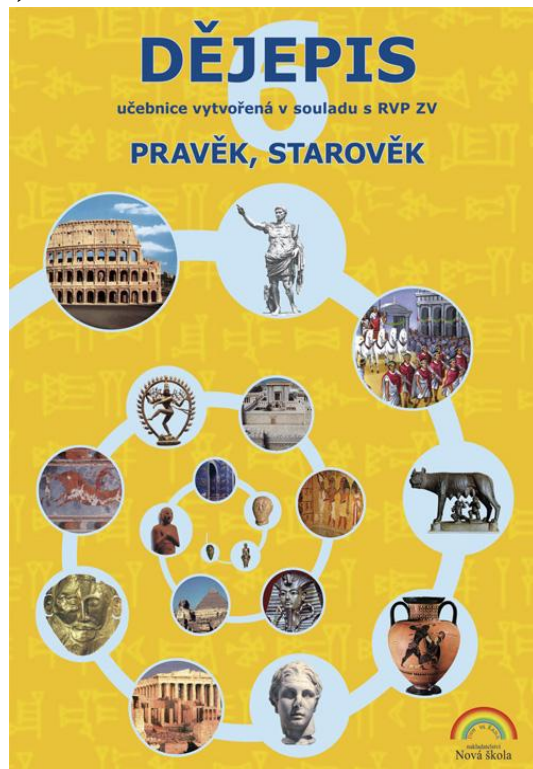
Dotazník „*Obsahová a strukturální analýza učebnic dějepisu*“

Přílohy

Příloha č. 1

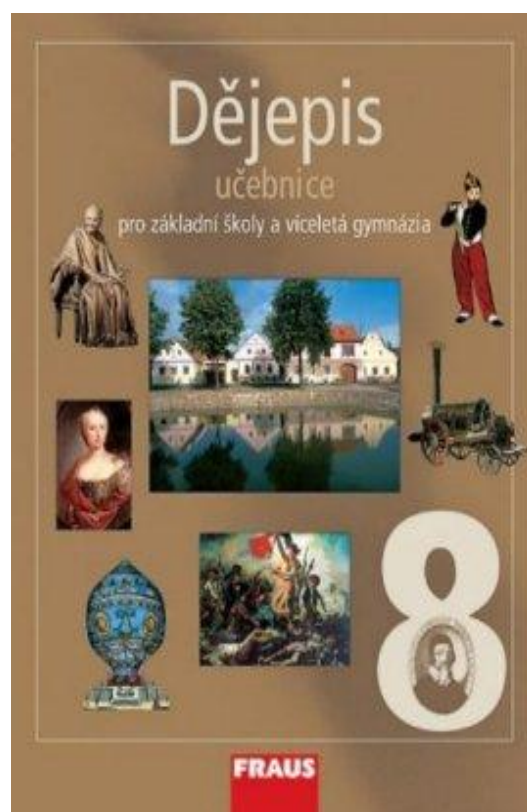
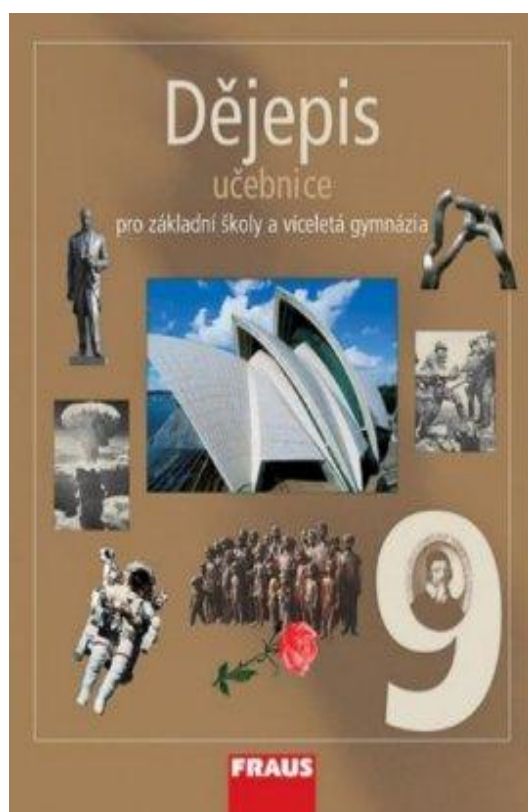
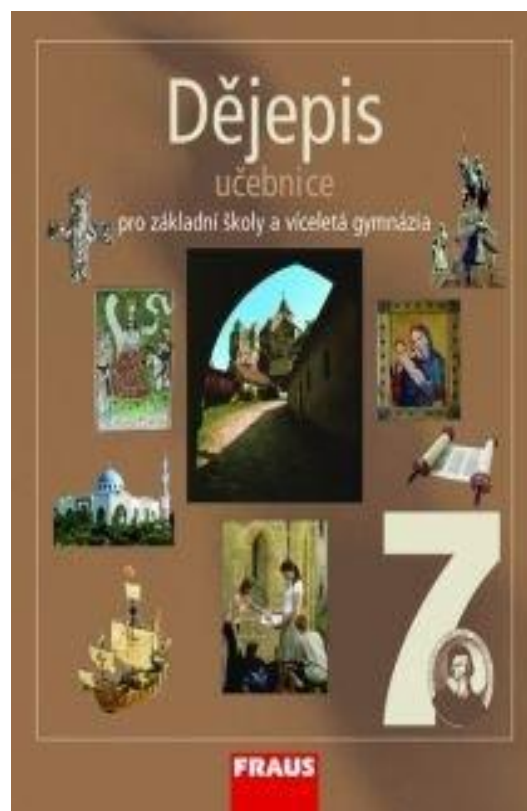
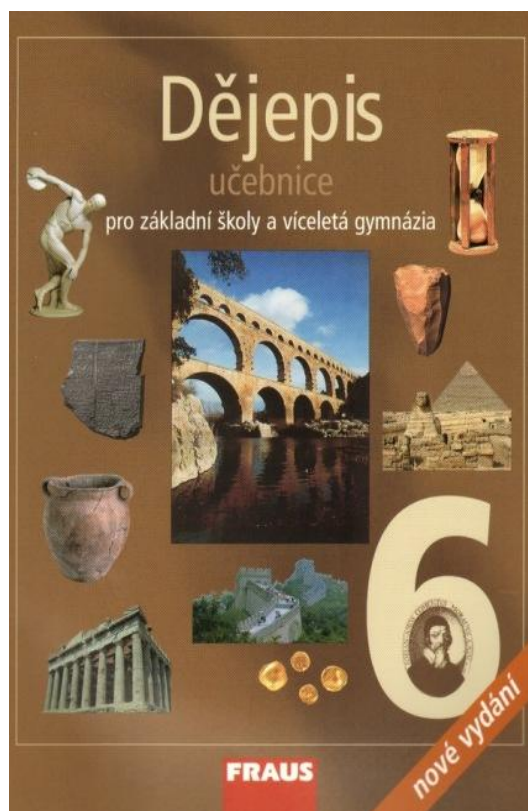
Přehled analyzovaných učebnicových řad dějepisu

a) Nakladatelství Nová škola³⁵

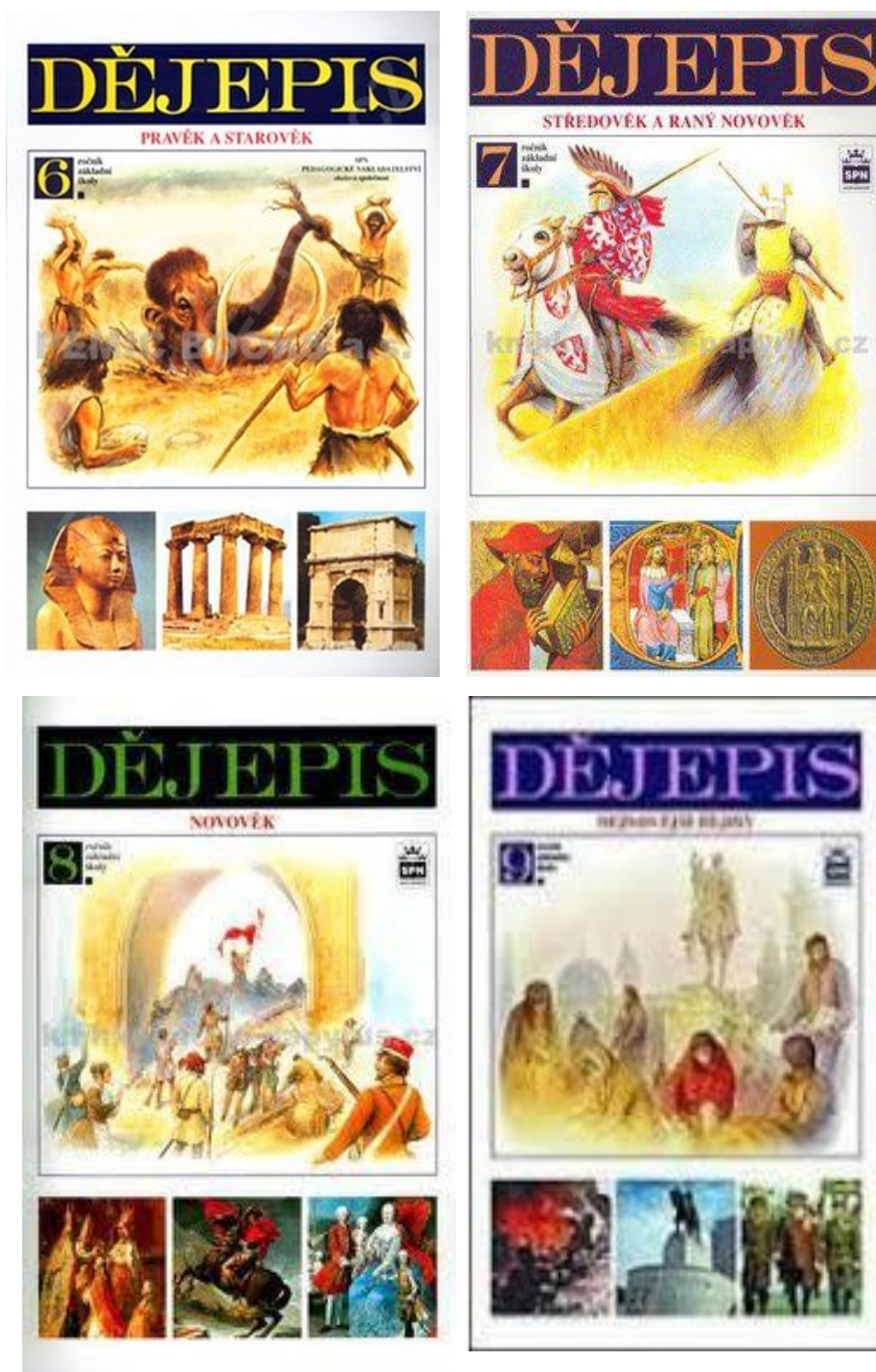
³⁵ Učebnice mapy. cz [online]. [vid. 11. 4. 2014]. Dostupné z: <http://ucebnicemapy.cz/dejepis-8-r-zs-a-viceleta-gymnazia-ucebnice.p.aspx/>

b) Nakladatelství Fraus³⁶

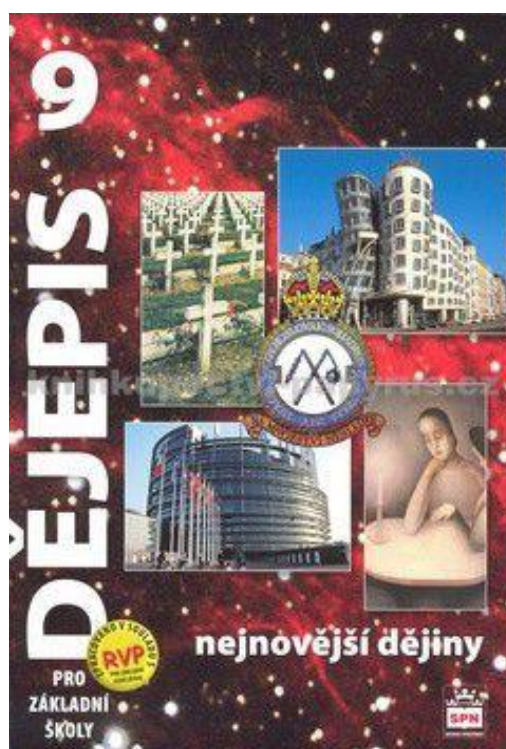
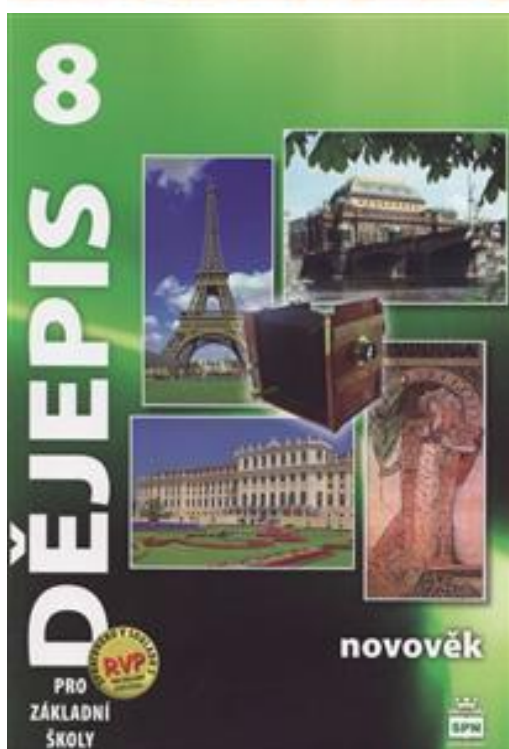
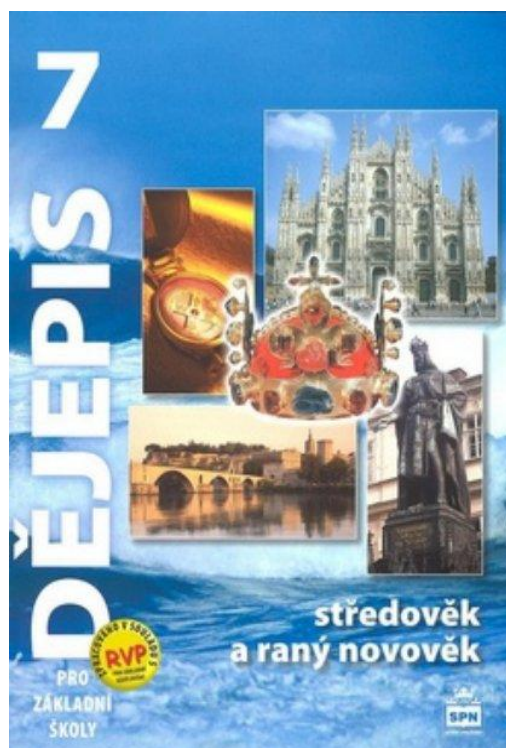
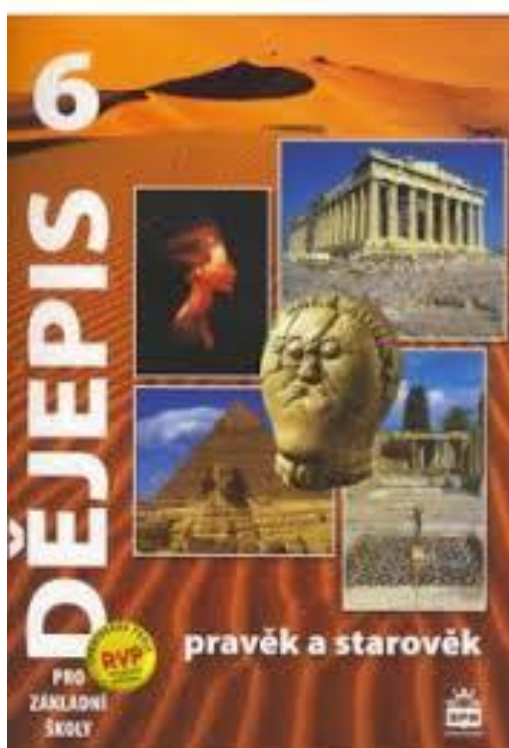
³⁶ Učebnice mapy. cz, pozn. 35.

c) Nakladatelství SPN (starší vydání)³⁷

³⁷ Učebnice mapy. cz, pozn. 35.

d) Nakladatelství SPN – NŘ³⁸

³⁸ Učebnice mapy. cz, pozn. 35.

Příloha č. 2
Obsahová správnost textu

P1	historie
P2	minulost
P3	dějepis
P4	archeologie
P5	pomocné vědy historické
P6	historická mapa
P7	časová osa
P8	historické prameny
P9	instituce
P10	historické epochy
P11	člověk zručný
P12	člověk vzpřímený
P13	člověk rozumný
P14	člověk dnešního typu
P15	doba kamenná
P16	doba bronzová
P17	doba železná
P18	neolitická revoluce
P19	Keltové
P20	Germáni
P21	Slované
P22	Mezopotámie
P23	Egypt
P24	Asýrie
P25	Babylonie
P26	Persie
P27	Palestina
P28	Indie
P29	Čína
P30	Židé
P31	antické Řecko
P32	minojská kultura

P33	mykénská kultura
P34	vznik řeckých států
P35	velká řecká kolonizace
P36	Athény
P37	Sparta
P38	řecko- perské války
P39	athénská demokracie
P40	řecká vzdělanost a věda
P41	řecké umění
P42	Helenismus
P43	starověký Řím
P44	sjednocení Itálie
P45	punské války
P46	spartakovo povstání
P47	římské císařství
P48	římské umění
P49	významné osobnosti antiky
P50	raný středověk
P51	stěhování národů
P52	byzantská říše
P53	arabská říše
P54	francká říše
P55	islám
P56	křesťanství
P57	Sámová říše
P58	Velká Morava
P59	Český stát
P60	feudalismus
P61	funkce jednotlivých vrstev
P62	kacířství
P63	papežství
P64	císařství
P65	křížové výpravy
P66	vznik měst
P67	český stát pod nadvládou Přemyslovců

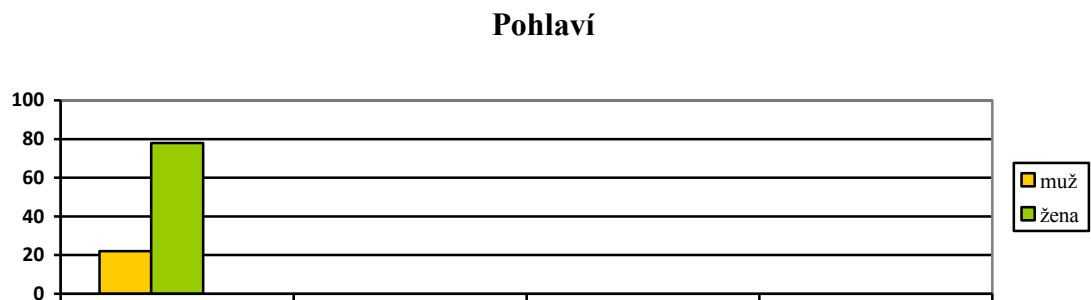
P68	český stát pod nadvládou Lucemburků
P69	Karel IV. a jeho doba
P70	hospodářství, společnost a kultura v českém státu vrcholného středověku
P71	husitství
P72	Jan Hus
P73	reformace
P74	protireformace
P75	vláda Jiřího z Poděbrad
P76	renesance
P77	humanismus
P78	kultura vrcholného a pozdního středověku
P79	Svatá říše římská
P80	Francie
P81	Anglie
P82	papežské schizma
P83	Rusko
P84	Polsko
P85	Litva
P86	Pyrenejský poloostrov
P87	Osmanská říše
P88	zámořské objevy
P89	pokrok ve výrobě a obchodu
P90	Jagellonci na českém trůně
P91	Habsburkové na českém trůně
P92	historie a státní zřízení ve Francii, Anglii, Rusku a v habsburské monarchii
P93	barokní kultura
P94	reformace a jejich šíření Evropou
P95	třicetiletá válka
P96	osvícenství
P97	velká francouzská revoluce
P98	napoleonská doba
P99	industrializace společnosti
P100	sociální otázka
P101	modernizace společnosti
P102	vznik USA
P103	americká revoluce
P104	Evropa po napoleonských válkách
P105	národní obrození
P106	revoluční rok 1848 v Evropě a u nás
P107	Francie
P108	Anglie
P109	Itálie
P110	Německo
P111	Rakousko-Uhersko
P112	konzervatismus
P113	liberalismus
P114	demokratismus
P115	socialismus

P116	vznik spolků
P117	občanská práva
P118	politické strany
P119	druhá průmyslová revoluce
P120	kolonialismus
P121	kulturní rozrůzněnost doby (základní projevy kultury, významné osobnosti a díla)
P122	první světová válka politické, sociální a kulturní důsledky po 1. světové válce
P123	Trojspolek
P124	Trojdhoda
P125	revoluce v Rusku
P126	versailleský systém
P127	nové politické uspořádání Evropy
P128	úloha USA ve světě
P129	vznik ČSR
P130	významné osobnosti podílející se na vzniku ČSR doma i v zahraničí
P131	Evropa ve 20. letech 20. století
P132	hospodářská situace
P133	věda a technika 1918–1945
P134	komunismus
P135	fašismus
P136	SSSR ve 30. letech 20. století
P137	nástup nacismu v Německu
P138	antisemitismus
P139	světová hospodářská krize
P140	krize ČSR
P141	Mnichov
P142	druhá republika
P143	druhá světová válka
P144	holocaust
P145	rasismus
P146	protektorát Čechy a Morava
P147	domácí a zahraniční odboj
P148	ukončení druhé světové války (politické, mocenské a ekonomické důsledky války)
P149	boj Čechů proti německé okupaci
P150	osvobození ČSR
P151	studená válka
P152	rozdělení světa do vojenských bloků reprezentovaných supervelmocemi
P153	politické, hospodářské a ideologické soupeření
P154	svět v 50. a 60. letech 20. století
P155	vnitřní situace v zemích východního bloku
P156	ČSR a 1948
P157	kultura ve 2. polovině 20. století
P158	osobnosti české a světové kultury
P159	Československo v 50. a 60. letech 20. století

P160	Československo v 70. a 80. letech 20. století
P161	rozpad koloniálního systému
P162	svět v 70. a 80. letech
P163	sametová revoluce
P164	vznik ČR
P165	postavení ČR v Evropě
P166	evropská integrace
P167	sport, zábava
P168	problémy současnosti

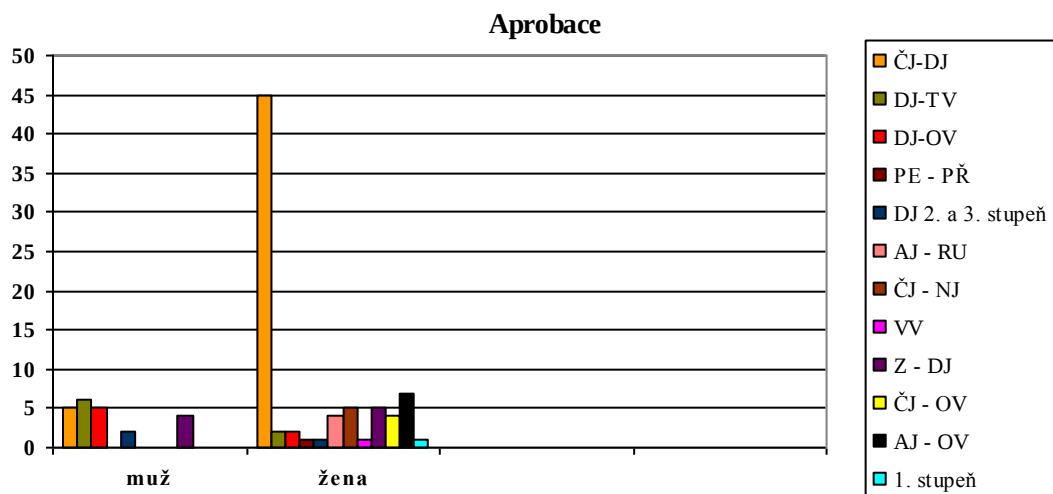
Příloha č. 3

Pohlaví tázaných učitelů

Příloha č. 4

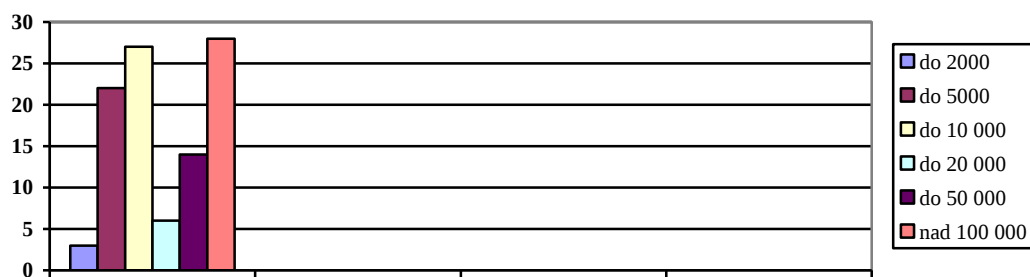
Přehled aprobačních tázaných pedagogů

Příloha č. 5

Počet obyvatel města, kde se nachází škola, ve které vyučují dějepis

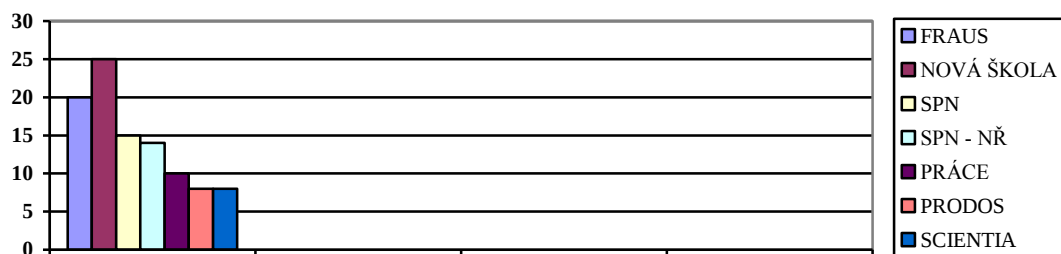
Počet obyvatel

Příloha č. 6

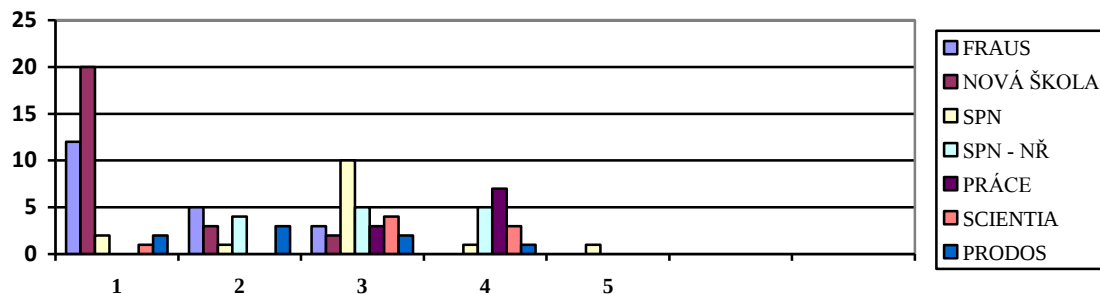
Výběr učebnice v hodinách dějepisu

Učebnice dějepisu

Názor tázaných učitelů na přehlednou strukturu učebnice

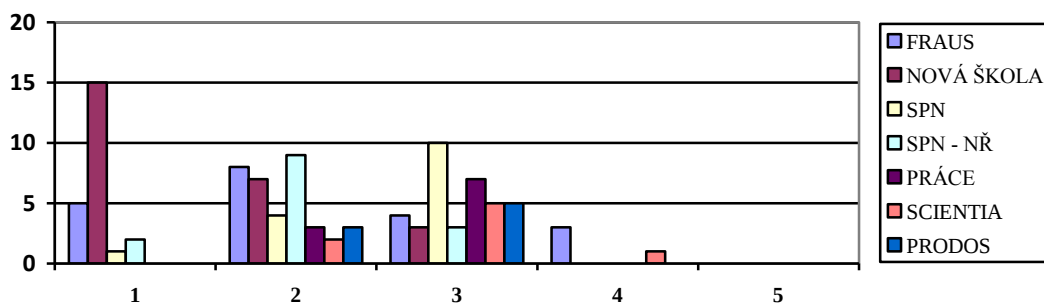
Přehledná struktura učebnice

Příloha č. 8

Názor tázaných učitelů obtížnost výkladového textu učebnice

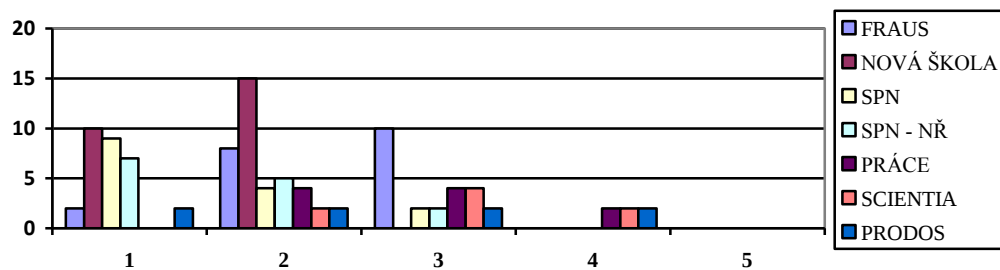
Obtížnost výkladového textu

Příloha č. 9

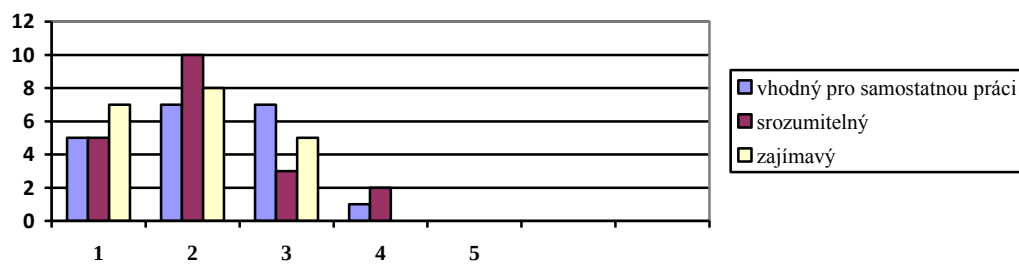
Názor tázaných učitelů na výběr a počet pojmů v učebnici

Výběr a počet pojmů

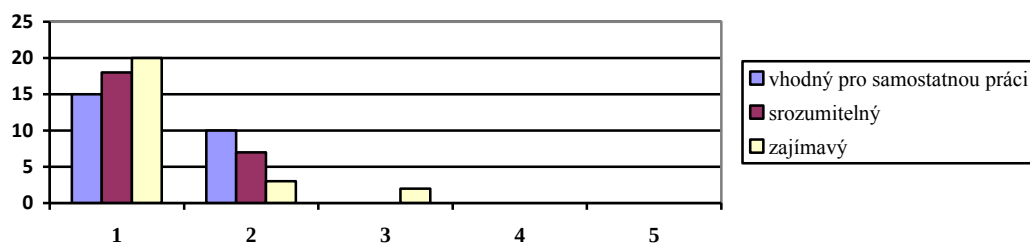

Názor tázaných učitelů na text učebnice

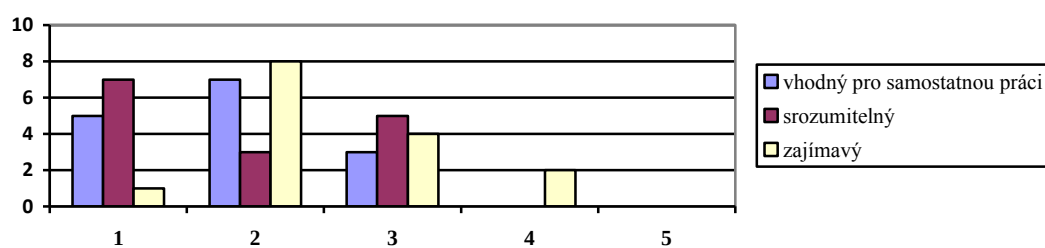
FRAUS

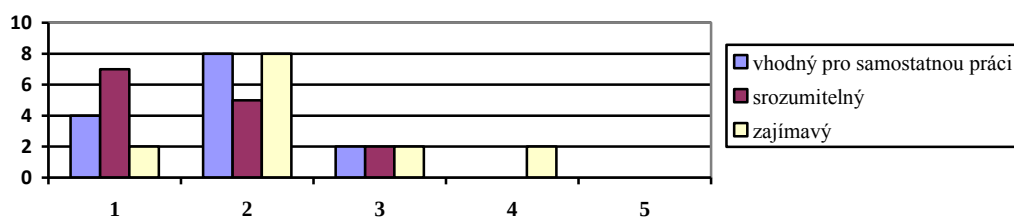
NOVÁ ŠKOLA

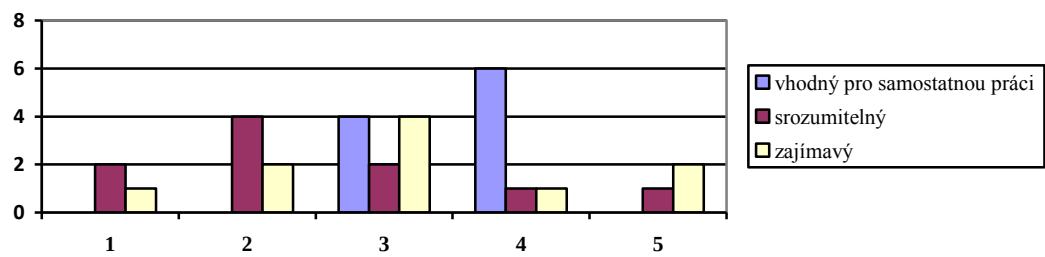
SPN

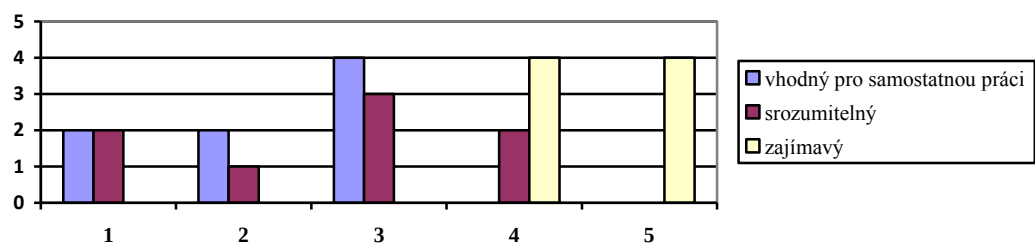
SPN - NŘ

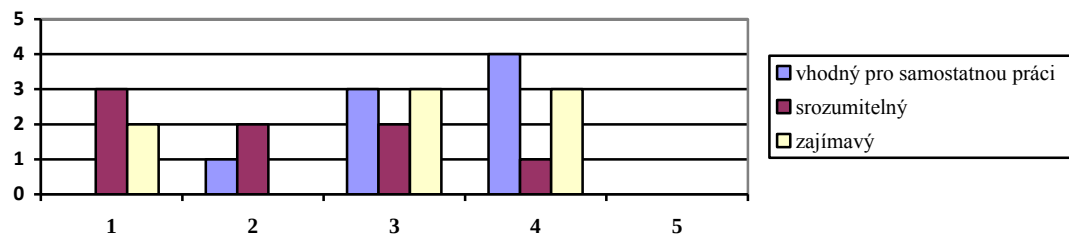
PRÁCE

PRODOS

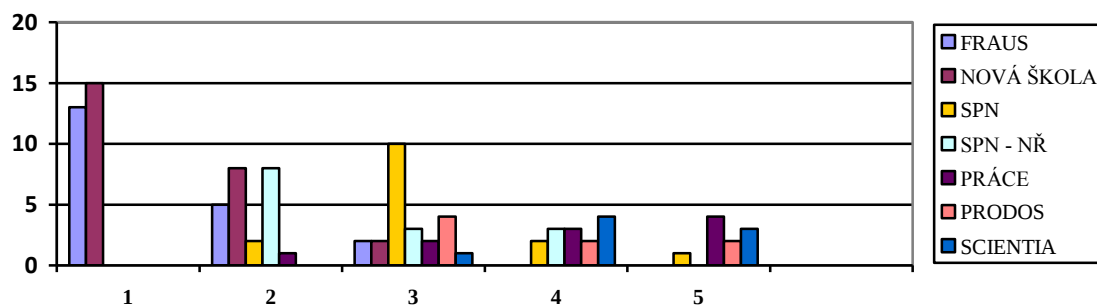

SCIENTIA

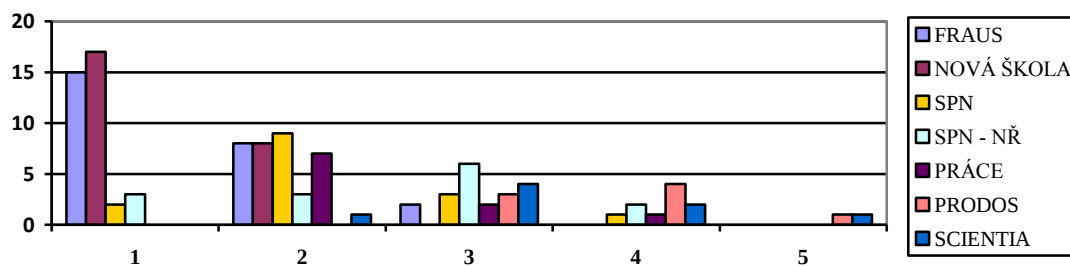
Názor tázaných učitelů na rozvoj kritického myšlení v učebnicích

Rozvoj kritického myšlení v učebnicích

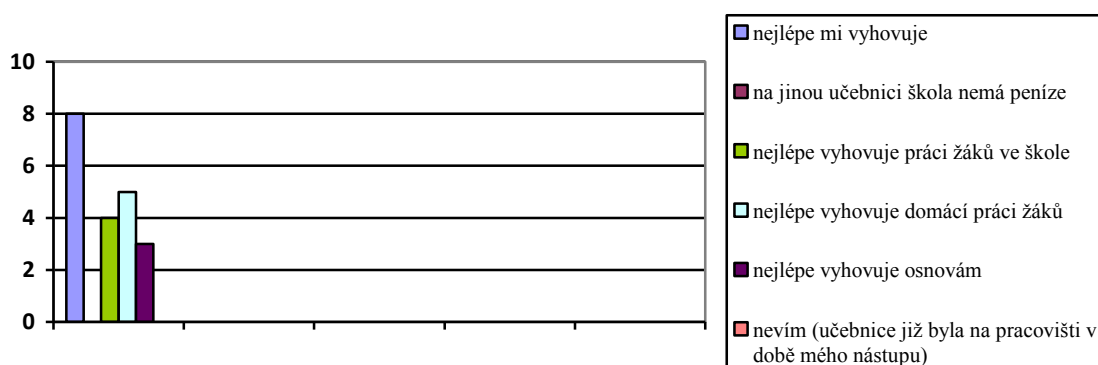
Názor tázaných učitelů na užití grafických prostředků k řízení pozornosti

Využití grafických prostředků k řízení pozornosti

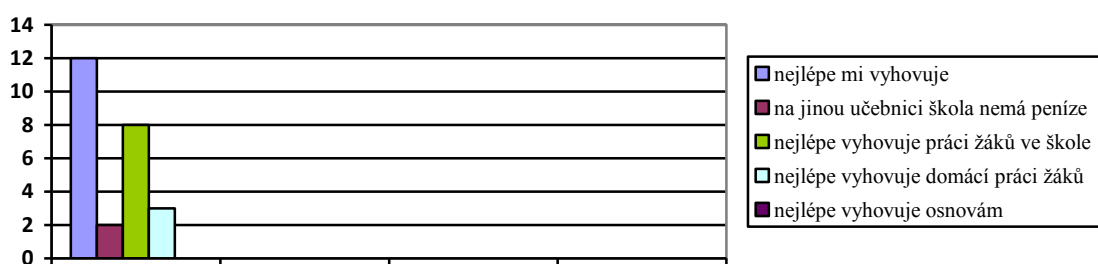

Názor tázaných učitelů na výběr učebnic

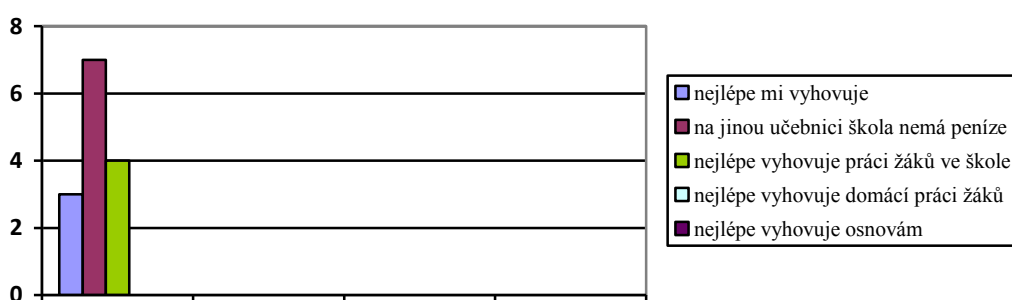
FRAUS

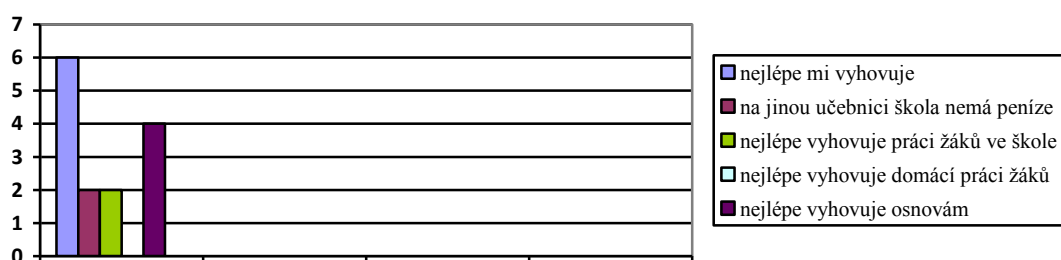
NOVÁ ŠKOLA

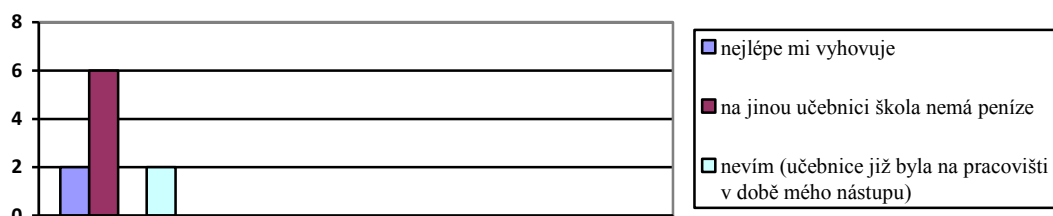
SPN

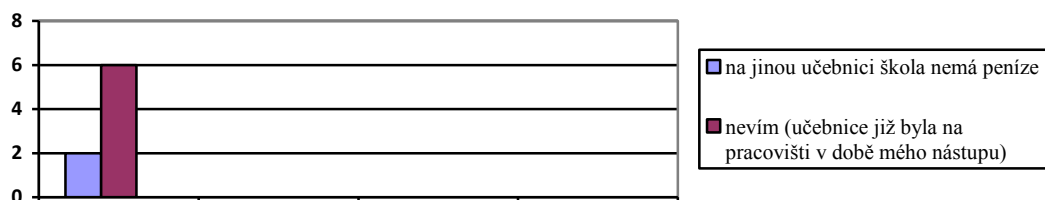
SPN - NŘ

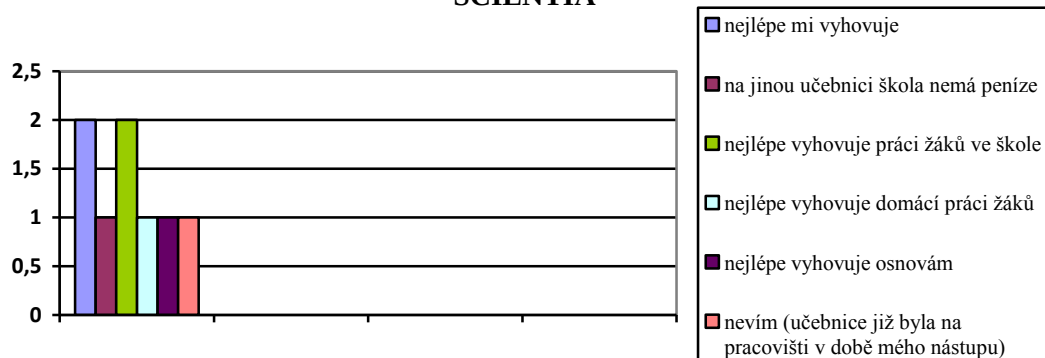
PRÁCE

PRODOS

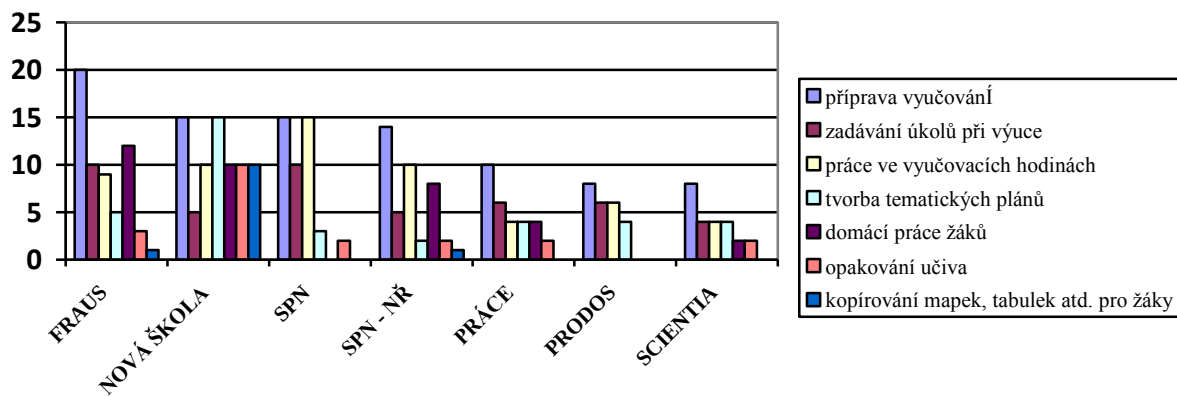

SCIENTIA

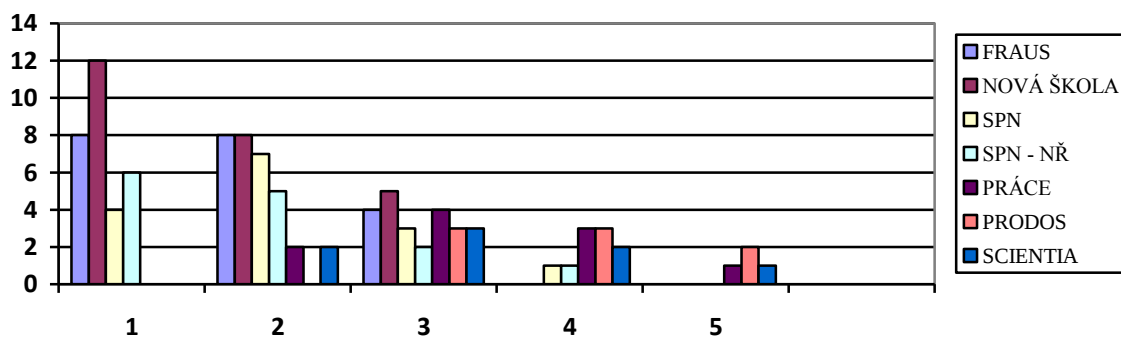
Názor tázaných učitelů na využití učebnice

Využití učebnice

Názor tázaných učitelů na poskytování možnosti procvičování, upevňování a opakování učiva

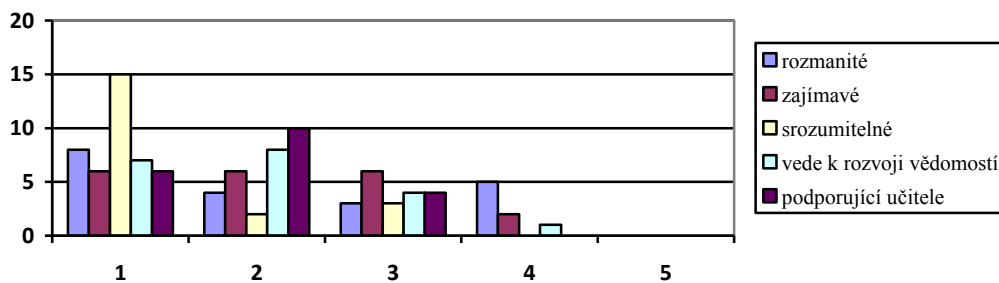
Procvičování, upevňování a opakování učiva v učebnicích

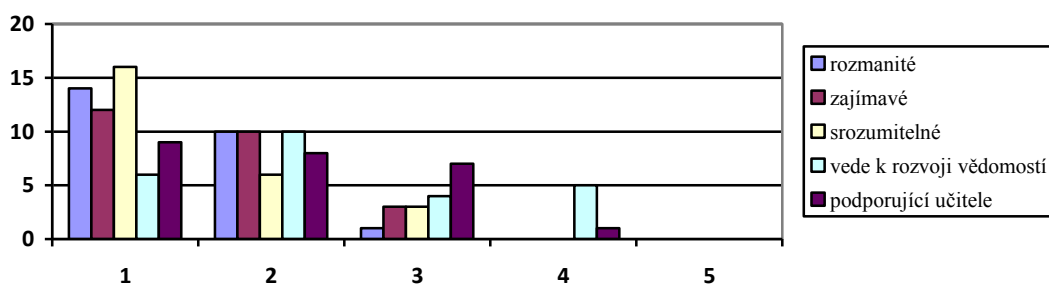
..

Názor tázaných učitelů na hodnocení otázek a úkolů v učebnici

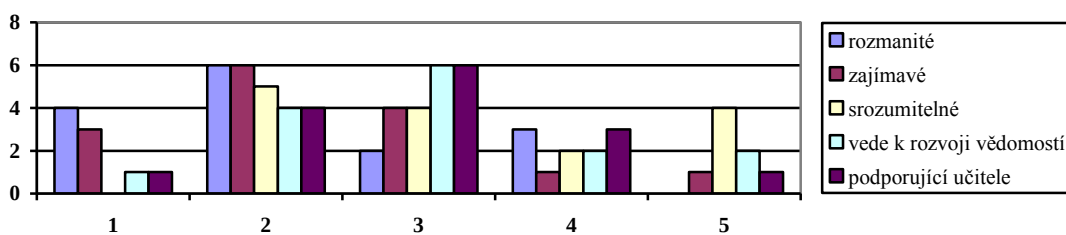
FRAUS

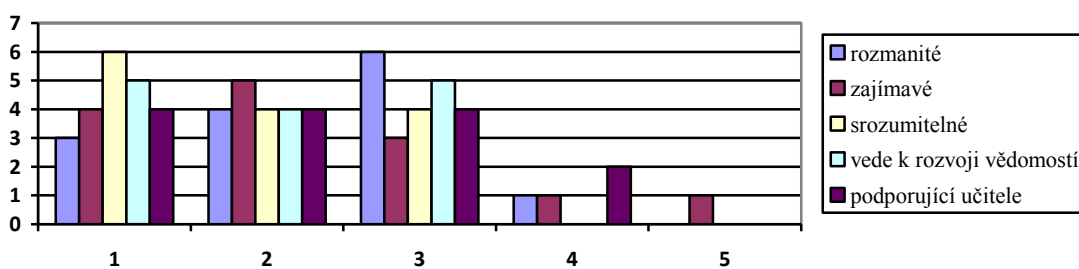
NOVÁ ŠKOLA

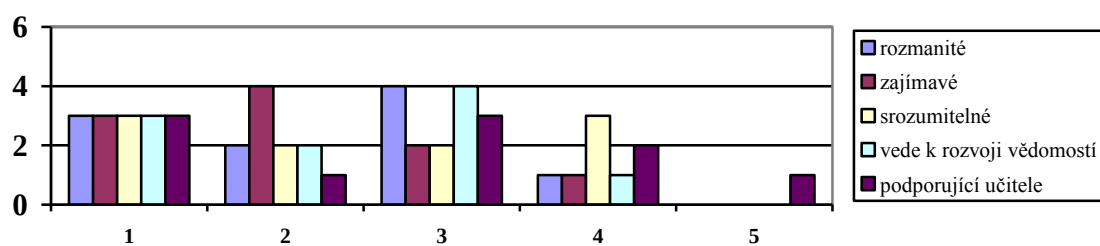
SPN

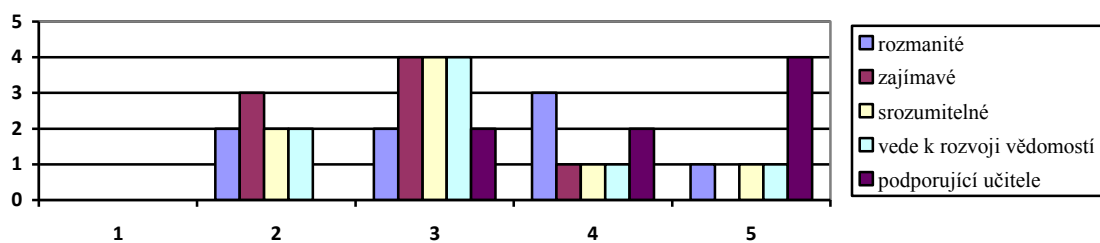
SPN - NŘ

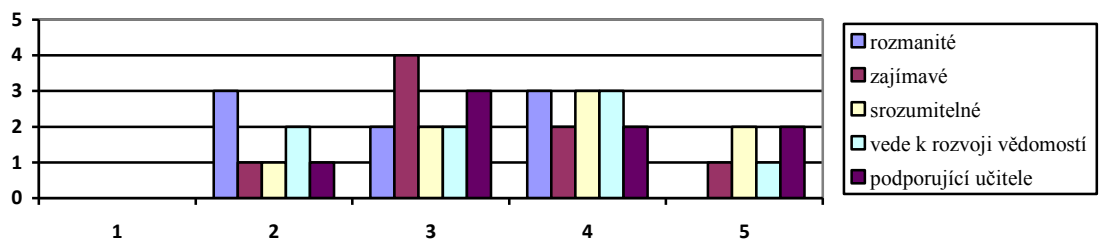
PRÁCE

PRODOS

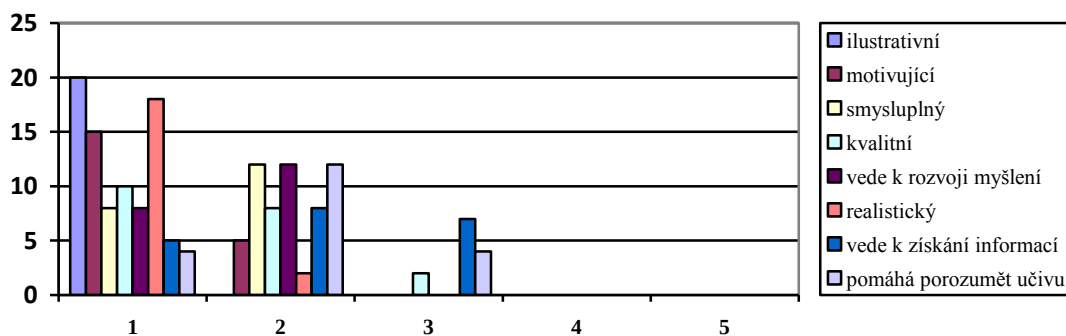

SCIENTIA

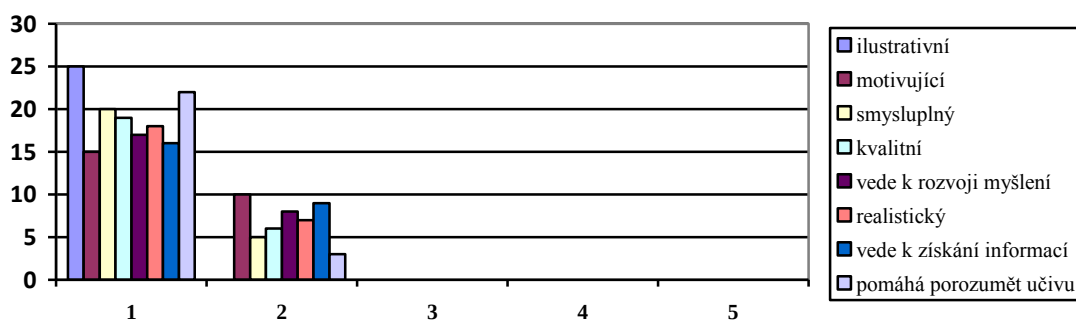

Názor tázaných učitelů na obrazový materiál v učebnici

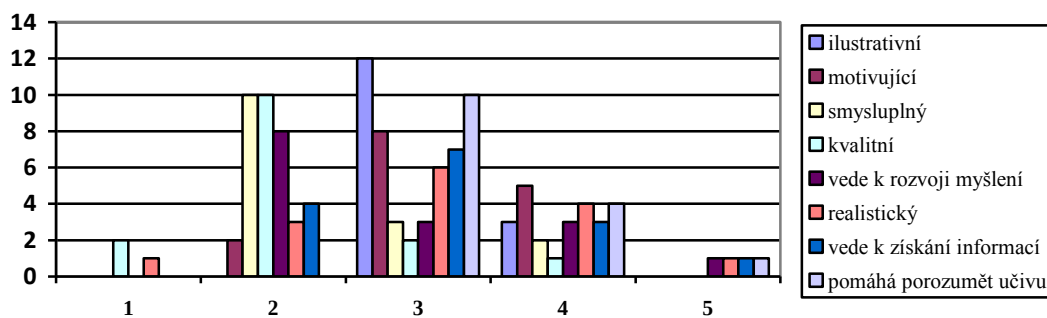
FRAUS

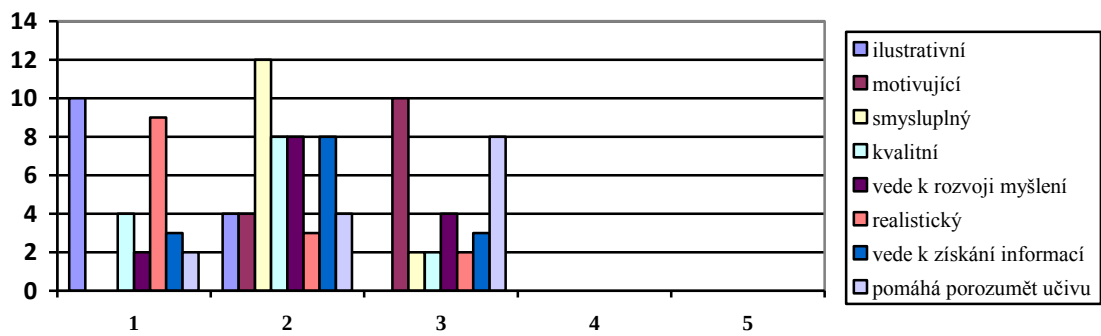
NOVÁ ŠKOLA

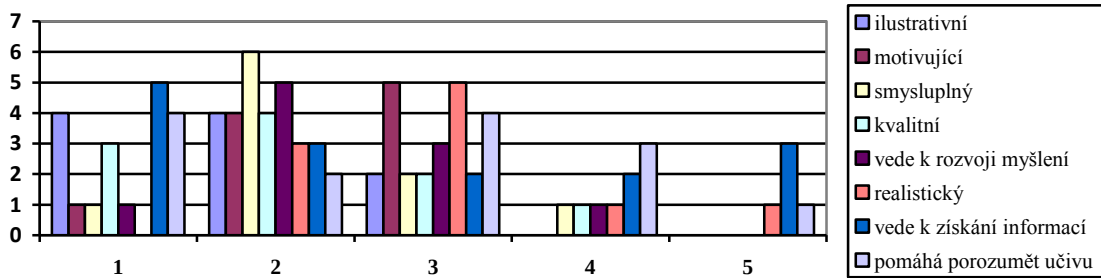
SPN

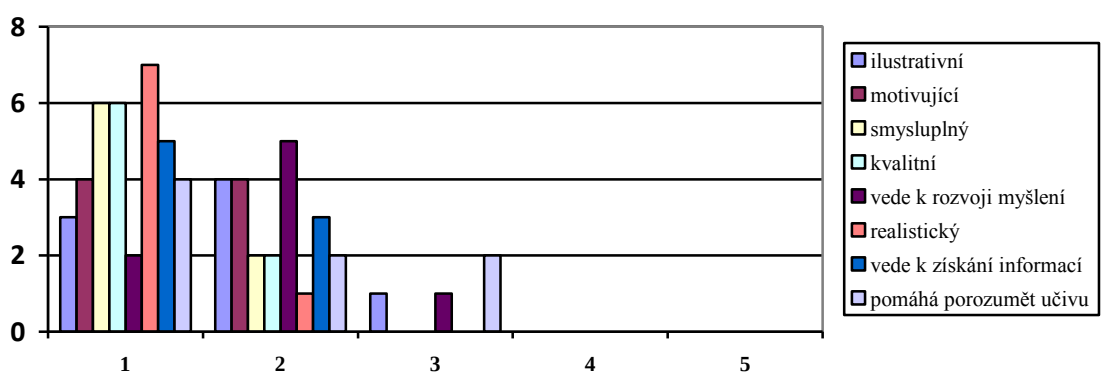
SPN - NŘ

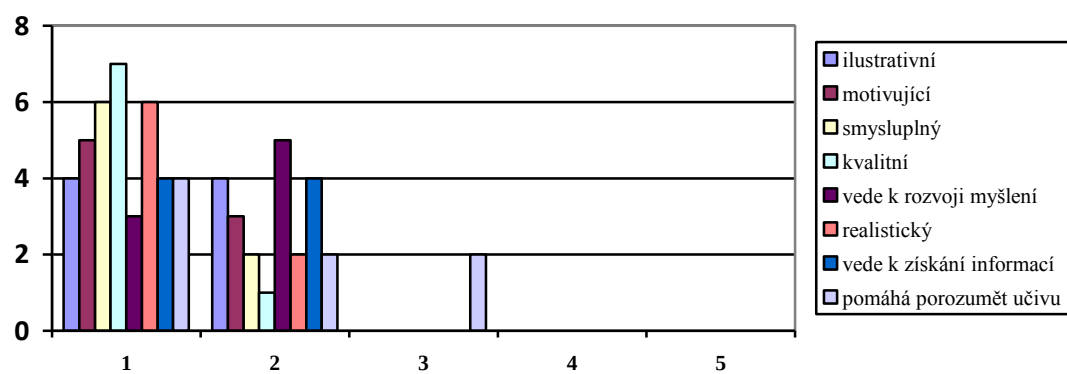
PRÁCE

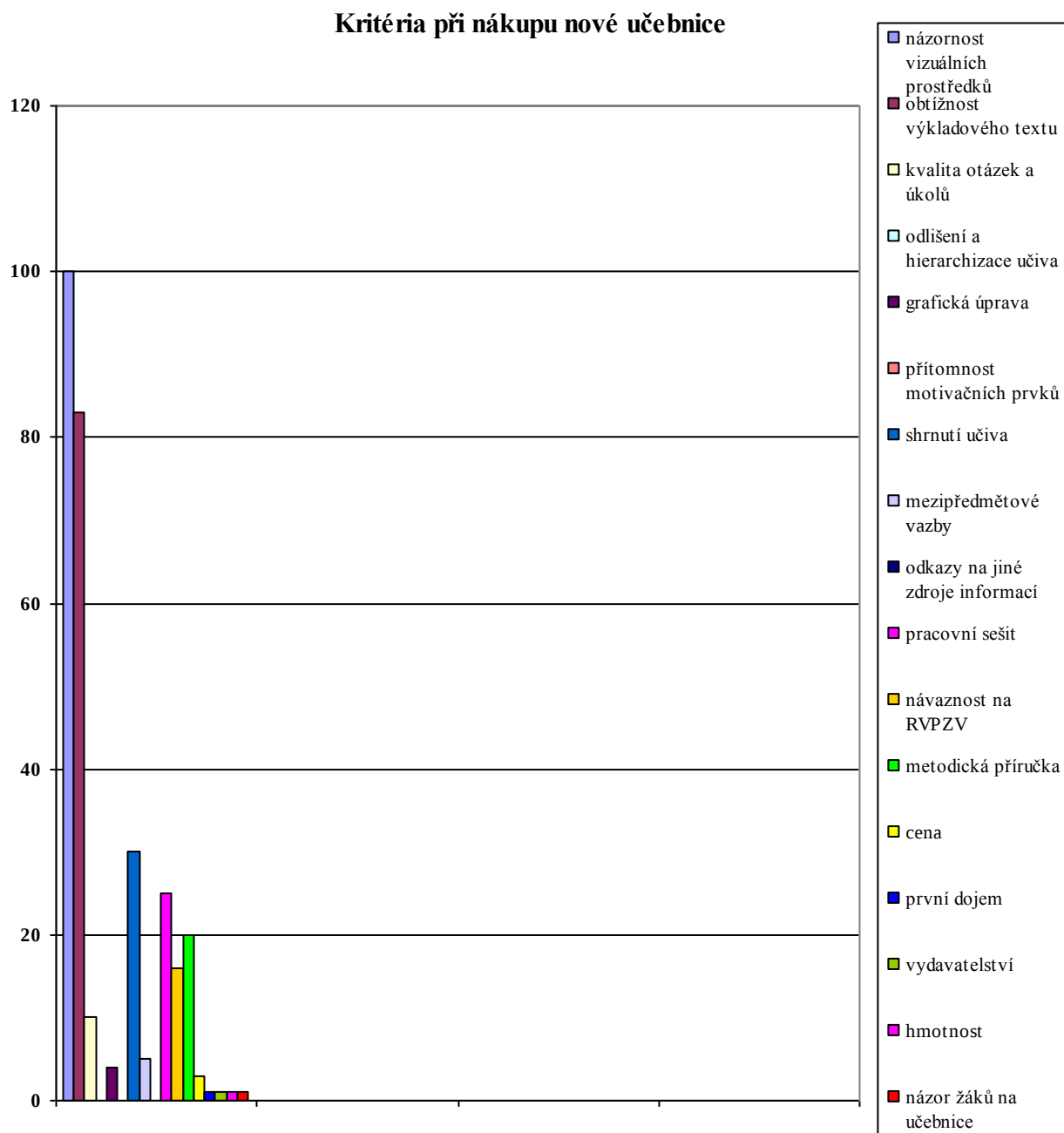
PRODOS

SCIENTIA

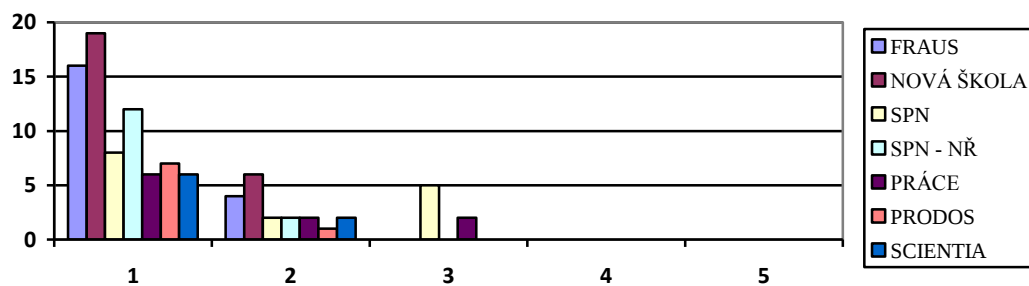

Názor tázaných učitelů na nejdůležitější kritéria při nákupu nové učebnice

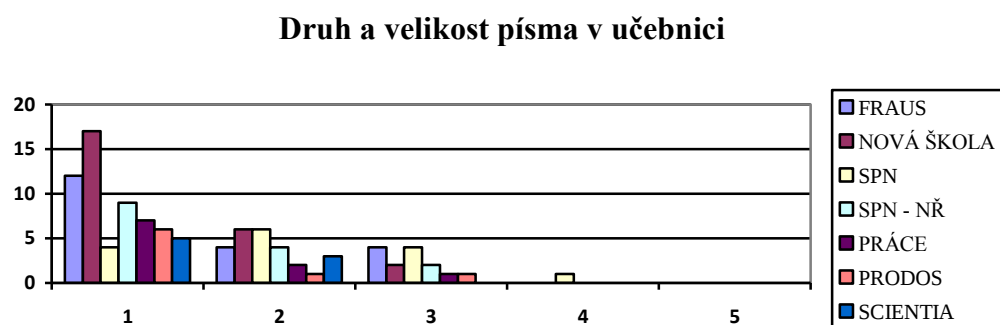

Názor tázaných učitelů na soulad učiva s kurikulárními dokumenty (rámcový vzdělávací program)

Soulad učiva s kurikulárními dokumenty

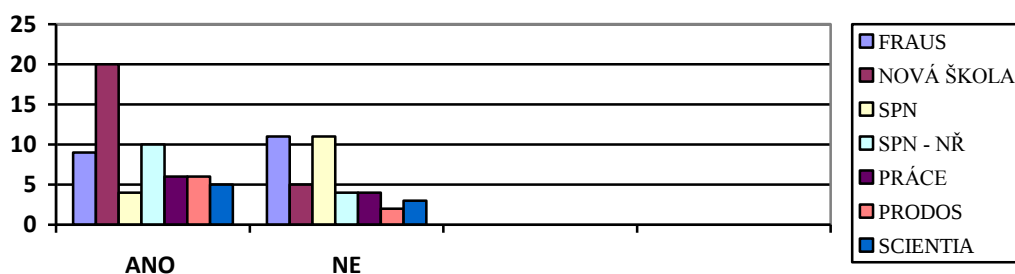

Názor tázaných učitelů na druh a velikost písma v učebnici

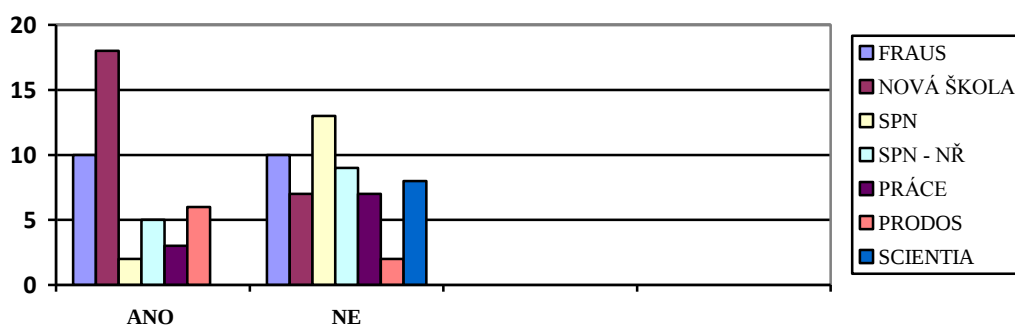

Názor dotazovaných učitelů na doplňkové texty a materiály

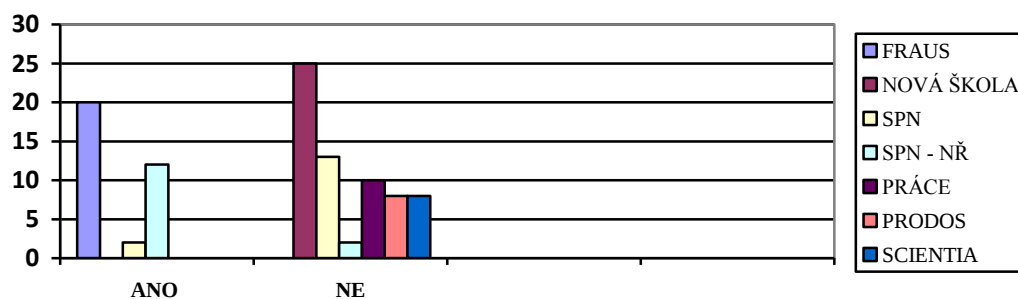
Dostupnost didaktických pomůcek k učebnici (CD, mapy, atd.)

Používání pracovního sešitu v hodinách dějepisu

Používání metodické příručky při přípravě na hodinu dějepisu

Dotazník „Obsahová a strukturální analýza učebnic dějepisu“

Obsahová a strukturální analýza učebnic dějepisu

Dobrý den,

jmenuji se Martina Musilová a jsem studentkou Přírodovědně-humanitní a pedagogické fakulty v Liberci. Touto cestou bych Vás ráda požádala o vyplnění dotazníku, který poslouží jako výzkumný prostředek v mé diplomové práci na téma Obsahová a strukturální analýza učebnic dějepisu pod vedením Mgr. Václava Ulvra. Byla bych Vám moc vděčná, kdybyste mi pomohli zrealizovat toto šetření, protože bez Vaší pomoci nebude analýza možná. Pokud byste chtěli být informováni o výsledcích z tohoto šetření, uvádím svůj email (MusilovaMa@seznam.cz). Některé odpovědi na otázky nabízejí klasifikační škálu, která se používá ve škole od 1 do 5. Mnohokrát děkuji za vyplnění a za Váš čas.

1. Pohlaví

- ☐ žena
- ☐ muž

2. Jaká je délka Vaší praxe?

- ☐ 0–3
- ☐ 4–10
- ☐ 11–20
- ☐ 21 a více

3. Jakou aprobaci máte vystudovanou?

4. Kolik obyvatel má Vaše město, ve kterém se nachází škola, kde vykonáváte učitelskou profesi?

- ☐ do 2 000 obyvatel
- ☐ do 5 000 obyvatel
- ☐ do 10 000 obyvatel
- ☐ do 20 000 obyvatel
- ☐ do 100 000 obyvatel

5. Jakou učebnici využíváte v hodinách dějepisu?

- ☐ Dialog
- ☐ Fortuna

- ☐ Fraus
- ☐ Nová škola
- ☐ Prodos
- ☐ Práce
- ☐ SPN
- ☐ SPN (2006–2009)
- ☐ Scientia
- ☐ Jiné:

6. Má učebnice, kterou v hodinách používáte, přehlednou strukturu (navazují na sebe logicky témata a kapitoly, je učebnice dobře členěná)?

- ☐ 1 (velmi přehledná)
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5 (nepřehledná)

7. Jakým stupněm byste ohodnotili obtížnost výkladového textu v učebnici?

- ☐ 1 (nízká)
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5 (vysoká)

8. Je výběr a počet pojmů v učebnici přiměřený úrovni chápání žáků?

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5

9. Jaký je Váš názor na text učebnice?

a) vhodný pro samostatnou práci

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4

☐ 5

b) srozumitelný

☐ 1

☐ 2

☐ 3

☐ 4

☐ 5

c) zajímavý

☐ 1

☐ 2

☐ 3

☐ 4

☐ 5

10. Domníváte se, že texty v učebnici vedou k uvažování, kritickému myšlení, hodnocení apod.?

☐ 1

☐ 2

☐ 3

☐ 4

☐ 5

11. Jsou v učebnici užívány grafické prostředky k řízení pozornosti?

☐ 1

☐ 2

☐ 3

☐ 4

☐ 5

12. Proč jste si zvolili danou učebnici? Můžete zaškrtnout více možností.

☐ nejlépe mi vyhovuje

☐ na jinou učebnici škola nemá peníze

☐ nejlépe vyhovuje práci žáků ve škole

☐ nejlépe vyhovuje domácí práci žáků

☐ nejlépe vyhovuje osnovám

☐ nevím (učebnice byla již na pracovišti v době mého nástupu)

13. K jakým účelům učebnici využíváte? Můžete zaškrtnout více možností.

- ☐ příprava na vyučování
- ☐ zadávání úkolů při výuce
- ☐ práce ve vyučovacích hodinách
- ☐ tvorba tematických plánů
- ☐ domácí práce žáků
- ☐ opakování učiva
- ☐ kopírování mapek, tabulek atd. pro žáky

14. Poskytuje učebnice dostatek možností k procvičování, upevňování a opakování učiva?

- ☐ 1 ano
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5 ne

15. Jak byste ohodnotili otázky a úkoly nacházející se ve Vašich učebnicích?

a) rozmanité

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5

b) zajímavé

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5

c) srozumitelné

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4

☐ 5

d) vedou k rozvoji vědomostí

☐ 1

☐ 2

☐ 3

☐ 4

☐ 5

e) podporující učitele

☐ 1

☐ 2

☐ 3

☐ 4

☐ 5

16. Jak jste spokojeni s obrazovým materiálem v učebnicích?

a) ilustrativní

☐ 1

☐ 2

☐ 3

☐ 4

☐ 5

b) motivující

☐ 1

☐ 2

☐ 3

☐ 4

☐ 5

c) smysluplný

☐ 1

☐ 2

☐ 3

☐ 4

☐ 5

d) kvalitní

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5

e) vede k rozvoji myšlení

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5

f) realistický

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5

g) vede k získání informací

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5

h) pomáhá porozumět učivu

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5

17. Jaká jsou pro Vás nejdůležitější kritéria při nákupu nové učebnice?

Zaškrtněte prosím 3 kritéria a seřaďte od nejdůležitějšího.

- ☐ názornost vizuálních prostředků
- ☐ obtížnost výkladového textu

- ☐ kvalita otázek a úkolů
- ☐ odlišení a hierarchizace učiva
- ☐ grafická úprava
- ☐ přítomnost motivačních prvků
- ☐ shrnutí učiva
- ☐ mezipředmětové vztahy
- ☐ odkazy na jiné zdroje informací
- ☐ pracovní sešit
- ☐ návaznost na RVP
- ☐ metodická příručka
- ☐ cena
- ☐ první dojem
- ☐ vydavatelství
- ☐ hmotnost
- ☐ názor žáků na učebnice
- ☐ jiné:

18. Je výběr učiva v učebnici v souladu s kurikulárními dokumenty (rámcový vzdělávací program)?

- ☐ 1 ano
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5 ne

19. Je druh a velikost písma v učebnici přiměřený?

- ☐ 1 ano
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5 ne

20. Doplnkové texty a materiály

a) Jsou k dispozici doplňující didaktické pomůcky vztahující se k učebnici (CD, mapy, atd.)?

- ☐ ano

☐ ne

b) Používáte v hodinách dějepisu pracovní sešit k dané učebnici?

☐ ano

☐ ne

c) Využíváte při přípravě na hodinu dějepisu metodickou příručku k dané učebnici?

☐ ano

☐ ne

21. Využíváte pro přípravu hodin dějepisu kromě učebnice ještě jiný materiál?

Jaký?

22. Chtěli byste k tomuto tématu ještě něco doplnit? Pokud ano, můžete níže napsat, cokoli Vás k této problematice napadne.